

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 ทฤษฎีสตรีนิยม (feminism theory)

ทฤษฎีสตรีนิยม โดยสรุปคือแนวคิดที่เชื่อว่าผู้หญิงมีคุณค่าน้อยกว่าผู้ชายภายใต้โครงสร้างอำนาจของระบบสังคมชายเป็นใหญ่ ผู้หญิงถูกกดขี่ครอบงำโดยผู้ชายทำให้ไม่ได้รับสิทธิ เสรีภาพและโอกาสในด้านต่างๆ เท่าเทียมกับผู้ชาย ที่ผ่านมาประสบการณ์ตลอดจนความต้องการของผู้หญิงถูกละเลยหรือไม่ให้ความสำคัญ เป้าหมายของแนวคิดดังกล่าวอยู่ที่การขจัดอคติชายที่ปรากฏอยู่ในระบบสังคมวัฒนธรรมออกไป และเปลี่ยนแปลงสภาพที่เสียเปรียบของผู้หญิงใหม่ให้พัฒนาขึ้นทัดเทียมกับสภาพของผู้ชาย¹

สตรีนิยมมีความหมายหลากหลาย แต่ความหมายที่ใช้ร่วมกันคือเป็นความพยายามที่จะวิพากษ์วิจารณ์และปรับปรุงสภาพที่เสียเปรียบของผู้หญิงที่สัมพันธ์กับผู้ชาย เพราะเหตุแห่งเพศในระบบสังคมชายเป็นใหญ่ จึงมีความจำเป็นต้องแก้ไขความไม่เป็นธรรมเหล่านี้ เป็นการวิเคราะห์ความเป็นรองของผู้หญิงเพื่อเปลี่ยนแปลงสถานะของพวกเธอ วิพากษ์วิจารณ์การให้คุณค่าชายหญิงอย่างไม่เท่าเทียม ไม่ว่าเวลาหรือสถานที่ใดผู้ชายและผู้หญิงมีความไม่เท่าเทียมกันทางอำนาจทั้งในสังคมและชีวิตส่วนตัว ซึ่งจริงๆ แล้วควรจะทำเท่าเทียมกัน ดังนั้น จึงมีความจำเป็นต้องมีการทบทวนการให้คุณค่าระหว่างหญิงชายใหม่²

สตรีนิยมเป็นแนวทางการวิเคราะห์ชีวิตและการเมือง เป็นวิถีทางในการตั้งคำถามและค้นหาคำตอบ โดยใช้มุมมองและประสบการณ์ของผู้หญิง เพื่อแปรเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางสังคมที่เป็นอยู่ กล่าวคือเป็นระบบคิดและขบวนการทางสังคมที่พยายามเปลี่ยนแปลงสภาพที่เป็นรองของผู้หญิง สตรีนิยมจึงมีจุดมุ่งหมายทางการเมืองพอๆ กับวิชาการ เป็นกระบวนการทั้งทางความคิดและการกระทำไปพร้อมๆ กัน โดยใช้ความเป็นเพศและผู้หญิงเป็นหน่วยในการวิเคราะห์หลัก สตรีนิยมมีหน้าที่เรียกร้องอิสรภาพและพยายามสร้างสมดุลระหว่างเพศใหม่ที่เคารพความแตกต่างซึ่งกันและกัน³

ทฤษฎีสตรีนิยมเป็นการตรวจสอบคำนิยามเพื่อปฏิเสธความคับแคบของการให้ความหมายที่มีอยู่ ทำทลายและวิพากษ์ฐานคติของระบบความคิดความเชื่อแบบเดิม โดยมีความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลง

¹ ปิยะฤดี ไชยพร, “สตรีนิยมหลังสมัยใหม่ในบริบทของสังคมไทย : ตระกะแห่งความขัดแย้งหรือบทวิพากษ์สตรีนิยมเสรีนิยม”, บทความเพื่อประกอบการสัมมนาทางวิชาการ “พื้นฐานความคิดสตรีศึกษาไทย”, คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น (30-31 กรกฎาคม 2542), หน้า 4.

² วารุณี ภูริสินสิทธิ์, สตรีนิยม : ขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งศตวรรษที่ 20, (กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2545), หน้า 3-4.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

พยายามหาทางกำจัดทัศนคติ ความเชื่อและค่านิยมที่เอื้อประโยชน์ให้กับผู้ชายในระบบสังคมชายเป็นใหญ่ ความสัมพันธ์ที่อยู่ดีศรีธรรมระหว่างเพศปลุกฝังค่านิยมที่ไม่เท่าเทียมกันนำไปสู่การถือระบบชายเป็นใหญ่ (patriarchy) จึงมีความจำเป็นต้องเสนอโลกทัศน์ใหม่ เพื่อนำไปสู่สมดุลย์ทางเพศมากขึ้น⁴

สตรีนิยมคือความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและความคิดความเชื่อให้เอื้อประโยชน์กับผู้หญิง สนใจในสิทธิเสรีภาพและอำนาจของผู้หญิง เรียกร้องให้มีการสร้างสมดุลในความสัมพันธ์ระหว่างเพศใหม่ พยายามปรับปรุงสถานภาพเสียเปรียบที่เกิดจากการเป็นผู้หญิง ซึ่งผู้หญิงและผู้ชายมีความไม่เท่าเทียมกันในทุกบริบท (ผู้หญิงเป็นรอง) และสตรีนิยมต้องการให้ผู้หญิงและผู้ชายมีความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกัน สตรีนิยมเป็นการเริ่มต้นถามและพยายามตอบโดยอาศัยกระบวนการในการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ เชื่อมโยงพื้นที่ส่วนตัวและการเมืองเข้าไว้ด้วยกัน⁵

สตรีนิยมสร้างทางเลือกใหม่ให้ผู้หญิงใช้เจตจำนงของตนเอง ไม่ตกอยู่ภายใต้ระบบการเรียนรู้และสภาพแวดล้อมที่ซึมซับความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันแบบเดิม (ระบบความคิดในสังคมชายเป็นใหญ่) ผู้หญิงสามารถเลือกบทบาทตามความต้องการของตัวเอง ไม่ควรบีบบังคับ ปิดกั้นโอกาสในการเป็นอื่น หรือไม่เอื้อประโยชน์ให้ทางเลือกที่แตกต่าง การแก้ปัญหาเชิงนโยบายในมุมมองของสตรีนิยมไม่ใช่เพียงการเติมคำว่า “สตรี” ลงไป หรือจัดสวัสดิการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุให้ หากแต่เป็นการขจัดอคติของระบบสังคมชายเป็นใหญ่หรือความสัมพันธ์ในลักษณะที่เอื้อประโยชน์ให้เพศหนึ่ง (ผู้ชาย) ได้เปรียบกดขี่ครอบงำอีกเพศหนึ่ง (ผู้หญิง)⁶

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศมีแนวทางการอธิบายที่หลากหลาย เพราะสามารถวิเคราะห์ได้จากหลายมุมมองที่มีพื้นฐานความคิดความเชื่อแตกต่างกัน อยู่ที่พิจารณาว่าปัญหานั้นแท้ที่จริงแล้วมีสาเหตุมาจากอะไร สตรีนิยมมีหลายแนวทาง แต่ละแนวสามารถอธิบายภาพความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างผู้หญิงและผู้ชายโดยใช้มุมมองที่ต่างกัน และแต่ละแนวทางสามารถอธิบายปัญหาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศได้อย่างมีเหตุผล⁷

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

⁵ Diane Richardson, “Sexuality and Feminism”, Victoria Robinson, Diane Richardson eds., *Introducing Women’s Studies* (London : Macmillan Press, 1997), pp. 152-161.

⁶ Otto Rank, *Beyond Psychology*, อ้างใน ปฐมภรณ์ บุขประารง, *ผู้หญิงกับทางเลือกใหม่ : นโยบายสังคมในมุมมองสตรีนิยม*, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศาสตร์, 2542), หน้า 20-25.

⁷ สุริรา ดันชัยนันท์, *ทฤษฎีเกี่ยวกับสตรีศึกษาในผู้หญิงในทัศนะของจิตร ภูมิศักดิ์ และแนวคิดสตรีศึกษา*, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์พลีก, 2540).

ถึงแม้การอธิบายและวิธีการต่อสู้ในประเด็นสิทธิสตรีจะมีแนวทางที่แตกต่างกันออกไป ไม่ได้คิดหรือเชื่อเหมือนกันทั้งหมด แต่แนวความคิดสตรีนิยมโดยพื้นฐานมีความเชื่อร่วมกัน ดังนี้

1. ผู้หญิงถูกกดขี่เอารัดเอาเปรียบในระบบสังคมชายเป็นใหญ่ และปรากฏการณ์ของการกดขี่นี้เป็นสากลซึ่งเกิดขึ้นเกือบทุกสังคม
 2. ผู้หญิงถูกกดขี่เพราะเป็นผู้หญิง (เหตุแห่งเพศ) ผู้ชายเป็นผู้กดขี่และผู้หญิงตกเป็นเหยื่อหรือผู้ถูกกระทำในโครงสร้างทางอำนาจที่ผู้ชายเป็นใหญ่
 3. ปัญหาของผู้หญิงที่ดูเป็นเรื่องส่วนตัวนี้เป็นเรื่องการเมือง (the personal is politics) เพราะการกดขี่เป็นผลมาจากโครงสร้างทางอำนาจที่ยกย่องและยอมรับเพศสภาพของผู้ชายมีอำนาจเหนือผู้หญิง
 4. ประสบการณ์ส่วนตัวของผู้หญิงเป็นหลักฐานที่ชี้ให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของการเอารัดเอาเปรียบในความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศ
 5. การสร้างสำนึกใหม่ให้ผู้หญิงมองโลกความเป็นจริงใหม่ เพื่อที่จะเข้าใจการถูกกดขี่ของตนเอง และเป็นอำนาจพื้นฐานที่จะใช้ในการเปลี่ยนแปลง
- ด้วยความเชื่อที่มีอยู่ร่วมกันนี้น่าจะทำให้มองเห็นปัญหา และตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาในระบบสังคมที่เกิดขึ้นร่วมกัน

การอธิบายและวิธีการต่อสู้ของขบวนการสตรีนิยมเพื่อยุติความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศ ในระบบโครงสร้างที่แฝงการกดขี่อยู่ทุกๆ มิติของการดำรงชีวิตภายใต้อุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ แต่ละแนวคิดต่างไม่ใช่แนวความคิดที่สมบูรณ์ที่สุดในตัวเอง สามารถตอบคำถามที่เกิดขึ้นได้อย่างรอบด้านปราศจากข้อบกพร่อง แต่ละแนวคิดมีพื้นฐานที่แตกต่างกัน เพราะจุดเน้นในการอธิบายและแก้ปัญหาต่างกัน การอธิบายปรากฏการณ์หนึ่งขึ้นอยู่กับกรอบแนวคิดที่อยู่เบื้องหลัง แต่ละกรอบมีมิติการมองและจุดยืนในการให้ความสำคัญแตกต่างกัน กรอบความคิดเป็นตัวกำหนดขอบเขตความสนใจ หรือกล่าวได้ว่าแนวคิดเป็นเครื่องนำทางในการศึกษาที่จำกัดเฉพาะสิ่งที่ต้องการวิเคราะห์เท่านั้น^๑

แต่ละแนวทางของทฤษฎีสตรีนิยมมีทั้งความเหมือนและความต่าง ความเหมือนคือการมีทัศนะร่วมกันว่าความแตกต่างที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างผู้หญิงและผู้ชายเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น สังคมชายเป็นใหญ่กำหนดสถานะหญิงชายอย่างไม่เท่าเทียม เป็นที่มาของสภาพที่เสียเปรียบของผู้หญิง ดังนั้น สังคมที่ผู้หญิงและผู้ชายจะมีความเสมอภาคในฐานะมนุษย์ด้วยกัน จะต้องไม่ให้ความสำคัญต่อการเอาเพศมาเป็นเครื่องกำหนดฐานะและคุณสมบัติของสมาชิกในสังคม แต่ละแนวทางมีจุดเน้นในการอธิบายที่แตกต่างกัน แต่ที่สำคัญคือทุกแนวทางเห็นว่าความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศไม่ใช่สิ่งที่ถูกต้องแท้

^๑ ชลิตาภรณ์ สังกสัมพันธ์, “ผู้หญิง: “เงาสลัว” ในแนวพินิจสตรีนิยม”, ธเนศ วงศ์ยานนาวา บรรณาธิการ, รัฐศาสตร์สาร, (ปีที่ 21 ฉบับที่ 2), (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2542), หน้า 238.

^๒ กาญจนา แก้วเทพ, อภิปรัชญา, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เจเนดอร์เพรส, 2535), หน้า 99-102.

จริง เป็นสิ่งที่ไม่ยุติธรรมและมีความจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงระบบคิดและความสัมพันธ์ เพราะความสัมพันธ์ระหว่างเพศควรเป็นไปด้วยความเท่าเทียมกัน¹⁰

การศึกษาและทำความเข้าใจเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศมีแนวคิดสตรีนิยมที่ใช้ในการอธิบายอยู่ด้วยกัน 5 แนวทางหลัก คือ 1. แนวทางสตรีนิยมเสรีนิยม (liberal feminism) 2. แนวทางสตรีนิยมสังคมนิยม (marxist feminism) 3. แนวทางสตรีนิยมสุดขั้ว (radical feminism) 4. แนวทางสตรีนิยมเชิงวัฒนธรรม (cultural feminism) และ 5. แนวทางสตรีนิยมหลังสมัยใหม่ (postmodern feminism) ทั้ง 5 แนวทางต่างก็มีความแตกต่างกันในการอธิบายถึงปัญหาความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศของชายและหญิงในมุมมองที่แตกต่างกัน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1.1 แนวทางสตรีนิยมเสรีนิยม (liberal feminism)

แนวคิดสตรีนิยมเริ่มขึ้นตั้งแต่ศตวรรษที่ 17 ด้วยความคิดพื้นฐานที่ว่ามนุษย์มีความสามารถในการใช้เหตุผลเท่าเทียมกัน รัฐจำเป็นต้องกำหนดกฎหมายหรือกฎหมายให้คนปฏิบัติตาม เพื่อการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม แต่รัฐต้องไม่เข้าไปล่วงละเมิดอิทธิพลส่วนตัวของปัจเจกบุคคล แนวคิดสตรีนิยมเกิดขึ้นพร้อมๆ กับการเจริญเติบโตของระบบทุนนิยม การเรียกร้องประชาธิปไตยและเสรีภาพ ประชากรเมืองของแนวคิดสตรีนิยมมีพื้นฐานเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีความเท่าเทียมกัน จึงควรได้รับการปฏิบัติที่เท่าเทียมกัน และเนื่องจากสิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาคเป็นสิ่งที่มืออยู่แล้วตามธรรมชาติ ซึ่งก็คือสิทธิตามธรรมชาติ (natural rights) ดังนั้น ไม่ว่าจะผู้หญิงหรือผู้ชายในฐานะที่เป็นมนุษย์เหมือนกันจึงควรมีความเท่าเทียมกัน¹¹

ทฤษฎีสตรีนิยมแนวเสรีนิยมถือว่าความสามารถทางสติปัญญาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ และเป็นเรื่องที่ไม่ผูกพันกับเพศ โดยได้แย้งความเชื่อที่มีสืบต่อกันมาว่าผู้หญิงมีความสามารถในการใช้เหตุผลเหมือนกับผู้ชาย การที่ผู้หญิงไม่ได้รับการพัฒนาและตระหนักในส่วนนี้ของตนเพราะผู้หญิงถูกกีดกันไม่ให้ได้รับโอกาสทางการศึกษา มีบทบาทจำกัดอยู่ในครอบครัว ทำให้ผู้หญิงมีโอกาสนในการพัฒนาความคิดและความรู้ของตนได้น้อยกว่า สังคมที่ดีจึงต้องเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนได้พัฒนาตัวเอง และใช้ความสามารถในการใช้เหตุผลที่เท่าเทียมกัน โดยที่สังคมและรัฐจะไม่เข้าไปแทรกแซงการกระทำของสมาชิก (ในทางลบ) ถ้าการกระทำนั้นไม่ไปละเมิดหรือกระทบกระเทือนสิทธิของผู้อื่น ในที่สุดแล้วการเปิดโอกาสให้มนุษย์แต่ละคนในสังคมพัฒนาและได้ทำในสิ่งที่ตนถนัดจะเป็นประโยชน์แก่สังคมโดยรวม¹²

¹⁰ Jane Freedman, *Feminism*, (Buckingham : St. Edmundsbury Press, 2001), pp. 1-6.

¹¹ กรวิภา บุญเชื้อ, “Woman’s Development Models and Gender Analysis : A Review” อังใน อมรา พงศาพิชญ์ บรรณาธิการ, *รวมบทความประเด็นเรื่องสตรี*, (กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529), หน้า 19.

¹² ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์, “ไทยศึกษากับอภิปรัชศาสตร์พินิจ”, *ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ บรรณาธิการ, จินตนาการสู่ปี 2000 : นวัตกรรมเชิงกระบวนการทัศน์ด้านไทยศึกษา?*, (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2539), หน้า 502.

สังคมพิจารณาความสามารถของผู้ชายเป็นรายบุคคล แต่จะตัดสินความสามารถของผู้หญิงจากเพศ ด้วยเหตุนี้ ความเป็นธรรมจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อสังคมให้โอกาสทุกเพศอย่างเท่าเทียมกัน โดยการออกกฎหมายให้ผู้หญิงและผู้ชายมีหน้าที่รับผิดชอบและโอกาสที่เท่าเทียมกัน การเลือกปฏิบัติที่เห็นได้ชัดที่สุดคือผู้หญิงไม่มีโอกาสในการใช้สิทธิเสรีภาพของตน เนื่องจากภาระหน้าที่ที่สำคัญเป็นอันดับแรกที่สังคมชายเป็นใหญ่มอบหมายให้คืองานที่ไม่มีค่าจ้างตอบแทน อย่างงานบ้านและการเลี้ยงดูลูก¹³ (ความเป็นภรรยาและมารดา)

ทฤษฎีสตรีนิยมแนวเสรีนิยมให้ความสำคัญกับการต่อสู้เพื่อพึ่งพาตนเองได้ในทางเศรษฐกิจเป็นอันดับแรก เพราะเสรีนิยมมองว่าการพึ่งตนเองในทางเศรษฐกิจจะเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้ผู้หญิงมีอำนาจในการตัดสินใจสามารถทำอะไรได้ด้วยตนเอง ดังนั้น งานบ้านหรือภาระหน้าที่ที่ถูกผลักมาให้กับผู้หญิงควรต้องถือเป็นงานที่มีค่าจ้างตอบแทน เพื่อที่จะนับเป็นงานในทางเศรษฐศาสตร์ ทฤษฎีสตรีนิยมแนวเสรีนิยมเชื่อว่าทุกคนมีความสามารถ และพอใจที่จะใช้ความสามารถของตนอย่างเต็มที่ ในสังคมที่มีการแข่งขันกันอย่างกว้างขวาง (สังคมทุนนิยมเสรี) ผู้หญิงและผู้ชายมีความเสมอภาคกันอย่างแท้จริงจะ ไม่มีการกดบังคับให้ผู้หญิงต้องทำงานที่ไม่มีค่าจ้างอีกต่อไป¹⁴

เสรีนิยมเชื่อในปฏิรูป (reform) โดยเน้นการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงทางด้านกฎหมายเป็นหลัก เพราะทุกคนต่างต้องตกอยู่ภายใต้บทบัญญัติของกฎหมายร่วมกัน ดังนั้น การปฏิรูปกฎหมายที่เลือกปฏิบัติต่อผู้หญิงจึงเป็นหนทางที่ดีที่สุดของการต่อสู้เรียกร้องเพื่อให้เกิดความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เท่าเทียมกันระหว่างเพศ และการรวมพลังกันเรียกร้องอย่างต่อเนื่องของกลุ่มสตรี จะเป็นปัจจัยช่วยในการเสริมสร้างให้เกิดอิทธิพลกับกลุ่ม ในการที่จะผลักดันให้เกิดการต่อรองสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคในระบบความสัมพันธ์ระหว่างเพศที่ชายเป็นใหญ่ครองอำนาจมาตลอดได้¹⁵

สตรีนิยมเสรีนิยมเชื่อว่าความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศหรือการกดขี่ทางเพศเป็นผลมาจากกระบวนการปลูกฝัง การศึกษาและกรอบข้อบังคับทางสังคม โดยเฉพาะตัวบทกฎหมายที่ไม่เป็นธรรม ดังนั้น แนวทางแก้ปัญหาจึงเน้นไปที่การแก้ไขข้อกฎหมายที่มีอคติและเลือกปฏิบัติทางเพศ การเปิดโอกาสทางการศึกษาจะทำให้ผู้หญิงที่มีความสามารถ แต่ถูกกดบังคับไว้ไม่ให้มีโอกาส

¹³ กรวิภา บุญซื่อ, อังโน จูไรรัตน์ จันทรธำรง บรรณาธิการ, แนวคิดการพัฒนาสตรี มุมมองการวิเคราะห์เชิงหญิงชาย, (กรุงเทพฯ : โครงการสตรีและเยาวชนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2538), หน้า 21.

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 22.

¹⁵ กนลา สุขพานิช-จันทร์ปราบ และพรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, ปัญญาชนสตรี : ศึกษาทัศนคติทางการเมืองและสังคมของอาจารย์สตรีแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (วิทยาเขตประสานมิตร) และสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527), หน้า 42.

ได้ใช้ความสามารถทางด้านสติปัญญาของตัวเอง มีโอกาสในการทำงานได้เท่าเทียมกับผู้ชาย รวมถึงการลดภาระหน้าที่งานบ้านให้กับผู้หญิงด้วย¹⁶

เสรีนิยมมีแนวความคิดหลักเชื่อว่าทุกคนมีความเท่าเทียมกันมาตั้งแต่กำเนิด ความแตกต่างทางเพศไม่ใช่ประเด็นที่เป็นอุปสรรคสำคัญของปัญหาความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศ ความไม่เท่าเทียมทางโอกาสในสังคมต่างหากที่เป็นอุปสรรคขัดขวางความเท่าเทียมกันระหว่างชายและหญิงด้วยเหตุนี้ จึงอาจเชื่อได้ว่าหากผู้หญิงไม่ถูกพันธนาการไว้ด้วยบทบาทหน้าที่ของความเป็นภรรยาและมารดาที่ดี ผู้หญิงก็มีความสามารถไม่ต่างไปจากผู้ชาย สตรีนิยมแนวเสรีนิยมอธิบายว่าการเลือกปฏิบัติระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย หรือความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศเกิดจากการอบรมบ่มเพาะ การศึกษาและกฎหมายเป็นสำคัญ การทำงานบ้านเป็นงานที่ไม่มีคุณค่าเชิงเศรษฐกิจทำให้สถานภาพของผู้หญิงต่ำกว่าผู้ชาย ดังนั้น จึงเสนอให้งานบ้านเป็นวิชาชีพ (อาชีพและที่มาของรายได้) แต่ข้อคัดค้านของแนวทางเสรีนิยมคือ การพยายามแก้ปัญหาโดยละเอียดระบบที่ผู้ชายเป็นใหญ่และ โครงสร้างอำนาจที่เป็นอยู่¹⁷

สตรีนิยมเสรีนิยมเรียกร้องให้ผู้หญิงเข้าไปอยู่ในโลกสาธารณะและทำทุกอย่างได้เช่นเดียวกับผู้ชาย โดยไม่ได้วิพากษ์วิจารณ์โครงสร้างความสัมพันธ์ของหญิงชายที่เป็นอยู่ การศึกษาเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ผู้หญิงสามารถเข้าไปอยู่ในโลกสาธารณะ และทำให้สถานะของผู้หญิงดีขึ้น ในขณะที่เรียกร้องให้ผู้หญิงทำงาน เพราะจะสามารถทำให้ผู้หญิงเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และเห็นว่าการแต่งงาน (เป็นภรรยา) และการเป็นมารดายังคงเป็นสิ่งสำคัญที่สุดของผู้หญิง เท่ากับว่าผู้ชายไม่มีความจำเป็นต้องปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงในการเข้ามารับภาระที่เคยถูกกำหนดไว้ว่าเป็นบทบาทหน้าที่หลักของผู้หญิง (ดูแลบ้านและเลี้ยงดูลูก)¹⁸

แนวทางเสรีนิยมมักต่อสู้กันในประเด็นทางด้านกฎหมายเป็นหลัก ละเอียดที่จะพูดถึงโครงสร้างอำนาจในสังคม ทำให้มองปัญหาเพียงผิวเผินเฉพาะจุด ไม่ตะปะปัญหาในระดับลึก ดังที่กฎหมายหลายต่อหลายฉบับได้รับการแก้ไขแล้วแต่ยังคงถูกละเมิด ในทางปฏิบัติแค่การแก้ไขกฎหมายอาจไม่ก่อให้เกิดความเท่าเทียมกันได้จริง รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ระบุว่าผู้หญิงและผู้ชายมีความเท่าเทียมกัน ยกตัวอย่าง มาตรา 5 , 6, 28, 30, 53, 60 และ 86 ที่ให้การคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิสตรีโดยตรง นอกจากนี้ ยังมีช่องทางที่สามารถจะใช้ประโยชน์จากองค์กรที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ หากไม่ได้รับความเป็นธรรมจากการเลือกปฏิบัติที่มีต้นเหตุแห่งเพศก็มีระบุไว้ด้วย เช่น มาตรา 170, 190, 197, 198, 200, 264 และ 276¹⁹ แต่ข้อบัญญัติดังกล่าวอาจเป็นเพียง

¹⁶ ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์, “ไทยศึกษากับอดีตศาสตร์พินิจ”, รัชวัฒน์ สถาอานันท์ บรรณาธิการ, *จินตนาการสู่ปี 2000 : นวกรรมเชิงกระบวนการทัศน์ด้านไทยศึกษา?*, หน้า 503.

¹⁷ Barbara Arneil, *Politics & Feminism*, (Oxford : Blackwell Publishers, 1999), p. 4.

¹⁸ วารุณี ภูริสินสิทธิ์, *สตรีนิยม : ขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งศตวรรษที่ 20*, หน้า 62.

¹⁹ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ (กศส.), “ประเด็นหญิงชายและสิทธิประโยชน์ของผู้หญิงที่ได้รับจากรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน”, *วารสารพัฒนาชุมชน*, 37,3 (มี.ค.), หน้า 7-13.

กระดาษที่ไม่สามารถบรรลุผลได้ ถ้าหากสภาพความเป็นจริงในสังคมยังไม่เอื้ออำนวยให้สอดคล้องกับข้อบัญญัติตามกฎหมายดังกล่าว

ความคิดพื้นฐานของสตรีนิยมแนวเสรีนิยมคือผู้หญิงและผู้ชายมีความเท่าเทียมกัน ดังนั้น ผู้หญิงควรเรียกร้องให้มีโอกาสที่เท่าเทียมกัน ให้ความสำคัญกับการต่อสู้เพื่อแก้ไขกฎหมายในประเด็นที่ไม่เป็นธรรม การเมืองและสถาบันที่เป็นทางการ เพื่อให้ผู้หญิงสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในโลกของผู้ชาย (พื้นที่สาธารณะ) ได้อย่างเท่าเทียม²⁰ ถ้าผู้หญิงมีโอกาสเป็นได้เหมือนผู้ชายก็เท่ากับว่าความสัมพันธ์ระหว่างเพศมีความเท่าเทียมกัน แต่มีข้อวิจารณ์ว่าอาจเป็นการทำให้ผู้หญิงกลายเป็นผู้ชาย

กลุ่มที่ดำเนินการทางสิทธิสตรีแนวเสรีนิยมมักจะต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งความเท่าเทียมกันในโอกาส ซึ่งเป็นประเด็นหลักของแนวความคิดเสรีนิยม สังคมต้องให้ปัจเจกบุคคลได้รับโอกาสที่เท่าเทียมกันในการที่จะพัฒนาความสามารถและศักยภาพของแต่ละคนมีอยู่ อะไรที่เป็นอุปสรรคสำคัญขัดขวางไม่ให้ปัจเจกบุคคลได้รับโอกาสดังกล่าวต้องถูกขจัดให้หมดไป โดยฝ่ายที่ด้อยโอกาสอยู่นั้นต้องแสดงความสามารถให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ด้วย ซึ่งเสรีนิยมมีความเชื่อว่าผู้หญิงและผู้ชายโดยธรรมชาติแล้ว ไม่ได้มีความแตกต่างกันมาตั้งแต่กำเนิด แต่สังคมไม่เปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้พัฒนาความสามารถของตนเองตามศักยภาพที่มีอยู่ เสรีนิยมจึงต้องการแก้ไขข้อกฎหมายที่ไม่เป็นธรรม เนื่องจากเห็นว่ากฎหมายเป็นประเด็นสำคัญที่ปิดกั้นไม่ให้ผู้หญิงมีโอกาสแสดงความสามารถสู่สายตาโลกภายนอก และยังจำกัดสิทธิบางประการของผู้หญิงไม่ให้มีความทัดเทียมกับผู้ชาย ดังนั้น หากมีการแก้ไขข้อกฎหมายแล้วก็จะทำให้ผู้หญิงได้รับสิทธิเพิ่มขึ้น หรือมีสิทธิเสมอภาคเท่าเทียมกันกับผู้ชายได้²¹

สตรีนิยมเสรีนิยมเน้นให้ความสำคัญกับการแก้ไขกฎหมาย เพื่อเปลี่ยนแปลงสถานภาพของผู้หญิงในสังคมชายเป็นใหญ่ กล่าวคือเน้นประเด็นทางด้านกฎหมายเป็นหลัก โดยอาศัยสถาบันทางการเมืองที่เป็นทางการ แต่การเรียกร้องในลักษณะนี้อาจไม่ได้ให้ประโยชน์กับผู้หญิง เพราะผู้หญิงต้องรับภาระทั้งสองทาง ผู้หญิงสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในโลกสาธารณะได้ แต่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้ชายเลย เพราะผู้ชายมีความเท่าเทียมกัน ผู้หญิงจึงควรพัฒนาตัวเองตามบุคลิกภาพที่ดีของความเป็นชาย²²

สรุปได้ว่าสตรีนิยมแนวเสรีนิยมเชื่อในความเหมือนกันของพื้นฐานความเป็นมนุษย์ที่จะนำไปสู่ความเท่าเทียมกันทางเพศ ดังนั้น ผู้หญิงควรเรียกร้องให้มีโอกาสที่เท่าเทียมกัน เพราะเชื่อว่าผู้หญิงสามารถแข่งขันกับผู้ชายได้ในบริบทสังคมแบบเดิม โดยให้ความสำคัญกับการต่อสู้ทางด้านกฎหมาย กระบวนการนโยบาย การเมืองและสถาบันที่เป็นทางการ ถ้าผู้หญิงและผู้ชายมีสิทธิและโอกาสที่เท่าเทียมกัน ผู้หญิงสามารถเป็นเหมือนผู้ชายได้ (ความเหมือนนำไปสู่ความเท่าเทียม หลักการของ politics of identity) เพราะผู้หญิงไม่แตกต่างจากผู้ชาย แต่

²⁰ ประจักษ์ ก้องกีรติ, “ปรัชญาเฟมินิสต์เสรีนิยมสะท้อนสังคมไทยในวันสตรีสากล”, *กรุงเทพธุรกิจ*, 8 มีนาคม 2542, หน้า 2.

²¹ เรื่องเดียวกัน.

²² Donovan, 2000 อังใน เขียน นรินทร์นุค, การถ่ายทอดอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ผ่านนิตยสารผู้หญิง, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545, หน้า 14.

ถูกสังคมนิยมโอกาส และเน้นการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งความเสมอภาค (เป้าหมายสูงสุด) ให้ผู้หญิงอย่างผู้ชาย เพื่อสถานภาพและบทบาทของตัวเอง ความเสมอภาคและเสรีภาพเป็นหลักการสำคัญหรือหัวใจของความคิดสมัยใหม่ ความเสมอภาคคือสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ กล่าวคือมนุษย์มีความเท่าเทียมกันหรือ ไม่มีความแตกต่างกัน ในความเป็นมนุษย์ (ontological indifference) และความรู้มีความเป็นสากลและเป็นกลางทางเพศ เท่ากับว่าผู้หญิงสามารถมีความเท่าเทียมในบริบทของผู้ชาย (สังคมชายเป็นใหญ่) ซึ่งถือเป็นผลผลิตของแนวความคิดสมัยใหม่ที่เชื่อว่าความแตกต่าง การกดขี่ ความเหลื่อมล้ำและอยุติธรรมทางเพศเกิดจากการ ไม่มีโอกาสเข้าถึง เพราะจริงๆ แล้วหญิงชายไม่ต่างกัน

2.1.2 แนวทางสตรีนิยมสังคมนิยม (marxist feminism)

สตรีนิยมสังคมนิยมมองว่าการกดขี่ทางเพศของผู้หญิง ไม่ต่างจากการกดขี่ผู้ชายที่ไม่มีปัจจัยการผลิต เงื่อนไขทางเศรษฐกิจกำหนดความสัมพันธ์ด้านอื่นของมนุษย์ (สังคม การเมืองและปัญญาความรู้) รวมถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศ จึงให้ความสนใจวิเคราะห์งานของผู้หญิง เพราะงานเป็นตัวกำหนดฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งเท่ากับว่าเป็นตัวกำหนดสถานะความเป็นรองของผู้หญิงด้วย โดยที่ความเป็นรองของผู้หญิงเกิดขึ้นเมื่อมีการถือครองทรัพย์สินส่วนบุคคล ดังนั้น ความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศจึงมีความสัมพันธ์กับชนชั้นและปัจจัยการผลิตอยู่มาก ซึ่งผู้ชายคือผู้ถือครอง และดำเนินการผ่านระบบพ่อเดียวเมียเดียวที่บังคับใช้กับผู้หญิงเพียงฝ่ายเดียว²³

สังคมนิยมเห็นว่าการกดขี่ทางชนชั้น เชื้อชาติและเพศมีความเกี่ยวโยงกันอย่างสลับซับซ้อน โดยเน้นการวิเคราะห์ระบบทุนนิยมและระบบชายเป็นใหญ่เข้าไว้ด้วยกัน การกดขี่สตรีทำได้โดยการแบ่งงานระหว่างเพศ แยกตลาดกับบ้านเป็นคนละส่วนกันเด็ดขาด และแยกกิจกรรมการดำเนินชีวิตของผู้ชายและผู้หญิงออกจากกัน กีดกันผู้หญิงออกจากกระบวนการผลิต เป็นเหตุให้ผู้หญิงตกเป็นเบี้ยล่าง ผู้ชายมีอำนาจเหนือกว่า เพราะสามารถควบคุมปัจจัยการผลิต และควบคุมแรงงานหญิงในการดูแลบ้าน ให้กำเนิดและเลี้ยงดูลูก ระบบชายเป็นใหญ่ดำรงอยู่โดยผ่านความสัมพันธ์ทางด้านชนชั้นในสังคม ผู้หญิงในชนชั้นต่างกันจะถูกกดขี่ในรูปแบบที่แตกต่างกัน และการกดขี่นั้นเป็นประโยชน์กับระบบทุนนิยม²⁴

ผู้หญิงมีความเป็นรองและต้องพึ่งพาผู้ชายในสังคมนิยมชายเป็นใหญ่ ผู้หญิงจึงมีความจำเป็นต้องแต่งงานและสวมบทบาทภรรยาและมารดา งานของผู้หญิงที่ไม่มีมูลค่า (งานบ้านและดูแลลูก) ต้องเปลี่ยนเป็นงานสาธารณะที่ก่อให้เกิดรายได้ การแบ่งงานกันทำตามเพศเป็นเรื่องธรรมชาติ (การยกจิตสำนึกว่างานบ้านมีความสำคัญและมีมูลค่าเป็นสิ่งดี แต่การยอมรับว่างานบ้านเป็นงานของผู้หญิงอาจไม่ถูกต้อง) ผู้หญิงควรเรียกร้องเพื่อเปลี่ยนแปลง โครงสร้างทางเศรษฐกิจ เพราะการกดขี่เกิดจากระบบเศรษฐกิจที่ไม่เป็น

²³ วารุณี ภูริสินสิทธิ์, สตรีนิยม : ขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งศตวรรษที่ 20, หน้า 74-75.

²⁴ กรวิภา บุญเชื้อ อังไฉ จุไรรัตน์ จันทร์ธำรง บรรณาธิการ, แนวคิดการพัฒนาสตรี มุมมองการวิเคราะห์หญิงชาย, หน้า 25.

ธรรม กล่าวคือให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจมากกว่าผู้หญิงและความเป็นหญิง เชื่อว่าสถานะความเป็นรองของผู้หญิงมีประโยชน์ต่อระบบทุนนิยม (ทุนนิยมจึงเป็นต้นเหตุหลัก) ครอบครัวและงานบ้านทำหน้าที่ผลิตซ้ำสังคมทุนนิยมชายเป็นใหญ่ โลกส่วนตัวและภาวะภายในครอบครัวกีดกันผู้หญิงจากโลกสาธารณะ และงานของผู้หญิงมักถูกตีค่าให้ต่ำกว่าชายเสมอ²⁵ (ความเป็นผู้หญิงถูกนำไปเชื่อมโยงกับความด้อยกว่า)

การดูแลบ้านดูแลครอบครัวหรืองานบ้านที่ถูกถือว่าเป็นงานของผู้หญิง เป็นงานที่ไม่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจเพราะไม่สามารถวัดมูลค่าเป็นตัวเงินได้ ในระบบสังคมชายเป็นใหญ่การกดขี่ผู้หญิงมีพื้นฐานมาจาก (การให้คุณค่ากับ) ปัจจัยทางชีวภาพ ผู้หญิงเป็นผู้ตั้งครรถ์และให้กำเนิด (เป็นมารดาโดยสรีระ) ผู้หญิงจึงถูกผลักภาระหน้าที่ในการเลี้ยงดูลูก ทำให้ผู้หญิงอยู่นอกระบบการผลิต สูญเสียฐานะทางเศรษฐกิจในระบบตลาด กลายเป็นคนที่พึ่งพาตัวเองไม่ได้และมีบทบาทเป็นรองผู้ชาย ปัญหาการกดขี่ผู้หญิงมาจากการแบ่งงานระหว่างเพศทั้งในครอบครัวและสังคม รวมทั้งการกีดกันการประกอบอาชีพของผู้หญิง ดังนั้น ความแตกต่างระหว่างเพศเกิดขึ้นและถูกกำหนด โดยกฎเกณฑ์ทางสังคมมากกว่าเกิดขึ้นและถูกกำหนด โดยธรรมชาติ²⁶

ถ้าสำหรับสตรีนิยมสังคมนิยมเงื่อนไขทางเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ด้านอื่นของมนุษย์ ทั้งการเมือง สังคมและความรู้ สตรีนิยมสังคมนิยมจึงสนใจวิเคราะห์งานของผู้หญิงทั้งในบ้านและนอกบ้าน และเชื่อว่าสภาพความเป็นรองของผู้หญิงเกิดขึ้นเมื่อมีการถือครองทรัพย์สินส่วนบุคคลซึ่งสัมพันธ์กับชนชั้นและการครอบครองปัจจัยการผลิต ดังนั้น ปัญหาของผู้หญิงจึงมีความสัมพันธ์กับระบบทุนนิยม การแก้ปัญหาจึงต้องล้มล้างระบบทั้งสองไปพร้อมๆ กัน ระบบทุนนิยมและชายเป็นใหญ่ไม่ได้เป็นอิสระต่อกัน ถึงแม้จะไม่ใช้ระบบที่ขึ้นตรงต่อกันแต่ก็เอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกันอยู่เสมอ²⁷ ผู้หญิงจึงถูกกดขี่ทั้งจากระบบทุนนิยมและสังคมชายเป็นใหญ่

การพึ่งพาผู้ชายอาจทำให้ผู้หญิงต้องทนอยู่กับบ้าน ดูแลสามีและลูก ทำงานบ้านสารพัดที่ไม่มียวันหมดหรือวันหยุด แต่กลับไม่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ (ความเป็นภรรยาและมารดาไม่สามารถตีค่าเป็นตัวเงินได้ แต่ครอบงำด้วยการให้คุณค่าทางจิตใจ) การพึ่งพาตัวเองและมีรายได้ในทางเศรษฐกิจย่อมทำให้ผู้หญิงสามารถหลุดพ้นจากการถูกจำกัดไว้ในพื้นที่สี่เหลี่ยมแคบๆ ภายในบ้าน เพราะการแบ่งแยกเขตแดนที่ชัดเจนระหว่างบ้านหรือพื้นที่ส่วนตัว (private) กับเมืองหรือพื้นที่สาธารณะ (public) เป็นอีกหนึ่งปัญหาของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศ สตรีนิยมพยายามที่จะขจัดการแบ่งแยกเขตแดนดังกล่าว และพยายามที่จะทำให้ทุกคน โดยเฉพาะผู้หญิงเข้าใจว่าการแบ่งแยกนี้เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง หรือแม้แต่เป็นเรื่องที่

²⁵ วารุณี สุริสินีสิทธิ์, สตรีนิยม : ขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งศตวรรษที่ 20, หน้า 76-80.

²⁶ กรวิภา บุญเชื้อ อ้างใน จูร์ริคีน จันทรธำรง บรรณาธิการ, แนวคิดการพัฒนาสตรี มุมมองการวิเคราะห์หญิงชาย, หน้า 26.

²⁷ วารุณี สุริสินีสิทธิ์, สตรีนิยม : ขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งศตวรรษที่ 20, หน้า 74-75.

แบ่งแยกไม่ได้ เพราะเรื่องของบุคคลภายในบ้านหรือพื้นที่ส่วนตัวก็ถือเป็นเรื่องการเมือง (the personal is politics) ในทัศนะสตรีนิยม (feminism)²⁸

สตรีนิยมสังคมนิยมมองว่าการที่จะปลดปล่อยผู้หญิงให้หลุดพ้นจากพันธนาการของการตกเป็นเบี้ยล่างผู้ชาย จะมีทางเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อผู้หญิงได้รับโอกาสเข้าร่วมหรือมีส่วนในระบบการผลิต งานบ้านที่สังคมและระบบทุนนิยมผลักภาระให้เป็นงานของผู้หญิงต้องถูกยกเลิกไป สรุปคือต้องมีการล้มล้างระบบชนชั้นปลดปล่อยตนเองจากทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยมต่างๆ ที่กดขี่ทั้งผู้หญิงและผู้ชายอันเป็นปราการหลักสำคัญที่คอยพิทักษ์ระบบเดิมเอาไว้²⁹ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศหรือปัญหาสิทธิสตรีเป็นเรื่องที่ทุกคนควรต้องรับผิดชอบร่วมกัน เพราะเป็นเรื่องที่ส่งผลกระทบต่อถึงทุกคน

สังคมเริ่มแรก (primitive) ในหลายๆ วัฒนธรรมบ่งบอกว่าผู้หญิงเคยมีความเท่าเทียมกันและมีเกียรติ มีหลายแห่งที่สืบตระกูลโดยฝ่ายหญิง (matrilineal) แต่มีหลักฐานน้อยมากที่แสดงถึงสังคมหญิงเป็นใหญ่ (matriarchy) ฐานะของผู้หญิงในหลายสังคมเท่าเทียมกันกับผู้ชาย เนื่องจากผู้หญิงมีส่วนร่วมในการผลิต (mode of production) ฐานะของผู้หญิงเริ่มด้อยลงเมื่อผู้ชายเข้ามาควบคุมการผลิต ทำลายสังคมที่อยู่ร่วมกันแบบส่วนรวม (collectivist community) ผู้การมีกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล (private property) และการมีอำนาจของผู้เป็นพ่อ (all power to the father) หรือที่มาของระบบสังคมชายเป็นใหญ่ (patriarchy) นั่นเอง³⁰

ในระบบทุนนิยมชายเป็นใหญ่การแยกผู้หญิงออกจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจ การแบ่งงานระหว่างเพศ รวมถึงการแบ่งพื้นที่สาธารณะและพื้นที่ส่วนตัว (public – private distinction) ซึ่งการแบ่งแยกเหล่านี้ทำให้สตรีนิยมสังคมนิยมมีความเห็นว่าการกดขี่ทางเพศและชนชั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น และการให้ความสำคัญกับความเชื่อมโยงกันนี้ทำให้สามารถวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศหญิงและเพศชายได้ครอบคลุมมากกว่า³¹

สตรีนิยมสังคมนิยมเชื่อมโยงความเป็นเพศและชนชั้นเข้าไว้ด้วยกัน ผู้หญิงและผู้ชายมีความเหมือนกัน แต่โลกสาธารณะ (ของผู้ชาย) กับโลกส่วนตัว (ของผู้หญิง) ถูกแบ่งแยกออกจากกัน ผู้หญิงจึงควรเข้าไปอยู่ในโลกสาธารณะ และควรทำความเข้าใจกับระบบของอำนาจที่เกิดจากระบบทุนนิยมชายเป็นใหญ่ เพราะเป็นการพึ่งพิงซึ่งกันและกันของระบบทุนนิยมและระบบชายเป็นใหญ่ ทั้งสองระบบไม่ได้เป็นอิสระจากกัน ถึงแม้จะไม่ใช้ระบบเดียวกัน³²

²⁸ Jane Freedman, *Feminism*, pp. 26-29.

²⁹ Barbara Arneil, *Politics & Feminism*, p. 41.

³⁰ พรพิไล ถมิ่งรักษ์สัตว์, *ปรัชญาผู้หญิง*, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), หน้า 25-29.

³¹ Barbara Arneil, *Politics & Feminism*, p. 40.

³² วารุณี ภูริสันติพิทธ์, *สตรีนิยม : ขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งศตวรรษที่ 20*, หน้า 115-118.

ผู้หญิงถูกกดขี่ทั้งจากระบบทุนนิยมและระบบชายเป็นใหญ่ ผู้หญิงคือภรรยาและมารดาไม่
ใช่คนทำงาน (เจ้าของปัจจัยการผลิต) ผู้หญิงจึงต้องผูกติดอยู่กับการทำงานบ้านที่ไม่ได้รับค่าตอบแทน การ
ก้าวไปสู่โลกสาธารณะอาจทำให้ผู้หญิงคือแม่ผู้ทำงาน (working mother) เท่ากับว่ายังไม่หลุดไปจากค่านิยม
ของอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ (ผู้หญิงคือภรรยาและมารดา) และความเชื่อในความเหนือกว่าของผู้ชาย เพราะ
ฉะนั้น การจะทำลายความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศต้องทำลายระบบความสัมพันธ์เชิง
อำนาจระหว่างเพศที่สืบทอดโดยโครงสร้างสูงต่ำทางเพศ (ชนชั้น)³³

สตรีนิยมสังคมนิยมมีแนวความคิดที่ต้องการเปลี่ยนแปลงระบบ โครงสร้างและค่านิยมของ
สังคมนิยมชายเป็นใหญ่ เนื่องจากมีความเห็นว่าโครงสร้างสังคมเป็นตัวกำหนดคตินิสัยทำให้ผู้หญิงถูก
กดขี่เอารัดเอาเปรียบ เพราะโครงสร้างและค่านิยมของสังคมนั้นผู้ชายเป็นผู้กำหนดขึ้น นอกจากนี้ ยังเป็น
สาเหตุหลักของปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม หากสามารถเปลี่ยนแปลงสาเหตุเหล่านั้นได้ จะทำให้สถานะ
ทางสังคมและความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้หญิงและผู้ชายมีความเสมอภาคเท่าเทียมกันในทุกด้าน³⁴

การสร้างความเท่าเทียมกันทางสังคมจากความไม่เท่าเทียมกันทางชีววิทยา อาจเป็นสิ่งเพื่อ
ฝันไม่มีความเป็นไปได้ เพราะปัจจัยทางชีววิทยาไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ แต่ปัจจัยทางสังคมสามารถ
เปลี่ยนแปลงได้ ดังนั้น หากเป็นความไม่เท่าเทียมกันทางชีววิทยาแล้ว ก็ไม่สามารถทำอะไรได้ แต่ถ้าเป็น
ความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม ก็เป็นเรื่องที่สามารถแก้ไขได้ และที่สำคัญการกดขี่ที่เกิดขึ้นไม่ได้เกิดจากปัจจัย
ทางชีววิทยา ความเป็นผู้ชาย (masculinity) และความเป็นผู้หญิง (femininity) เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น ระบบ
สังคมชายเป็นใหญ่เกิดจากการแบ่งงานตามเพศ (sexual division of labour) ผู้ชายทำงานนอกบ้าน ผู้หญิงดูแล
บ้านและเลี้ยงดูลูก จนพัฒนามาเป็นความสัมพันธ์ที่เพศหนึ่งกดขี่ครอบงำและเอารัดเอาเปรียบอีกเพศหนึ่ง³⁵

การมุ่งสู่สังคมนิยมตามหลักการเชื่อว่าจะทำให้ทุกคนในสังคมเท่าเทียมกัน และสตรีนิยม
สังคมนิยมพยายามอธิบายว่าศัตรูที่แท้จริงของผู้หญิงไม่ใช่ผู้ชายอย่างที่เข้าใจกัน หากแต่การกดขี่ผู้หญิงที่เกิด
ขึ้นในสังคมเป็นผลมาจากโครงสร้างของระบบทุนนิยม และสังคมนิยมจะเกิดจากการปฏิบัติเท่านั้น ดังนั้น
การต่อสู้เพื่อสิทธิสตรีแนวสังคมนิยมจึงเหมือนกับเป็นเพียงส่วนหนึ่งในการต่อสู้ของขบวนการสังคมนิยม
ไม่ได้ให้ประโยชน์กับผู้หญิงโดยตรงและแท้จริงเท่าไรนัก³⁶ กล่าวคือการต่อสู้ของผู้หญิงแนวสังคมนิยม
เหมือนไม่ได้ทำให้ผู้หญิงสามารถมีบทบาทเท่าเทียมกับผู้ชายได้ทันที จึงมักมุ่งให้เกิดการปฏิบัติเปลี่ยนแปลง
เท่านั้น เพราะนายทุนได้ประโยชน์จากการกดขี่ ผู้หญิงทำหน้าที่แม่บ้านเพื่อให้แรงงานผู้ชายสามารถรับใช้

³³ Eisenstein, 1979 cited in Donovan, 2000 อ้างใน เขียน นริณครนุฑ, การถ่ายทอดอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ผ่านนิตยสารผู้หญิง, หน้า 27-28.

³⁴ ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์, “ผู้หญิง: “นางสาว” ในแนวพินิจสตรีนิยม”, ธนศ วงศ์ยานนาวา บรรณาธิการ, รัฐศาสตร์สาร, หน้า 225-226.

³⁵ กรวิภา บุญชื่อ, “แนวทางการต่อสู้ขององค์กรสตรีไทยกับอำนาจในการแปรเปลี่ยน (บทวิเคราะห์)”, ผู้หญิงกับอำนาจที่จะแปรเปลี่ยน, กอบกุล อิงคุทานนท์ บรรณาธิการ, (กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2537), หน้า 26.

³⁶ ปรีดี บุญชื่อ, “สาระทางอุดมการณ์ของแนวคิดสิทธิสตรี”, ประชากรสาร, 14, 2 (มี.ค.-เม.ย.30), หน้า 36-38.

ระบบทุนนิยมได้เต็มที่ กล่าวคือระบบทุนนิยมได้ประโยชน์จากความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศที่เป็นอยู่ ผู้หญิงจึงต้องต่อสู้ล้มล้างชนชั้นนายทุนและระบบทุนนิยม³⁷

สตรีนิยมสังคมนิยมให้ความสำคัญกับการปฏิบัติเปลี่ยนแปลงโลกเพื่อปลดปล่อยมนุษย์ เป็นลักษณะสังคมนิยมคติ เชื่อว่าปัญหาการกดขี่ผู้หญิงเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาชนชั้น มีสาเหตุสำคัญมาจากความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจสังคม (ผู้หญิงขาดปัจจัยการผลิต) และมีอำนาจครอบงำความคิดความเชื่อของคนในสังคม ชนชั้นที่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตย่อมมีอำนาจเหนือกว่าทางปัญญาความคิดด้วย บคบังความคิดอื่นจนกลายเป็นสิ่งที่ถูกต้อง (จิตสำนึกจอมปลอม) เท่ากับว่าชนชั้นที่ปราศจากปัจจัยการผลิตย่อมตกอยู่ภายใต้การครอบงำทางความคิดของชนชั้นที่ครอบครองปัจจัยการผลิต³⁸

พัฒนาการทางความคิดของประวัติศาสตร์จึงไม่ใช่องค์ความรู้ที่เป็นกลาง องค์ความรู้ที่ว่านั้นเป็นเพียงส่วนหนึ่งของโครงสร้างส่วนบน (ชนชั้นที่ครอบครองปัจจัยการผลิต) ซึ่งกำหนดความสัมพันธ์ทางสังคม ดังนั้น การพัฒนาสังคมเพื่อไปสู่สถานของชนชั้นและระบบกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล จะสามารถทำให้เกิดความรู้ที่แท้จริงที่ไม่มีอคติกำกับหรือตอบสนองผลประโยชน์ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเกิดขึ้นได้³⁹

ปัญหาผู้หญิงไม่ได้เกิดขึ้นจากธรรมชาติที่ด้อยกว่าของผู้หญิงเอง หรือธรรมชาติที่เหนือกว่าของผู้ชาย แต่เป็นปัญหาทางสังคมที่เกิดจากปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นหลัก คือไม่มีอำนาจที่จะใช้ความรู้และความคิดของตนเป็นมาตรฐานในการปฏิสัมพันธ์แทบทุกด้านในชีวิต ไม่ว่าจะ เป็นขนบธรรมเนียม กฎหมาย ค่านิยม โลกทัศน์ ปรัชญา การเมืองและความยุติธรรม ผู้หญิงไม่ใช่ว่าผู้ชายมาตั้งแต่แรก การเปลี่ยนมาสู่ระบบการสมรสแบบคู่เดียวเมียเดียวเป็นก้าวอย่างสำคัญนำไปสู่การกดขี่ระหว่างเพศชัดเจน ครอบครัวยุคใหม่เป็นตัวอย่างบอกถึงสถานะอำนาจของความเป็นพ่อหรือผู้ชาย (ที่ถูกผลิตขึ้น) ผู้ชายไม่ใช่หัวหน้าหรือผู้นำมาตั้งแต่ต้น สตรีนิยมแนวทางนี้มีจุดหมายปลายทางในการแก้ปัญหาคือการก้าวไปสู่สังคมนิยม⁴⁰

แต่การที่จะเข้าใจว่าถ้าปฏิบัติแล้วผู้หญิงและผู้ชายจะมีความเท่าเทียมกัน โดยทันทีนั้นเป็นเรื่องที่เข้าใจได้ค่อนข้างลำบาก เพราะนอกจากประสบการณ์การปฏิบัติที่ผ่านมาไม่ได้มีลักษณะเป็นสังคมนิยมที่แท้จริงตามหลักการของมาร์กซ์แล้ว (ไม่ได้นำความเท่าเทียมกันมาสู่สังคม) การวิเคราะห์เสมือนหนึ่งว่าโครงสร้างพื้นฐานของสังคมคือระบบทุนนิยมที่เป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคม และโครงสร้างสังคมชายเป็นใหญ่เป็นโครงสร้าง (ย่อย) ที่มาขึ้นต่อระบบทุนนิยม ฉะนั้น เมื่อใดก็ตามที่ระบบทุนนิยม

³⁷ กลุ่มประชาธิปไตยแรงงาน, โครหนอกคี่สตรี, (กรุงเทพฯ : ชมรมหนังสือประชาธิปไตยแรงงาน, 2543), หน้า 4-12.

³⁸ Karl Marx and Friedrich Engels, 1974 อ้างใน ไชยันต์ ไชยพร "ผู้หญิงกับความรู้ในประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมืองตะวันตก : ว่าด้วยวาทกรรมแห่งอุปสรรคของความริบหรี่ระหว่างโซเฟียกับโซเฟีย" ตอนที่สอง : ว่าด้วยวาทกรรมมาร์กซิสม์, เอกสารประกอบการเรียนการสอน, หน้า 1-3.

³⁹ ไชยันต์ ไชยพร "ผู้หญิงกับความรู้ในประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมืองตะวันตก : ว่าด้วยวาทกรรมแห่งอุปสรรคของความริบหรี่ระหว่างโซเฟียกับโซเฟีย" ตอนที่สอง : ว่าด้วยวาทกรรมมาร์กซิสม์, เอกสารประกอบการเรียนการสอน, หน้า 3-27.

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน.

ล่มสลาย ระบบสังคมชายเป็นใหญ่ก็จะพลอยสูญสิ้นไปด้วย⁴¹ กล่าวคือแนวทางตามแบบสังคมนิยมพยายามอย่างมากที่จะทำให้เข้าใจว่าการปฏิวัติทางชนชั้นจะนำมาซึ่งความเท่าเทียมกัน แต่ระบบทุนนิยมกับระบบชายเป็นใหญ่อาจเป็นคนละส่วนกัน และไม่ได้ขึ้นตรงต่อกันอย่างที่กล่าวอ้าง ดังนั้น ถึงแม้จะมีการปฏิวัติล้มล้างระบบชนชั้นและทุนนิยมเพื่อให้ทุกคนมีความเท่าเทียมกันตามความเชื่อของระบบสังคมนิยม แต่ผู้หญิงและผู้ชายอาจยังไม่มี ความเท่าเทียมกันอยู่⁴²

ถึงแม้ว่าระบบทุนนิยมจะเป็นตัวการและได้ประโยชน์จากการกดขี่ผู้หญิงในระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศ แต่เราต้องไม่ลืมว่าถ้าคนในสังคมยังมีทัศนคติแบบเพศนิยม (sexism) ในระบบชายเป็นใหญ่ ก็จะเป็นตัวการในการธำรงรักษาความไม่เสมอภาคทางเพศเอาไว้อย่างเหนียวแน่น⁴³ ทัศนคติเหล่านี้คือทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยมและระบบวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่มาอย่างต่อเนื่องยาวนานในระบบสังคมชายเป็นใหญ่

2.1.3 แนวทางสตรีนิยมสุดขั้ว (radical feminism)

สตรีนิยมสุดขั้วมองความสัมพันธ์ระหว่างเพศเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจในระบบสังคมชายเป็นใหญ่ การแบ่งแยกเพศเป็นการแบ่งที่พื้นฐานที่สุดเท่าที่เคยมีมาในประวัติศาสตร์ เพราะเป็นการแบ่งที่ง่ายที่สุด ก่อนการแบ่งแยกชนชั้นหรือสีผิว ผู้หญิงคือคนกลุ่มแรกที่ถูกกดขี่ในประวัติศาสตร์ และการกดขี่นี้ก็เป็น การยากที่จะกำจัดโดยการเปลี่ยนแปลงด้านอื่นของสังคม การต่อสู้โดยรอบการเมืองที่เป็นทางการในระบบสังคมชายเป็นใหญ่จะไม่ได้ผล เพราะสถาบันต่างๆ ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือของระบบดังกล่าวในทุกด้าน และกรอบดังกล่าวมักเอื้อประโยชน์ให้กับผู้ที่ครอบครองอำนาจอยู่ (ผู้ชาย) สตรีนิยมสุดขั้วเห็นว่าการต่อสู้ในลักษณะนี้ยังยึดติดกับกรอบอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ และยอมเป็นการต่อสู้ที่ไม่ได้ผล⁴⁴

เพศเป็นปัจจัยกำหนดสถานภาพที่มีนัยยะทางการเมืองเพราะคนกลุ่มหนึ่งถูกควบคุมโดยคนอีกกลุ่มหนึ่ง ระบบสังคมชายเป็นใหญ่เป็นการครอบงำทางการเมืองที่สำคัญ สามารถดำรงอยู่มาได้ยาวนานเท่าแก่ที่สุดในประวัติศาสตร์ ปรากฏในทุกชนชั้นและทุกสังคม การครอบงำนี้มีอยู่ในทุกระดับความสัมพันธ์ระหว่างผู้ชายและผู้หญิง แม้ว่ารูปแบบรายละเอียดอาจแตกต่างกันออกไปบ้างในแต่ละบริบทสังคมและยุคสมัย (time and space context) แต่เนื้อหาสาระที่เป็นแก่นแท้ของระบบสังคมชายเป็นใหญ่ไม่เคยเปลี่ยนแปลงไป แม้กระทั่งในเรื่องเพศสัมพันธ์และการแต่งงานซึ่งมักคิดว่าเป็นเรื่องส่วนตัว หรือเป็นความ

⁴¹ ช. เชียวพุ่มพวง, “วิจารณ์หนังสือ Woman & Socialism”, *ปาจารยสาร*, 14, 2 (มี.ค.-เม.ย.30), หน้า 155.

⁴² เรื่องเดียวกัน, หน้า 156-157.

⁴³ กาญจนมา แก้วเทพ, *อิตติศาสตร์*, หน้า 46.

⁴⁴ ธิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์, “ไทยศึกษากับอิตติศาสตร์พินิจ”, *ขวัญฝัน สถาบันที่ บรรณาธิการ, จินตนาการสู่ปี 2000 : นวนกรรมจึง กระบวนทัศน์ด้านไทยศึกษา?*, หน้า 503.

รักความพึงพอใจซึ่งกันและกันระหว่างผู้หญิงและผู้ชายแต่ละคู่ แต่เรื่องส่วนตัวในความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศย่อมถือเป็นการเมืองอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น⁴⁵

สตรีนิยมสุดขั้วมีหลายรูปแบบ บางกลุ่มมองว่าผู้ชายเป็นศัตรู บางกลุ่มมองว่าผู้ชายไม่ใช่ศัตรูที่แท้จริงแต่เป็น โครงสร้างสังคมต่างหากที่เอื้อประโยชน์ให้กับผู้ชาย บางกลุ่มมองว่าผู้หญิงควรปลดปล่อยตัวเองออกไปให้พ้นจากความต้องการหรือความพึงพอใจของผู้ชาย แต่มีประเด็นหลักที่เหมือนกันคือ เป็นทฤษฎีโดยผู้หญิง เพื่อผู้หญิง ตั้งอยู่บนพื้นฐานประสบการณ์และการรับรู้ของผู้หญิง มองว่าการกดขี่ผู้หญิงเป็นรูปแบบที่เป็นสากลและพื้นฐานที่สุดของการควบคุม มีวัตถุประสงค์ที่จะทำความเข้าใจและยุติระบบสังคมชายเป็นใหญ่ เชื่อว่าผู้หญิงเป็นกลุ่มที่มีผลประโยชน์ร่วมกันเป็นหนึ่งเดียว อยู่เหนือการแบ่งแยกเชื้อชาติและสีผิว และเมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้หญิงจึงควรรวมตัวกันต่อสู้เรียกร้องเพื่อบรรลุเสรีภาพร่วมกัน เพราะอำนาจของผู้ชายไม่ได้จำกัดอยู่แต่ในพื้นที่สาธารณะเท่านั้น แต่ได้ขยายเข้ามาสู่พื้นที่ส่วนตัว รวมทั้งชีวิตครอบครัวและความสัมพันธ์ทางเพศ ต่างเป็นเครื่องมือหลักของการใช้อำนาจในระบบสังคมชายเป็นใหญ่⁴⁶

ความคิดความเชื่อต่างๆ ในสังคมชายเป็นใหญ่ ถูกสร้างและกำหนดขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือ ที่มักเอื้อประโยชน์ต่อระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศ การต่อสู้ตามแนวทางสุดขั้วอาจมีลักษณะเป็นการแยกตัวออกจากระบบดังกล่าวในทุกด้าน กลุ่มผู้หญิงที่ดำเนินการต่อสู้ตามแนวทางสุดขั้วนี้ ปฏิเสธการต่อสู้และอยู่ในกรอบของระบบสังคมชายเป็นใหญ่ในทุกๆ ด้าน พยายามที่จะหลีกเลี่ยงไปจากบริบททางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่ยังมีทัศนคติแบบเพศนิยมครอบงำอยู่ และต้องการปฏิวัติทำลายล้างระบบสังคมชายเป็นใหญ่ ความสัมพันธ์ทางเพศในรูปแบบของผู้หญิงรักผู้หญิงหรือเลสเบี้ยน (lesbian) ก็นับเป็นอีกตัวอย่างหนึ่งในการต่อสู้ของแนวทางสุดขั้วในฐานะที่เป็นรูปแบบการแสดงออกทางการเมือง⁴⁷

ในทัศนะของสตรีนิยมสุดขั้ว การเมืองหมายถึงความสัมพันธ์ของโครงสร้างที่คนกลุ่มหนึ่งมีอำนาจควบคุมคนอีกกลุ่มหนึ่ง ดังนั้น การเมืองเรื่องเพศ (sexual politics) คือความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ผู้ชายมีอำนาจมากกว่าและใช้อำนาจนั้นครอบงำควบคุมผู้หญิง และความเหนือกว่าของผู้ชายอยู่ที่ระบบความคิดความเชื่อมากกว่าธรรมชาติ กล่าวคือความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศมีรากฐานมาจากระบบสังคมและวัฒนธรรมมากกว่าความแตกต่างทางชีวภาพ แต่ระบบสังคมชายเป็นใหญ่พยายามทำให้เห็นว่าความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศเป็นเรื่องธรรมชาติกำหนด ด้วยเหตุนี้ ต้นเหตุของความ

⁴⁵ จีรติ ดิงคัทท์ และสุชีลา ดันชอนันท์, "ทฤษฎีเกี่ยวกับสตรีศึกษา", อมรา พงศาพิชญ์ บรรณาธิการ, *รวมบทความประเด็นเรื่องสตรี*, หน้า 47.

⁴⁶ Valerie Bryson อ้างใน สลมา กาศวิบูลย์, *การเมืองของการให้ความหมาย: นัยของ "ผู้หญิงไม่ดี"*, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544, หน้า 21.

⁴⁷ Kate Millet, *Sexual Politic*, 1970 อ้างใน จีรติ ดิงคัทท์ และสุชีลา ดันชอนันท์, "ทฤษฎีเกี่ยวกับสตรีศึกษา", อมรา พงศาพิชญ์ บรรณาธิการ, *รวมบทความประเด็นเรื่องสตรี*, หน้า 47.

สัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศจึงอยู่ที่การครอบงำความคิดความเชื่อของระบบสังคมชายเป็นใหญ่⁴⁸

สตรีนิยมสุดขั้วอธิบายว่าความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างผู้หญิงและผู้ชายเป็นการแสดงให้เห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจในระบบสังคมชายเป็นใหญ่ ซึ่งครอบงำอยู่ในทุกระดับความสัมพันธ์ ดังนั้น ผู้หญิงที่ตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบอยู่เสมอจากระบบสังคมชายเป็นใหญ่ จึงควรแยกตัวออกมาจากระบบดังกล่าวในทุกด้าน และปฏิเสธบรรดามายาคติต่างๆ ของระบบสังคมชายเป็นใหญ่ที่เอื้อประโยชน์และให้ความสำคัญกับเพศชายเป็นหลักเพียงเพศเดียว จุดเด่นของทฤษฎีสตรีนิยมแนวนี้คือพยายามอธิบายปัญหาผู้หญิงโดยใช้ประสบการณ์และการมองโลกแบบผู้หญิงเป็นฐาน⁴⁹

กล่าวได้ว่าสตรีนิยมสุดขั้วพยายามแก้ปัญหาโดยเน้นที่ระบบโครงสร้างสังคมชายเป็นใหญ่ แต่อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีนี้ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าอาจละเลยความแตกต่างระหว่างผู้หญิงด้วยกัน เช่น ในเรื่องความรักและความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิง คือจะอย่างไรถ้ายังมีผู้หญิงบางกลุ่มให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ตรงนี้อยู่ และเมื่อเป็นเช่นนี้แล้วจะสามารถเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้ชายและผู้หญิงให้มีความเท่าเทียมกันได้หรือไม่⁵⁰

สตรีนิยมสุดขั้วมองภาพความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงและผู้ชายว่าเป็นการตกอยู่ภายใต้ครอบงำอำนาจการกดขี่ของโครงสร้างในระบบสังคมชายเป็นใหญ่ ดังนั้น หนทางหรือแนวทางการต่อสู้ที่จะสามารถทำให้หลุดพ้นไปจากกรอบความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศแบบเดิม ย่อมเป็นหนทางหรือการต่อสู้ที่แนวทางสุดขั้วต้องการ เมื่อระบบความสัมพันธ์ในสังคมชายเป็นใหญ่มีปัญหาและไม่ใช้สิ่งที่ถูกต้องแท้จริง แนวทางสุดขั้วจะไม่ยอมรับหรือยอมให้เป็นไปตามนั้น การหลีกเลี่ยงไปจากบริบทความสัมพันธ์ดังกล่าว คือการปฏิเสธไม่ยอมเป็นไปตามระบบ (สังคมชายเป็นใหญ่ที่กำหนด) เช่น การมีความสัมพันธ์แบบชายกับชาย หรือหญิงกับหญิง (homo-sexual) ถือเป็นตัวอย่างหนึ่งในการต่อต้านหรือการไม่ยอมรับอย่างสุดขั้วของแนวทางนี้⁵¹ เมื่อเป็นเช่นนี้ สถานะของหญิงโสเภณีได้รับการสนับสนุนจากแนวทางสตรีนิยมสุดขั้วเหมือนกัน เพราะเป็นการอยู่นอกกรอบของระบบความสัมพันธ์แบบเดิม (ผู้หญิงคือภรรยาและมารดาที่ตกเป็นรองและต้องอาศัยผู้ชาย)

กลไกสำคัญในการกดขี่คือกระบวนการกล่อมเกลารูปร่างทางสังคมที่เริ่มต้นตั้งแต่วัยเด็ก ทำให้ผู้หญิงยอมรับบทบาท โดยมีเพศเป็นตัวกำหนดสถานะอย่างตายตัว (sex - role stereotypes) รวมทั้งยอมรับ

⁴⁸ วารุณี ภูริสินสิทธิ์, สตรีนิยม : ขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งศตวรรษที่ 20, หน้า 90-91.

⁴⁹ ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์, "ไทยศึกษากับอภิปรัชญาสตรีนิยม", ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ บรรณาธิการ, จินตนาการสู่ปี 2000 : นวัตกรรมเชิงกระบวนการทัศนคติด้านไทยศึกษา?, หน้า 503.

⁵⁰ เรื่องเดียวกัน.

⁵¹ "กลุ่มหญิงรักหญิง (เลสเบี้ยน) เสนอวิธีจัดความรุนแรง", สยามรัฐ, 8 ธันวาคม 2535, หน้า 6.

แบบแผนการจัดสรรอำนาจที่เอื้อประโยชน์ให้กับผู้ชายอย่างไม่เท่าเทียม เป็นการใช้ความแตกต่างระหว่างเพศ (sex) ที่เป็นปัจจัยทางชีววิทยามาเป็นปัจจัยในการกำหนดแบบแผนการจัดสรรอำนาจและสิทธิที่ไม่เท่าเทียมกัน ทำให้เข้าใจว่าสิ่งที่ถูกกำหนดขึ้นนี้เป็นธรรมชาติ เป็นความจริงที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ทั้งๆ ที่จริงๆ แล้ว อาจเป็นแค่ความเคยชินหรือความเข้าใจผิดมาเป็นกรอบจำกัด ความแตกต่างระหว่างเพศไม่ว่าจะอธิบายอย่างไร ก็ไม่ควรนำมาซึ่งความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันหรือการกดขี่ ที่เป็นเหตุผลหลักทำให้ผู้หญิงต้องตก เป็นเหยื่อและถูกเอารัดเอาเปรียบในความสัมพันธ์ระหว่างเพศมาตลอด ดังนั้น ในอนาคตความสัมพันธ์ระหว่าง ผู้หญิงและผู้ชายต้องไม่เป็น ไปตามความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศในระบบสังคมชาย เป็นใหญ่อีกต่อไป⁵²

ความแตกต่างทางด้านชีววิทยาอาจทำให้ผู้หญิงส่วนใหญ่มีสภาพร่างกายที่อ่อนแอกว่าผู้ชาย และผู้หญิงมักถูกคาดหวังว่าต้องเป็นผู้ที่พึ่งพาได้รับความปกป้องคุ้มครองจากผู้ชาย ผู้หญิงจึงถูกเชื่อมโยงกับ สถานภาพ บทบาทและหน้าที่ความเป็นภรรยาและมารดาเป็นสำคัญ คือเปิดโอกาสให้ผู้หญิงคิดและทำเท่าที่ ระบบสังคมชายเป็นใหญ่ได้กำหนดไว้แล้วอย่างจำกัด เท่ากับเป็นการสร้างภาพที่แสดงให้เห็นถึงอำนาจและความไม่เท่าเทียมกันอย่างชัดเจนทั้งในสังคมและครอบครัว ความแตกต่างทางชีววิทยาถูกนำมาเชื่อมโยง ความเป็นเพศและนำไปสู่หลักการแบ่งงานกันทำ และเป็นบ่อเกิดของระบบสังคมแบบชนชั้น (การแบ่งแยก เพศอย่างไม่เท่าเทียม) ในที่สุด⁵³

การแบ่งแยกบทบาททางเพศและความสัมพันธ์ในระบบสังคมชายเป็นใหญ่ สามารถแสดงให้เห็นว่าการเมืองหรือการครอบงำการแบ่งสรรอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศ เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ได้แม้ ในความสัมพันธ์ส่วนตัวที่สุดของผู้ชายและผู้หญิง โดยมีกลไกกระบวนการกล่อมเกล้าและครอบงำที่อาศัย การยอมรับด้วยความเต็มใจมากกว่าการบีบบังคับที่ได้ผลดีเยี่ยม ดังนั้น การแก้ปัญหาความไม่เท่าเทียมกันทาง เพศจำเป็นต้องทำการเปลี่ยนแปลง โครงสร้างและอุดมการณ์ของสังคมใหม่ทั้งหมด ความเท่าเทียมกันทางเพศ จึงสามารถเกิดขึ้นได้ กล่าวคือต้องทำลายและสร้างสรรค์ไปพร้อมๆ กัน ต้องยกเลิกสิทธิและเสรีภาพที่ผู้ชายเคย ได้รับมากกว่าให้หมดสิ้นไป โดยเฉพาะสิทธิเสรีภาพทางด้านค่านิยมวัฒนธรรม เพื่อที่จะสามารถยกเลิกสถาน ภาพและบทบาทที่ติดอยู่กับความแตกต่างที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศได้⁵⁴

ผู้หญิงต้องพยายามปลดปล่อยตัวเองให้หลุดพ้นจากกรอบค่านิยมและความคิดที่ถูกรัดตัวตัวเอง รวมทั้งความเชื่อผิดๆ ในระบบสังคมชายเป็นใหญ่ คือต้องทำลายความเชื่อที่เอื้อประโยชน์ให้กับผู้ชายมาตลอด

⁵² จีรดี ดิงศภัทย์ และสุริลา ตันชัยนันท์, “ทฤษฎีเกี่ยวกับสตรีศึกษา”, อมรา พงศาพิชญ์ บรรณาธิการ. รวมบทความประเด็นเรื่องสตรี, หน้า 48.

⁵³ กนลา สุขพานิช-ชันรปราบ และพรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, ปัญญาชนสตรี : ศึกษาทัศนคติทางการเมืองและสังคมของอาจารย์สตรีแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (วิทยาเขตประสานมิตร) และสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, หน้า 35-36.

⁵⁴ จีรดี ดิงศภัทย์ และสุริลา ตันชัยนันท์, “ทฤษฎีเกี่ยวกับสตรีศึกษา”, อมรา พงศาพิชญ์ บรรณาธิการ. รวมบทความประเด็นเรื่องสตรี, หน้า 50.

แนวทางสุดขั้วให้ความสำคัญกับการสร้างค่านิยมใหม่ที่ตั้งอยู่บนหลักการของความเสมอภาคระหว่างเพศ สังคมจะต้องเปิดโอกาสให้ผู้หญิงมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการกำหนดชะตาชีวิตและอนาคตของตัวเอง ผู้หญิงเป็นกลุ่มคนครึ่งหนึ่งของทั้งหมดในโลก (ไม่หญิงก็ชายในทางเพศชีวภาพ) ไม่ได้มีความด้อยกว่าคนอีกกลุ่มหนึ่ง (ผู้ชาย) อย่างที่เข้าใจกันมาตลอด และไม่น่าจะเป็นเรื่องเสียหายถ้าจะพัฒนาคนทั้งหมดให้มีความเท่าเทียมกัน เพราะไม่มีความจำเป็นที่ผู้หญิงจะต้องซื่อสัตย์กับความเชื่อที่ไม่เป็นธรรมเหล่านั้น⁵⁵

แนวทางสุดขั้วปฏิเสธการกดขี่ที่เกิดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศในทุกรูปแบบ ต้องการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอำนาจในระบบสังคมชายเป็นใหญ่ที่เป็นรากฐานของการกดขี่ผู้หญิง และแง่มุมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นเพศ (gender) ที่ถูกกำหนดขึ้น รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ชายและผู้หญิงที่ถูกเชื่อมโยงกับระบบสังคมชายเป็นใหญ่ แม้แต่ความรัก รวมถึงบทบาทหน้าที่ของความเป็นภรรยาและมารดาที่ดี ถูกใช้เป็นเครื่องมือทำให้ผู้หญิงมองไม่เห็นการกดขี่และการใช้อำนาจของความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศ บ้างเชื่อว่าผู้หญิงควรตัดขาดความสัมพันธ์กับผู้ชายเพื่อที่จะหลุดพ้นจากวังวนของปัญหา เพราะในระบบสังคมชายเป็นใหญ่ความรักและครอบครัวถือเป็นพื้นที่ของการแสดงออกถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศอย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรม การแต่งงานและความเป็นแม่ไปกันไม่ได้กับการปลดปล่อยผู้หญิง ความคิดความเชื่อในระบบสังคมชายเป็นใหญ่เป็นเครื่องมือที่ทำให้ผู้หญิงตกอยู่ภายใต้การควบคุมและทำร้ายทั้งทางร่างกายและความคิด⁵⁶

สตรีนิยมสุดขั้วถือว่าเป็นแนวคิดที่ไม่ได้เกิดขึ้น โดยตรงจากความคิดกระแสหลักของผู้ชาย เชื่อว่าการกดขี่ผู้หญิงเกิดขึ้นเพราะเธอเป็นผู้หญิง (เหตุแห่งเพศและความเป็นเพศ) การกดขี่ทางเพศเป็นการกดขี่ลำดับแรกและพื้นฐานเบื้องต้นที่ผู้หญิงทุกคนมีเหมือนกัน สตรีนิยมสุดขั้วต้องการเปลี่ยนแปลงอย่างถึงรากถึงโคน ไม่ได้หมายถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม แต่หมายถึงการทำความเข้าใจและถอนตัวจากการต่อสู้ในโครงสร้างสังคมชายเป็นใหญ่ในทุกๆ ด้าน⁵⁷

การเมืองหมายถึงความสัมพันธ์ที่คนกลุ่มหนึ่งถูกควบคุมจากคนอีกกลุ่มหนึ่ง และการเมืองเรื่องเพศคือการที่ผู้ชายมีอำนาจเหนือผู้หญิง และสามารถควบคุมผู้หญิงให้อยู่ภายใต้ความต้องการของผู้ชายทุกๆ เส้นทางการอำนาจภายในสังคมอยู่ในมือของผู้ชายทั้งหมดอย่างสมบูรณ์ และนั่นคือระบบชายเป็นใหญ่ (patriarchy) ที่ทำให้เพศ ปริณทิตลส่วนตัว และการยอมรับความสัมพันธ์ทางเพศที่เหลื่อมล้ำทางอำนาจเช่น

⁵⁵ Bonnie Kreps, "Radical Feminist 1", *Radical Feminism*, p. 239, อ้างใน กนลา สุขพานิช-ชันขุราบ และพรศักดิ์ ม่องแก้ว, ปัญญาชนสตรี : ศึกษาทัศนคติทางการเมืองและสังคมของอาจารย์สตรีแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (วิทยาเขตประสานมิตร) และสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, หน้า 37.

⁵⁶ ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์, "ผู้หญิง: 'เงาสลัว' ในแนวพินิจสตรีนิยม", *ชนศ วงศ์ยานนาวา บรรณาธิการ, รัฐศาสตร์สาร*, หน้า 238-239.

⁵⁷ วาณี ภูริสินสิทธิ์, *สตรีนิยม : ขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งศตวรรษที่ 20*, หน้า 89-90.

นี้เกิดขึ้น โดยผ่านทางกระบวนการจัดเกลาทางสังคมอย่างต่อเนื่อง และนำไปสู่การกำหนดบุคลิกลักษณะ บทบาทและสถานภาพให้ผู้ชายเป็นใหญ่ในสังคมเพียงหนึ่งเดียว⁵⁸

กลุ่มที่ครอบงำในสังคม (ผู้ชาย) จะเป็นผู้กำหนดความสัมพันธ์ และนิยามความเป็นชายหรือ ความเป็นหญิงตามค่านิยมและความต้องการของตน ซึ่งจะมีผลต่อสถานภาพและบทบาทของหญิงชาย หมายความว่าผู้ชายครองอำนาจในการกำหนดคุณค่าและความหมาย ผู้หญิงคือความอ่อนแอ ไม่กล้าตัดสินใจ ชอบ ใช้อารมณ์ ไม่มีเหตุผล จึงไม่สามารถมีบทบาทเป็นผู้นำ และตกอยู่ในสถานะที่เป็นรองเสมอมา ในทาง เศรษฐกิจผู้หญิงมักทำงานที่มีเกียรติน้อยกว่าผู้ชายได้รับค่าตอบแทนที่ต่ำกว่า (เพราะผู้หญิงถูกนำไปเชื่อมโยง กับด้านที่ด้อยกว่า) สำหรับการศึกษามีการแบ่งแยกหมวดวิชาของผู้หญิงและผู้ชายออกจากกัน ซึ่งจะมีความ สัมพันธ์กับการทำงาน อาชีพและรายได้ตามลำดับ ความมีอำนาจสูงสุดของผู้ชายในระบบสังคมชายเป็นใหญ่ ถึงที่สุดแล้วไม่ได้อยู่ที่ความแข็งแรงทางสรีระ แต่อยู่ที่การยอมรับระบบค่านิยมที่ถูกกำหนดขึ้น ซึ่งไม่ใช่เรื่อง ทางชีวภาพ⁵⁹

ความแตกต่างระหว่างเพศมีรากฐานมาจากกระบวนการวัฒนธรรม (ชายเป็นใหญ่) มากกว่าพื้นฐาน ทางชีวภาพ การไม่ปฏิบัติตามความเป็นผู้หญิงที่ถูกกำหนดมักถูกทำร้ายในลักษณะต่างๆ สตรีนิยมสุดขั้ว เชื่อว่าคัมภีร์ของการกดขี่ผู้หญิงอยู่ที่ระบบชายเป็นใหญ่ที่มีความเป็นสากล มีพลังก้าวข้ามบริบทสังคมและยุค สมัยในประวัติศาสตร์ สังคมชายเป็นใหญ่ทำให้ความสัมพันธ์ที่เป็นรองของผู้หญิงเป็นเรื่องธรรมชาติ ความคิด ที่ยึดถือผู้ชายเป็นใหญ่สามารถแทรกซึมได้ผ่านการแบ่งแยกทางชนชั้น อุดมการณ์ชายเป็นใหญ่คือสาเหตุสำคัญที่ สุดของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมและการกดขี่ทางเพศ เพราะผู้ชายครองอำนาจและครอบงำสังคม⁶⁰

สตรีนิยมสุดขั้วบางกลุ่มถือว่าผู้ชายเป็นศัตรู เพราะเป็นผู้ได้ประโยชน์และมีอำนาจเหนือกว่า อยู่เสมอ จึงเชื่อว่าผู้หญิงต้องหลีกเลี่ยง โคนล้มหรือปฏิวัติ โดยไม่เน้นการปฏิรูป อาศัยการสังคมนิยมที่ละเล็กทีละ น้อยแต่ต้องการเปลี่ยนแปลงทั้งหมด และเชื่อว่าความเท่าเทียมกัน ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ในระบบสังคมชาย เป็นใหญ่ เน้นที่ความแตกต่างระหว่างหญิงชาย แต่ผู้หญิงมีความเหมือนร่วมกัน (sisterhood) จึงต้องตั้งคำถาม กับทุกแง่มุมในชีวิตผู้หญิงที่เคยยอมรับว่าเป็นมาตรฐานปกติและพยายามหาทางออกใหม่ โดยให้ความสนใจ กับความเป็นแม่และเพศเป็นพิเศษ (เป็นพื้นฐานมนุษย์ที่ส่งผลถึงเรื่องอื่นด้วย) และให้ความสำคัญกับร่างกาย เพราะเชื่อว่าสามารถทำให้ค้นพบความรู้ใหม่ได้⁶¹

⁵⁸ Millet, 1971 อ้างใน เขียน นีรันคร์นุด, การถ่ายทอดอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ผ่านนิตยสารผู้หญิง, หน้า 22.

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน.

⁶⁰ วาภูมิ ภูริสินธิ์, สตรีนิยม : ขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งศตวรรษที่ 20, หน้า 90-91.

⁶¹ Tong อ้างใน เขียน นีรันคร์นุด, การถ่ายทอดอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ผ่านนิตยสารผู้หญิง, หน้า 24.

2.1.4 แนวทางสตรีนิยมเชิงวัฒนธรรม (cultural feminism)

แนวทางสตรีนิยมเชิงวัฒนธรรมยกย่องคุณค่าของความเป็นผู้หญิง โดยมองว่าบทบาทและค่านิยมของผู้หญิง เช่น ความเป็นแม่ ความอ่อนโยน ความห่วงใย ความเอื้ออาทร งานบ้าน ที่เคยถูกจัดว่าเป็นข้อด้อยในระบบสังคมชายเป็นใหญ่ แท้จริงเป็นสิ่งที่ดี แนวทางสตรีนิยมเชิงวัฒนธรรมไม่เห็นด้วยกับแนวคิดเสรีนิยมที่เชื่อว่าผู้หญิงและผู้ชายไม่มีความแตกต่างกัน เพราะนั่นอาจกลายเป็นบรรทัดฐานที่ครอบงำและเป็นใหญ่ในสังคมเพียงหนึ่งเดียว ต้นตอของปัญหาการกดขี่ผู้หญิงอยู่ลึกเกินกว่าเรื่องสิทธิเสรีภาพของมนุษย์หรือตัวบทกฎหมาย แต่อยู่ที่ระบบสัญลักษณ์ทั้งหมดในสังคมวัฒนธรรม รวมถึงแบบแผนพฤติกรรมทุกอย่างในชีวิต โดยมีภาษาเป็นระบบสัญลักษณ์ที่มีอิทธิพลมากที่สุด เป็นตัวสร้างความสัมพันธ์และกำหนดความเข้าใจของคนในสังคมผ่านกระบวนการเรียนรู้ตั้งแต่วัยเด็ก โดยสร้างสังคมให้มีโครงสร้างที่เน้นความสำคัญของเพศชายเป็นใหญ่ และมองว่าผู้หญิงด้อยกว่าโดยธรรมชาติมาตลอด⁶²

สตรีนิยมเชิงวัฒนธรรมปฏิเสธระบบความหมายของสังคมชายเป็นใหญ่ที่ไม่ให้คุณค่ากับความหมายที่ถูกเชื่อมโยงกับความเป็นผู้หญิง สตรีนิยมเชิงวัฒนธรรมให้คุณค่ากับค่านิยมและสิ่งที่ถูกเชื่อมโยงกับผู้หญิงว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่า โดยมองว่าผู้หญิงและผู้ชายมีความแตกต่างกัน และจะไม่นำเอาบรรทัดฐานของผู้ชายมาใช้เป็นบรรทัดฐานของผู้หญิง จุดเด่นของแนวทางนี้อยู่ที่การพยายามให้คุณค่ากับระบบความหมายที่เชื่อมโยงกับความเป็นผู้หญิง แต่การตีความเหล่านี้ก็ยังไม่หลุดออกไปจากกรอบความหมายแบบเดิม คืออาจยังคงเป็นไปตามแนวทางความคิดความเชื่อแบบเดิมของความเป็นชายหญิงที่มองแก่นของผู้หญิงเกี่ยวกับบทบาทภายในบ้านและความเป็นแม่เท่านั้น⁶³ และอาจทำให้ละเลยผู้หญิงอีกมากที่ไม่ต้องการเป็นแม่หรือเป็นแม่ไม่ได้ เท่ากับนั้นให้ความสำคัญกับความแตกต่างระหว่างหญิงชาย แต่ลืมไปว่าในระหว่างผู้หญิงด้วยกันอาจมีความแตกต่างกันได้

การแก้ปัญหาความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศ ก็ต้องยอมรับว่าผู้ชายและผู้หญิงมีความแตกต่างกัน และไม่ถูกต้องที่จะนำคุณลักษณะของความเป็นเพศชายมาใช้เป็นบรรทัดฐานกำหนดและตัดสินผู้หญิง เพราะผู้หญิงมีคุณลักษณะและคุณค่าบางอย่างในตัวเอง ซึ่งคุณลักษณะต่างๆ เหล่านี้ควรถูกนำเสนอให้สังคมได้รับรู้อย่างที่ผู้หญิงเป็นจริงๆ ไม่ใช่ถูกสร้างขึ้นตามแบบฉบับของผู้ชาย ซึ่งในอนาคตต่อไปถ้าสังคมได้เข้าใจถึงความแตกต่างนี้แล้ว ระเบียบกฎเกณฑ์การให้คุณค่าของสังคมอาจเปลี่ยนแปลงไปสู่ทิศทางใหม่ที่ไม่ให้ความสำคัญกับผู้ชายและความเป็นชายเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจเพียงหนึ่ง

⁶² ปิยะฤดี ไชยพร, “สตรีนิยมหลังสมัยใหม่ในบริบทของสังคมไทย : ตระกระแห่งความขัดแย้งหรือบทวิพากษ์สตรีนิยมเสรีนิยม”, บทความเพื่อประกอบการสัมมนาทางวิชาการ “พื้นฐานความคิดสตรีศึกษาไทย”, หน้า 4.

⁶³ ธลิตการณ สงสัมพันธ์, “ผู้หญิง : ‘เงาสลัว’ ในแนวพินิจสตรีนิยม”, ธนศ วงศ์ยานนาวา บรรณาธิการ, รัฐศาสตร์สาร, หน้า 225-

เดียวอีกต่อไป แต่จะมองใหม่ว่าผู้หญิงมีคุณสมบัติพิเศษบางอย่างเฉพาะคนที่ไม่สามารถนำไปเปรียบเทียบกับเชิงคุณค่ากับผู้ชายได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ สังคมก็พร้อมที่จะเปิดรับและปฏิบัติต่อความแตกต่างนี้อย่างเข้าใจ⁶⁴

แนวทางสตรีนิยมเชิงวัฒนธรรมเชื่อในพลังของคุณสมบัติเฉพาะตัวของผู้หญิงที่แตกต่างไปจากผู้ชายว่าสามารถนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษยชาติได้ และมุ่งค้นคว้าเกี่ยวกับการสร้างสรรค์วัฒนธรรมเฉพาะของผู้หญิงที่เป็นเอกเทศ โดยไม่เน้นนำเสนอแนวทางการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและเศรษฐกิจที่ชัดเจน พยายามเชิดชูคุณค่าของความเป็นผู้หญิงให้เหนือกว่าคุณค่าของความเป็นผู้ชาย ซึ่งวิธีการนี้จำเป็นต้องพึ่งพาแนวคิด ความเข้าใจในบริบทและประวัติศาสตร์ของผู้หญิงที่แตกต่างกันไปตามแต่ละที่ และแนวทางสตรีนิยมเชิงวัฒนธรรมมุ่งเน้นแก้ปัญหาในเรื่องเกี่ยวกับค่านิยม ความเชื่อ สังคมและวัฒนธรรมเป็นหลัก⁶⁵

แนวทางสตรีนิยมเชิงวัฒนธรรมเชื่อว่าความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศ เกิดจากความคิดความเชื่อที่ดำรงอยู่อย่างยาวนานในระบบสังคมชายเป็นใหญ่ ที่ทำให้ผู้ชายมีความเหนือกว่าในการปกครอง ครอบครองปัจจัยการผลิต และมีคุณค่ามากกว่าผู้หญิง กล่าวคือมีความเหนือกว่าทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมอย่างครบวงจร แต่ความไม่เท่าเทียมกันเหล่านี้เป็นผลมาจากการที่สังคมสร้างขึ้น (social constructed) ต้นเหตุหลักที่แท้จริงของปัญหาความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศมาจากการสร้างขึ้นของคนในสังคม⁶⁶ (ความคิดความเชื่อ) ดังนั้น การแก้ปัญหาที่ถูกต้องและตรงจุดจึงควรแก้ที่ตัวต้นเหตุนี้ นั่นคือความคิดความเชื่อของคนในสังคมนั้นเอง

สังคมมีทัศนคติ ความเชื่อยึดติดอยู่กับอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ ทัศนคติเป็นสิ่งที่มิมีประสิทธิภาพในการควบคุมคนในสังคมอย่างมาก กฎหมายยังมีช่องว่างให้เกิดการเลือกปฏิบัติได้ แต่ความเชื่อไม่มีช่องว่าง กล่าวคือถ้าเชื่ออะไรก็จะเชื่ออยู่อย่างนั้นไปเรื่อยๆ ไม่เปลี่ยนแปลงง่ายๆ และสามารถดำรงอยู่ได้ยาวนานมากกว่ากฎหมาย หรือแม้แต่ชั่วอายุของคน คนตายไปแล้วแต่ความเชื่อยังคงอยู่โดยผ่านกระบวนการกล่อมเกลารเรียนรู้ทางสังคม (socialization)⁶⁷ มีข้อสังเกตว่าผู้หญิงคือผู้ที่เลี้ยงดูลูก เป็นผู้ที่ให้การอบรมสั่งสอนลูก แต่ทำไมถึงได้อบรมให้มีความเชื่อในความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศดำรงอยู่ต่อไปได้ นั่นเพราะการกล่อมเกล่าที่เกิดขึ้นเป็นไปตามทิศทางของความเชื่อในระบบสังคมชายเป็นใหญ่ ผู้หญิง (มารดาผู้มีหน้าที่เลี้ยงดูและอบรมสั่งสอนลูกในระบบครอบครัว) มีความเชื่ออย่างไร ก็จะสอนหรือถ่ายทอดความเชื่อของคนต่อลูกอย่างนั้น นอกจากนี้ เด็กสามารถเรียนรู้ได้จากสังคมโดยตรงและผ่านทางสถาบันที่มีอิทธิพลต่างๆ

⁶⁴ ปิยะฤดี ไชยพร, “สตรีนิยมหลังสมัยใหม่ในบริบทของสังคมไทย : ตระกะแห่งความขัดแย้งหรือบทวิพากษ์สตรีนิยมเสรีนิยม”, บทความเพื่อประกอบการสัมมนาทางวิชาการ “พื้นฐานความคิดสตรีศึกษาไทย”, หน้า 5.

⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

⁶⁶ Jane Freedman, *Feminism*, pp. 8-10.

⁶⁷ Laurel Richardson, *The Dynamics of Sex and Gender : A Sociological Perspective*, (New York : Harper & Row, 1987), p. 41.

แนวทางสตรีนิยมเชิงวัฒนธรรมมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับการให้คำอธิบายทางด้านสังคม วัฒนธรรม ความคิดความเชื่อ ค่านิยมและทัศนคติ เพราะเชื่อว่าเป็นต้นเหตุของปัญหา และการแก้ไขปัญหา ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศต้องแก้ที่ตัวต้นเหตุนี้ ในลักษณะเดียวกันกับที่สตรีนิยมแนวทางเสรีนิยมเชื่อว่าต้นเหตุของปัญหาคือการไม่มีโอกาส การแก้ปัญหาจึงเป็นการเปิดโอกาส หรือแนวทางสังคมนิยมที่เชื่อว่าต้นเหตุของปัญหาคือระบบทุนนิยม การแก้ปัญหาคือการล้มล้างระบบทุนนิยม⁶⁸ แต่ละแนวทางต่างก็ให้คำอธิบายและมีวิธีการในการแก้ไขปัญหาที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งแนวทางใดเป็นแนวทางที่ถูกต้องเป็นเรื่องที่ตัดสินได้ยาก เพราะแนวคิดหรือทฤษฎีไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นจริงหรือทดลองได้เหมือนวิทยาศาสตร์ (สังคมนิยมมีอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมและบริบทในลักษณะบูรณาการ) จึงต้องอาศัยการใช้เหตุผลหรือตรรกะอย่างมาก และเป็นไปได้ที่อาจต้องอาศัยการประคอบกัน แต่ต้องพึงระวังไว้ด้วย เพราะแต่ละแนวทางต่างก็มีระบบหรือชุดของตรรกะความคิดที่แตกต่างกันออกไป อาจเป็นการมองกันคนละแง่มุมและมีจุดเน้นในการให้ความสำคัญแตกต่างกัน

สตรีนิยมเชิงวัฒนธรรมเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่สามารถอธิบายประเด็นเกี่ยวกับภาพลักษณ์หญิง โสดได้ชัดเจน โดยบ่งชี้ว่าความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศ รวมถึงภาพลักษณ์หญิง โสดต่างเป็นเรื่องของความคิดความเชื่อ ทัศนคติหรือค่านิยม การยึดถือคุณค่าชายเป็นใหญ่เกิดจากกระบวนการกล่อมเกลารึนรู้ ซึ่งในเบื้องต้นมีความจำเป็นต้องทำความเข้าใจร่วมกันก่อนว่าเรื่องของความคิดความเชื่อ ทัศนคติหรือค่านิยมต่างๆ เหล่านี้เป็นเรื่องที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ หากความคิดความเชื่อเหล่านั้นไม่เอื้อประโยชน์ให้กับคนบางกลุ่ม ย่อมสามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและแก้ไขได้ เพราะความเชื่อกับความจริงเป็นคนละส่วนกัน⁶⁹ ดังนั้น หากภาพลักษณ์หญิง โสดที่ไม่เอื้อประโยชน์ให้กับกลุ่มหญิง โสดเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น ย่อมสามารถเปลี่ยนแปลงได้เช่นกัน (เป็นความคิดที่กำหนดและให้คุณค่า ไม่ใช่ความจริงที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้)

แต่การสรุปแบบนี้คงเป็นการด่วนสรุปเกินไป เพราะจริงๆ แล้วการเปลี่ยนแปลงความคิดเป็นเรื่องที่ยากมาก ถึงแม้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศจะไม่ใช่เรื่องธรรมชาติที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ แต่การเปลี่ยนแปลงความคิดไม่ใช่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ทันที การเปลี่ยนแปลงอาจต้องใช้เวลาอันยาวนาน และการพยายามทำความเข้าใจในหลักคิดอย่างมาก เพราะทัศนคติ ความเชื่อและค่านิยมอาจเป็นเรื่องที่เชื่อสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน (เคยชิน) ด้วยเหตุนี้ ความเชื่อจึงสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยาวนาน โดยผ่านกระบวนการกล่อมเกลารึนรู้ทางสังคมอย่างต่อเนื่อง และบ่อยครั้งที่ความคิดความเชื่ออยู่เหนือความผิติดถูก สามารถดำรงอยู่ได้ผ่านกาลเวลาอย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม สตรีนิยมเชิงวัฒนธรรมเชื่อว่าถ้าเข้าใจในความแตกต่างอาจเป็นไปได้ว่าจะสามารถหาวิธีการปฏิบัติต่อความแตกต่างนี้ได้อย่างเท่าเทียม⁷⁰

⁶⁸ Barbara Arneil, *Politics & Feminism*, p. 41.

⁶⁹ Jane Freedman, *Feminism*, pp. 15-18.

⁷⁰ *Ibid.*, pp. 1-6.

โดยสรุปแล้วแนวทางสตรีนิยมเชิงวัฒนธรรมมีความคิดเชื่อว่าคุณสมบัติของผู้หญิงที่แตกต่างไปจากผู้ชาย ที่เคยถูกทำให้เข้าใจว่ามีคุณค่าน้อยกว่าหรือเป็นรองผู้ชาย แต่คุณสมบัติเหล่านี้อาจกลายเป็นพลังสำคัญในการเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศ และถือว่าเป็นกระแสทางทฤษฎีที่มุ่งเน้นและพยายามริเริ่มวัฒนธรรมของผู้หญิง โดยเฉพาะให้มีความเป็นเอกเทศจากระบบสังคมและอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่⁷¹

2.1.5 แนวทางสตรีนิยมหลังสมัยใหม่ (postmodern feminism)

สตรีนิยมหลังสมัยใหม่เป็นความคิดที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดหลังสมัยใหม่ ซึ่งเริ่มเป็นที่กล่าวถึงในช่วงทศวรรษ 1980 โดยให้ความสนใจกับภาษา เพราะมองว่าภาษามีฐานะเป็นสิ่งที่ถูกสร้างความหมายขึ้นในระบบสังคมและวัฒนธรรมที่เน้นให้ความสำคัญกับผู้ชายเป็นใหญ่ ไม่ใช่เพียงสิ่งที่แสดงออกทางสังคมและวัฒนธรรม (อย่างเป็นกลาง) เท่านั้น สตรีนิยมหลังสมัยใหม่มีความเห็นว่าภาษาได้สร้างและรักษาไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของความเป็นเพศที่ก่อให้เกิดความเป็นรองของผู้หญิง ปฏิบัติการทางภาษาเชื่อมโยงระหว่างอัตลักษณ์ของบุคคลเข้ากับอัตลักษณ์ของความเป็นเพศ แนวคิดหลังสมัยใหม่มีแนวโน้มไม่สนใจโลกที่เป็นอยู่จริง มุ่งสนใจศึกษาถึงระบบความคิดในการสร้างความหมายทางวัฒนธรรม แต่ไม่ได้หมายความว่าปฏิเสธความจริง คือมองว่าความเป็นจริงไม่สามารถเข้าใจได้โดยปราศจากคุณค่าทางสังคม (ทุกอย่างในสังคมต่างถูกตีความหมายและให้คุณค่า) ดังนั้น จึงสนใจศึกษาว่าคุณค่าทางสังคมนั้นถูกสร้างขึ้นอย่างไร⁷²

สตรีนิยมหลังสมัยใหม่เชื่อว่ามีการเขียนที่มีลักษณะการเขียนแบบชายและการเขียนแบบหญิง และอันเนื่องมาจากสาเหตุทางสังคมและวัฒนธรรมทำให้การเขียนแบบชายมีสถานะอยู่เหนือการเขียนแบบหญิง การเขียนแบบชายจะแสดงความเป็นผู้ตรงข้าม ความคิดแบบชายจะเป็นการแบ่งแยกความเป็นจริงออกเป็นคู่ของขั้วที่ตรงกันข้าม และมีขั้วหนึ่งอยู่เหนืออีกขั้วหนึ่งเสมอ เช่น พระอาทิตย์กับพระจันทร์ กลางวันกับกลางคืน ความสว่างกับความมืด ความเจริญกับความด้อย ความดีกับความเลว ผู้ชายกับผู้หญิง ความแข็งแรงกับความอ่อนแอ และเหตุผลกับอารมณ์ เป็นต้น (ถึงแม้ว่าจะเป็นสิ่งคู่กันแต่ก็มีอย่างหนึ่งที่มีคุณค่าอยู่เหนืออีกอย่างหนึ่ง) และผู้ชายหรือความเป็นชายมักถูกนำไปผูกโยงกับด้านบวกที่ดีกว่า ผู้ชายจึงมีความเป็นตัวตน ในขณะที่ผู้หญิงมีสภาพของความเป็นอื่นอยู่เสมอ⁷³

ผู้หญิงที่ดำรงอยู่ในโลก (การให้คุณค่า) ของผู้ชาย จึงเป็นไปตามกรอบการกำหนดของผู้ชาย สตรีนิยมหลังสมัยใหม่เรียกร้องให้สนับสนุนการเขียนแบบผู้หญิงที่ไม่เป็นไปตามกรอบการกำหนดหรือรูปแบบกฎเกณฑ์ที่กดบังคับของผู้ชาย การเขียนแบบผู้ชายเป็นที่ยอมรับอย่างเป็นทางการทำให้การเปลี่ยนแปลง

⁷¹ ชลิตาภรณ์ สังข์สัมพันธ์, "ผู้หญิง : "เงาสลัว" ในแนวพินิจนิยม", ธนศ วงศ์ยานนาวา บรรณาธิการ, รัฐศาสตร์สาร, หน้า 238-239.

⁷² วาภูมิ ภูริสินสิทธิ์, สตรีนิยม : ขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งศตวรรษที่ 20, หน้า 161.

⁷³ Tong, 1989 อังไฉ เขียน นิรันดร์นุต, การถ่ายทอดอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ผ่านนิตยสารผู้หญิง, หน้า 29.

เกิดขึ้นได้ยาก การเขียนแบบผู้หญิงนอกจากจะเป็นรูปแบบการเขียนแบบใหม่ ยังอาจหมายถึงความเป็นไปได้ของการเปลี่ยนแปลง หรือเป็นพื้นที่ว่างที่สามารถใช้เป็นจุดเริ่มต้นในการโค่นล้มความคิดแบบเดิมที่ดำรงอยู่ และอาจเป็นการเคลื่อนไหวที่มีจุดประสงค์เพื่อเปลี่ยนแปลงมาตรฐานของระบบสังคมและวัฒนธรรมชายเป็นใหญ่ได้ด้วย⁷⁴

การพัฒนาการเขียนแบบผู้หญิงที่อยู่นอกเหนือระเบียบสัญลักษณ์หรือกฎเกณฑ์ของผู้ชาย อาจเปลี่ยนวิถีทางในกระบวนการทางความคิดที่ครอบงำสังคม ทำให้ผู้หญิงมีพื้นที่ของตัวเอง เป็นการคิดที่อยู่นอกกรอบระเบียบกฎเกณฑ์แบบเดิม (การแยกระบบคิดออกเป็นคู่ตรงข้ามที่ชั่วหนึ่งอยู่เหนืออีกชั่วหนึ่ง) ให้ความสำคัญกับผู้หญิงในฐานะที่เคยถูกครอบงำจนอาจทำให้ละเลยความเป็นผู้หญิงจริงๆ ไป โดยเริ่มจากการสำรวจหรือหาความรู้จากร่างกายของตัวเอง เพราะร่างกายของผู้หญิงมีความแตกต่างไปจากผู้ชาย และอาจเป็นที่มาของความรู้และการเขียนแบบผู้หญิง ซึ่งการเขียนแบบผู้หญิงมีความหลากหลาย ไม่เป็นทางการหรือเต็มไปด้วยเหตุผลเหมือนความรู้และการเขียนแบบผู้ชาย (สะท้อนถึงกรอบจำกัดในการครอบงำความคิดของผู้ชาย) และถือเป็นวิถีทางในการหลีกเลี่ยงจากระบบความคิดแบบเดิม⁷⁵

สตรีนิยมหลังสมัยใหม่สนับสนุนให้มีการเขียนแบบผู้หญิงที่เป็นส่วนตัวและเป็นกันเอง เลือกใช้ถ้อยคำภาษาที่เข้าถึงความรู้สึก เพื่อเปิดรับสิ่งใหม่ๆ ที่แตกต่างและหลากหลาย เท่ากับว่าเป็นความพยายามสร้างพื้นที่ใหม่ให้สังคม ให้ผู้หญิงมีโอกาสสื่อถึงความต้องการ ข้อเรียกร้องและประสบการณ์เฉพาะของตนออกมาได้อย่างแท้จริง และไม่ถูกบิดเบือนโดยระบบคุณค่าของวัฒนธรรมแบบเดิมที่เน้นเฉพาะความสำคัญกว่าของเพศชาย⁷⁶ เพราะผู้หญิงอาจใช้วิธีการเขียนเพื่อต่อสู้กับความคิดในระบบสังคมชายเป็นใหญ่ โดยใช้วิธีการอ่านเป็นการกล่อมเกลาวรรคศิลป์ของคนขึ้นมาใหม่

การเขียนและภาษาของผู้ชายสามารถสะท้อนถึงเครื่องมือในการครองอำนาจที่สำคัญ เพราะการเขียนเปรียบเหมือนอาวุธที่แฝงไว้ด้วยระบบความคิดที่ให้คุณค่าอย่างไม่เท่าเทียม (ความเป็นชายคือความเหนือกว่าเสมอ) ศูนย์กลางของระบบคิดในการเขียนแบบเดิมถูกรวมศูนย์อยู่ที่ผู้ชาย (อุดมการณ์ชายเป็นใหญ่) เป็นกรอบความคิดที่รวมอำนาจไว้ที่ผู้ชาย ปฏิเสธความแตกต่างและกตสถานะของผู้หญิงให้ต่ำกว่า เท่ากับว่าเป็นการมองผู้หญิงผ่านมุมมองของผู้ชาย (วาทกรรมของผู้ชาย) ซึ่งจริงๆ แล้วสิ่งเหล่านี้สามารถเปลี่ยนแปลงได้ขึ้นอยู่กับโครงสร้างการครองอำนาจและครอบงำความคิด⁷⁷

⁷⁴ เรื่องเดียวกัน.

⁷⁵ เรื่องเดียวกัน.

⁷⁶ อู่ทอง โฉมวิมล, "Three Steps on the Ladder of Writing โดย Helene Cixoux", *ไทยคดีศึกษา*, หน้า 47-55, อ้างใน ปิยะฤดี ไชยพร, "สตรีนิยมหลังสมัยใหม่ในบริบทของสังคมไทย : วรรณะแห่งความขัดแย้งหรือบทพิพากษ์สตรีนิยมเสรีนิยม", *บทความเพื่อการสัมมนาวิชาการ "พื้นฐานความคิดสตรีศึกษาไทย"*, หน้า 11-12.

⁷⁷ ธนศวงค์ชานานาว, "ผู้หญิงและอำนาจ : การเขียนแบบผู้ชาย" อ้างในปิยะฤดี ไชยพร, "สตรีนิยมหลังสมัยใหม่ในบริบทของสังคมไทย : วรรณะแห่งความขัดแย้งหรือบทพิพากษ์สตรีนิยมเสรีนิยม", *บทความเพื่อการสัมมนาวิชาการ "พื้นฐานความคิดสตรีศึกษาไทย"*, หน้า 12-13.

ก่อนเกิดแนวคิดหลังสมัยใหม่ สังคมสมัยใหม่อยู่ภายใต้การครอบงำของกรอบความคิดใน ยุครู้แจ้ง ที่เชื่อว่าความจริงสามารถค้นหาได้โดยผ่านการใช้เหตุผล (ความรู้แบบผู้ชาย) และเหตุผลนี้เองที่ทำให้ ให้นุษย์แตกต่างจากสัตว์อื่น คือเชื่อว่ามักฎที่แน่นอนในการกำหนดหรืออธิบายความเป็นไปของโลกและ ธรรมชาติ ไม่ว่าจะเสรีนิยมหรือสังคมนิยมมีฐานความคิดความรู้แบบสมัยใหม่ สตรีนิยมสุดขั้วและสตรีนิยมเชิง วัฒนธรรมก็อาจถือว่าตกอยู่ภายใต้อิทธิพลระบบคิดแบบคู่ตรงข้ามที่แบ่งแยกความเป็นชายและความเป็น หญิง เท่ากับว่าเป็นการยอมรับคุณลักษณะเหล่านั้น แต่พยายามอธิบายว่าเป็นสิ่งที่ดีและเหนือกว่า⁷⁸ (อาจเป็น การเอาชนะที่ไม่ต่างไปจากเดิม) ความต้องการหาแก่นหรือตัวตนที่แท้จริง (เป็นสากล) เท่ากับผู้หญิงติดกับ คักการคิดแบบผู้ชาย

แนวคิดหลังสมัยใหม่ปฏิเสธความเชื่อหรือระบบคิดของยุคสมัยใหม่ทั้งหมด ปฏิเสธกรอบ ความคิดและความรู้ในยุครู้แจ้ง รวมทั้งระบบคิดแบบคู่ตรงข้าม ไม่เชื่อในคำอธิบายที่เป็นหลักเพียงแบบเดียว ในการอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ในโลก ปฏิเสธความเชื่อแบบวัตถุนิยมและหลักจริยธรรมสากล เสนอว่าไม่ ควรมีการแบ่งแยก (โดยเฉพาะการแบ่งแยกที่พยายามให้คุณค่าสิ่งหนึ่งเหนืออีกสิ่งหนึ่ง เพราะนั่นคือการยอมรับ ระบบคิดแบบคู่ตรงข้ามของแนวคิดสมัยใหม่) ความจริงคือความจริงที่ถูกนำเสนอ (วาทกรรมที่ถูกกำหนด โดยกรอบทฤษฎีที่สมมุติขึ้น) แนวคิดนี้จึงมุ่งความสนใจไปที่ความแตกต่าง ความเป็นพหุ ความเป็นส่วนหนึ่ง ไม่ใช่ทั้งหมด ที่เป็นแบบฉบับของตัวเอง⁷⁹

แนวคิดเรื่องอำนาจ ความรู้และความเป็นเพศมีผลต่อแนวคิดหลังสมัยใหม่ โดยเชื่อว่าอำนาจ มีอยู่ทุกที่ในสังคม อยู่ในทุกปฏิสัมพันธ์ทางสังคม อำนาจจึงมีหลากหลายศูนย์กลาง และเป็นส่วนหนึ่งของ ชีวิตในทุกๆ แง่มุม สามารถดำรงอยู่ได้ในทุกระบบความสัมพันธ์ ดังนั้น อำนาจจึงไม่ได้อยู่ในสถาบันใด สถาบันหนึ่งเท่านั้น แต่อยู่ในทุกแห่งของสังคม และความคิดเหล่านี้ทำให้เห็นว่า

1. เรื่องส่วนตัวเป็นการเมือง และทำให้เห็นว่าความแตกต่างของผู้หญิงเป็นประ โยชน์ต่อการเคลื่อนไหวเพื่อเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศ ทำให้เกิดการยอมรับ ในความแตกต่างระหว่างผู้หญิงด้วยกัน และเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เป็นพื้นฐานของความร่วมมือ

2. ทฤษฎีก็เป็นการเมือง โดยปฏิเสธความคิดที่เชื่อว่ามีทฤษฎีเดียวที่สามารถอธิบายครอบ คลุมปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ (grand theory) เพราะเชื่อว่าเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ จึงสนใจให้ความสำคัญกับลักษณะเฉพาะเจาะจงและความเป็นอิสระ กล่าวคือเชื่อในความเป็นพหุนิยม ซึ่งความคิดเหล่านี้มีความเหมาะสมในการอธิบายทางด้านสตรีนิยมเป็นอย่างมาก เพราะจะช่วยทำให้เข้าใจได้ ว่าเป็นวาทกรรมที่ถูกสร้างขึ้น ทำให้ผู้หญิงด้อยกว่าผู้ชาย และ ไม่ได้ดำรงอยู่เพียงแง่มุมเดียว หากแต่กระจาย อยู่ทั่วทุกแง่มุมในสังคมและชีวิต ดังนั้น การแก้ไขความเป็นรองของผู้หญิงในทางการเมืองหรือเศรษฐกิจ

⁷⁸ Donovan, 2000 อ้างใน เขียน นิรันดร์นุต, การถ่ายทอดอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ผ่านนิตยสารผู้หญิง, หน้า 30-31.

⁷⁹ วารุณี ภูริสินธิ์, สตรีนิยม : ขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งศตวรรษที่ 20, หน้า 165.

เพียงด้านเดียว ไม่สามารถทำให้สถานะของผู้หญิงดีขึ้นได้จริง ผู้หญิงจึงมีความจำเป็นต้องต่อต้านความรู้และวาทกรรมของอำนาจที่ทำให้ผู้หญิงด้อยกว่าผู้ชายในทุกๆ พื้นที่ของระบบสังคม⁸⁰

วาทกรรม (อำนาจในการให้ความหมาย) เกี่ยวกับความเป็นเพศเป็นแก่นของการใช้อำนาจในระบบความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศ ไม่ใช่ตัวพฤติกรรมที่แสดงออกมาให้เห็นหรือประวัติศาสตร์ของมัน การต่อสู้ที่ได้ผลจะต้องไม่ทำให้เป็นเรื่องทางเพศ (ไม่เข้าไปอยู่ภายใต้กรอบการให้ความหมายและคุณค่าที่ไม่เท่าเทียม) อุดมลักษณะของบุคคลหนึ่งประกอบไปด้วยความสัมพันธ์มากมายที่บุคคลนั้นเกี่ยวข้องกับ อุดมลักษณะของผู้หญิงคนหนึ่งจึงไม่ได้มาจากความเป็นเพศแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น กล่าวคือไม่เชื่อว่ามียุทธลักษณะ ประสบการณ์ และผลประโยชน์ที่เหมือนกันในกลุ่มผู้หญิง⁸¹ ชายหญิงมีความแตกต่างกัน และระหว่างผู้หญิงเองก็มีความต่างกันด้วย

สตรีนิยมหลังสมัยใหม่ให้ความสำคัญกับบริบทและลักษณะที่เฉพาะเจาะจงมากกว่าความเป็นสากล และมองว่าจะเป็นหนทางต่อสู้ที่นำไปสู่ความสำเร็จของผู้หญิงได้ เพราะในทุกมิติมีการใช้อำนาจของความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศ แทนที่จะพยายามหาธรรมชาติของผู้หญิงหรือความเป็นผู้หญิงที่แท้จริง ให้พยายามทำความเข้าใจว่าผู้หญิงและความเป็นผู้หญิงถูกสร้างขึ้นอย่างไรในสังคม เนื่องจากในกระบวนการสร้าง (การทำให้เข้าใจว่าสิ่งที่สร้างขึ้นคือธรรมชาติของผู้หญิงหรือความเป็นหญิง) มีการให้คุณค่าและความหมายที่นำไปสู่ความด้อยกว่าและเป็นรองของผู้หญิง แทนที่จะเสนอความเป็นสากลของระบบชายเป็นใหญ่ให้ศึกษาวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของมัน (วาทกรรม) และมองว่าไม่สามารถต่อต้านระบบชายเป็นใหญ่ที่เป็นสากลได้ แต่สามารถต่อต้านปรากฏการณ์ชายเป็นใหญ่ที่เฉพาะเจาะจงได้ (โดยอาศัยปรากฏการณ์เฉพาะที่มีความหลากหลาย) ซึ่งแนวคิดสมัยใหม่ (ความเป็นสากล) เคยลดทอนหรือละเลยความสำคัญของความเป็นพหุ ประสบการณ์ของวัฒนธรรมย่อย (ทางเพศ) ที่แตกต่าง⁸²

ภาษาถูกกำหนดจากแนวคิดด้านเดียว (ระบบคิดคู่ตรงข้ามและระบบชายเป็นใหญ่) มีศูนย์กลางอำนาจในการให้ความหมายอยู่ที่ความเป็นชาย ซึ่งเป็นระบบคิดที่ต้องถูกปฏิเสธ และมีความจำเป็นต้องค้นหาแนวทางใหม่ที่แตกต่างและหลากหลาย เพื่อปลดปล่อยตนเองให้หลุดพ้นไปจากกรอบความคิดความเชื่อเรื่องการมีความจริงสูงสุดเพียงหนึ่งเดียว (ทำให้เข้าใจว่าเป็นเพียงวาทกรรม) และเสนอให้มีการรื้อสร้าง (deconstruction) ระบบความคิดความเชื่อเดิม รวมถึงวัฒนธรรมทางสังคมและภาษาซึ่งเป็นที่อยู่ของอำนาจ เปิดโอกาสและทางเลือกที่อาจเป็นไปได้ (ความเป็นอื่น) ที่เคยถูกกดบังคับไว้ภายใต้กรอบความคิดแบบเดิม⁸³

⁸⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 166-168.

⁸¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 168-170.

⁸² เรื่องเดียวกัน, หน้า 171.

⁸³ เรื่องเดียวกัน.

แนวคิดหลังสมัยใหม่เชื่อว่าไม่มีความจริงที่เป็นหนึ่งเดียว ไม่มีความจริงของผู้หญิงเนื่องจากมีสภาพเป็นพหุ ดังนั้น การพยายามเสนอความจริงหรือธาตุแท้ของผู้หญิง คือการสืบทอดระบบคิดแบบคู่ตรงข้ามที่สมควรปฏิเสธ ไม่ควรนำมาเป็นจุดมุ่งหมายในการต่อสู้ และที่สำคัญคือไม่ควรพยายามแทนที่ความจริงหนึ่งด้วยความจริงอีกอันหนึ่ง (ไม่เชื่อว่าจะมีความจริงนั้นและเท่ากับว่ายังอยู่ในระบบความคิดแบบเดิม) แนวความคิดเกี่ยวกับการรื้อสร้างเหมาะสำหรับการต่อสู้ของผู้หญิง เพราะมันอาจสามารถแทนที่ระบบคิดแบบชายเป็นใหญ่ที่ทำให้ผู้หญิงตกอยู่ในสถานะที่ด้อยกว่ามาตลอด สตรีนิยมหลังสมัยใหม่ควรให้ความสำคัญกับโครงสร้างใหม่ที่เน้นความแตกต่างหลากหลาย เป็นวาทกรรมที่ไม่มีศูนย์กลาง⁸⁴

หลังจากช่วงทศวรรษที่ 1970 เริ่มมีการยอมรับในความแตกต่างหลากหลายในสังคมมากขึ้น ความเป็นหนึ่งเดียวของผู้หญิงที่เป็นสากลถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากว่าเป็นความผิดพลาด กล่าวคือจะต้องไม่ปฏิเสธความแตกต่างอื่นๆ ในหมู่ผู้หญิงด้วยกัน การกีดกันผู้หญิงในโลกที่แตกต่างมีรูปแบบที่ไม่เหมือนกัน ดังนั้น สตรีนิยมหลังสมัยใหม่ที่เสนอให้เห็นความสำคัญของความหลากหลาย และปฏิเสธความเป็นสากลของปรากฏการณ์ทางสังคมต่างๆ จึงได้รับความสนใจ แนวคิดสตรีนิยม โดยพื้นฐานต้องการที่จะวิพากษ์วิจารณ์และปฏิเสธลักษณะหรือกรอบความคิดที่เน้นชายเป็นศูนย์กลาง ความรู้เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น ความเป็นเพศก็เป็นความรู้ลักษณะหนึ่ง ไม่ใช่ผลที่ตามมาของความแตกต่างทางสรีระ สตรีนิยมส่วนมากได้รับอิทธิพลจากแนวความคิดสมัยใหม่ จึงให้คุณค่ากับสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค ความเท่าเทียมและสิทธิมนุษยชน ซึ่งคุณค่าเหล่านี้ไม่มีความหมายกับสตรีนิยมหลังสมัยใหม่⁸⁵ เพราะมันเปรียบเทียบกันไม่ได้

ความคิดพื้นฐานของเสรีนิยมและสังคมนิยม (สมัยใหม่) เน้นถึงความเสมอภาคตามธรรมชาติของมนุษย์ (เหมือนกัน) โดยเฉพาะในประเด็นปัญหาผู้หญิงที่มีบทบาทต่อการมองและแก้ปัญหาหนี้ ซึ่งขัดแย้งกับแนวคิดสมัยโบราณที่มองว่าผู้หญิงและผู้ชายแตกต่างกัน และสตรีนิยมหลังสมัยใหม่ที่ท้าทายแนวคิดสมัยใหม่ โดยเน้นที่ความแตกต่างหลากหลายและบ่งชี้ว่าผู้หญิงและผู้ชายมีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง รวมถึงแต่ละบุคคลด้วย กล่าวคือวาทกรรมสมัยใหม่เชื่อว่ามีความรู้ที่แท้จริงซึ่งมีคุณสมบัติที่เป็นกลาง (objective) สาธารณะและไร้เพศ แต่แนวคิดหลังสมัยใหม่ไม่เชื่อว่าจะมีความรู้แบบที่ว่านั้น ผู้หญิงเป็นแบบหนึ่ง ผู้ชายเป็นอีกแบบหนึ่ง ไม่เหมือนกัน ความรู้ของผู้หญิงเป็นแบบหนึ่ง ความรู้ของผู้ชายก็เป็นอีกแบบหนึ่ง ไม่สามารถนำมาเปรียบเทียบกันได้ (incommensurability) ไม่ว่าในเงื่อนไขใดก็ตาม⁸⁶

การให้ความสำคัญกับอำนาจของวาทกรรม เป็นการย้ำเตือนว่าผู้หญิงถูกสร้างขึ้น ไม่ได้มีมาโดยกำเนิด รวมถึงพยายามทำความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างความเป็นเพศต่างๆ ในสังคม อุดมการณ์ความเป็น

⁸⁴ Donovan, 2000 อังโน เชียน นิรันดรนุค, การถ่ายทอดอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ผ่านนิตยสารผู้หญิง, หน้า 34-35.

⁸⁵ วารุณี ภูริสินสิทธิ์, สตรีนิยม : ขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งศตวรรษที่ 20, หน้า 172-174.

⁸⁶ ไชยันต์ ไชยพร “ผู้หญิงกับความรู้ในประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมืองตะวันตก : ว่าด้วยวาทกรรมแห่งอุปสรรคของความรักระหว่างใจเพียบกับใจเพียบ” ตอนที่สาม : ว่าด้วยวาทกรรมนิทเช่และโพสโมเดิร์นนิสึม, เอกสารประกอบการเรียนการสอน, หน้า 1-3.

เพศเป็นวาทกรรมหนึ่งซึ่งจำเป็นต้องศึกษาถึงปฏิบัติการทางสังคมเฉพาะช่วงหนึ่งๆ และอัตลักษณ์ทางสังคม เป็นสิ่งที่ซับซ้อนมาก เพราะเกิดจากปฏิบัติการทางสังคมที่แตกต่างหลากหลาย ดังนั้น สตรีนิยมหลังสมัยใหม่ จึงปฏิเสธความเหมือนกันของผู้หญิงที่แน่นอนตายตัวเพื่อสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การใช้อัตลักษณ์ (ความเหมือนร่วมกัน) ถือว่าอันตรายเพราะโดยนัยแล้วหมายถึงการดำเนินการทางอำนาจ ไม่ใช่การปลดปล่อย ตัวตนที่แท้จริง จึงเรียกร้องให้สตรีนิยมล้มเลิกความคิดเกี่ยวกับการหาอัตลักษณ์ของความเป็นเพศ ผู้หญิงเป็น สิ่งที่ถูกสร้างขึ้นและถูกจำกัดโดยกรอบความคิดของสังคม จึงควรยกเลิกความเป็นตัวตนหนึ่งเดียวเพื่อเปิด โอกาสให้เกิดอัตลักษณ์ที่หลากหลาย⁸⁷

สตรีนิยมหลังสมัยใหม่เชื่อว่าไม่มีผู้หญิงหรือความเป็นผู้หญิง เพราะทุกอย่างล้วนถูกสร้างขึ้น ผ่านปฏิบัติการทางวาทกรรม เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงไม่มีผู้หญิงหรือความเป็นผู้หญิงที่แท้ตายตัว สังคมควรเปิด โอกาสให้มองอย่างหลากหลาย กล่าวคือไม่ถูกกำหนดโดยความเป็นเพศที่ยึดถืออยู่เท่านั้น ความเป็นเพศเป็น เพียงส่วนหนึ่งของส่วนอื่นๆ (เช่น ชนชั้น เชื้อชาติ อายุ สถานภาพ การศึกษา อาชีพและรายได้ เป็นต้น) ประกอบกันเป็นอัตลักษณ์ของคนๆ หนึ่ง ถ้าหากละเลยไม่พิจารณาส่วนอื่นๆ ไม่สามารถเห็นภาพได้ชัดเจน การแก้ปัญหาโดยเน้นความเป็นเพศร่วมกัน อาจทำให้ส่วนอื่นๆ ที่หลากหลายถูกละเลย ทำให้องค์ประกอบอื่น กลายเป็นส่วนชายขอบ สตรีนิยมหลังสมัยใหม่จึงปฏิเสธสารัตถะนิยมหรือธาตุแท้ของผู้หญิง⁸⁸

สตรีนิยมหลังสมัยใหม่ปฏิเสธความเป็นสากลของผู้หญิง หรือความเหมือนกันของผู้หญิงทั่ว ทั่วโลก เพราะอาจเป็นการละเลยความแตกต่างที่มี และตัดทอนผู้หญิงบางกลุ่มออกไปให้ไม่ได้รับการพูดถึง การเชื่อในความเป็นสากลอาจสะท้อนแง่มุมเชิงเผด็จการ สตรีนิยมหลังสมัยใหม่จึงมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับ ความแตกต่างของผู้หญิงที่มีอยู่อย่างมากมาย การเริ่มต้นคิดด้วยความแตกต่างอาจสามารถทำให้เป็นอิสระได้ การให้ความสำคัญกับความแตกต่างเป็นประโยชน์ต่อการเคลื่อนไหวของขบวนการผู้หญิง เพราะเป็นการเพิ่ม พันธมิตรให้มากกว่าการจำกัดขอบเขตภายใต้ความคิดที่เป็นสากล และอาจทำให้เห็นหนทางในการร่วมมือ และแก้ปัญหาที่หลากหลาย⁸⁹

การต่อสู้เพื่อเข้าถึงความรู้ในแบบของผู้ชายเป็นการแสดงความจำนง เพราะเป็นการต่อสู้โดย ยอมรับว่าความรู้ของผู้ชายเหนือกว่าและถูกต้อง แนวคิดสมัยใหม่เข้าใจว่าความแตกต่างและการกดขี่ระหว่าง เพศมีสาเหตุมาจากการไม่มีโอกาสเข้าถึงหรือครอบครองปัจจัยการผลิต ทำให้ผู้หญิงเข้าใจว่าไม่มีความจำเป็น ต้องอ่อนข้ออีกต่อไป (ผู้หญิงสามารถเป็นได้เหมือนผู้ชาย) เพราะโดยธรรมชาติแล้วชายหญิงไม่ต่างกัน (สิทธิ ตามธรรมชาติ) เท่ากับว่าได้ทำลายความเป็นตัวตนหรือความเป็นผู้หญิงจริงๆ ไป ซึ่งอาจเป็นคุณสมบัติที่ใช้ใน การต่อสู้กับผู้ชายได้เป็นอย่างดี (อำนาจที่ผู้หญิงมีแต่ถูกให้คุณค่าในแง่ลบ) คุณสมบัติและความแตกต่างของ

⁸⁷ วารุณี ภูริสินสิทธิ์, สตรีนิยม: ขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งศตวรรษที่ 20, หน้า 174-175.

⁸⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 175.

⁸⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 175-177.

ผู้หญิงเหล่านี้เปรียบเทียบกัน ไม่ได้กับผู้ชาย⁹⁰ (เพราะการเปรียบเทียบมักนำไปสู่การยกย่องสิ่งหนึ่งคุณเคลนอีกสิ่งหนึ่งหรือระบบคิดแบบคู่ตรงข้าม และหมายถึงการครอบงำความคิดแบบสมัยใหม่)

แนวคิดหลังสมัยใหม่เสนอว่าผู้หญิงและผู้ชายมีความแตกต่างกัน แต่ผู้ชายและความเป็นชายไม่ได้มีความเหนือกว่าผู้หญิงและความเป็นหญิง (มองในแนวนอน) การกดขี่ไม่ได้เกิดจากมีคนอ่อนแอและแข็งแรงกว่ากัน แต่อยู่ที่ระบบความคิดที่เชื่อว่าคนหนึ่งเหนือกว่าและอีกคนหนึ่งด้อยกว่า (ไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนผู้หญิง แต่ต้องเปลี่ยนระบบคิด) ในลักษณะความคิดของจริยธรรมแบบทาส (slave morality) เท่ากับผู้หญิงหลอกตัวเองว่ามีความเหมือนกันหรือเท่ากับผู้ชาย ซึ่งจริงๆ แล้วผู้หญิงและผู้ชายมีความแตกต่างกันอย่างเปรียบเทียบไม่ได้ (การอธิบายอยู่ที่ระบบคิดมากกว่า) กล่าวคือสตรีนิยมหลังสมัยใหม่ปฏิเสธแนวคิดสมัยใหม่ที่ให้คุณค่า (สมมุติ) สิ่งหนึ่งอยู่เหนืออีกสิ่งหนึ่ง เพราะเป็นแนวคิดที่ผิดพลาด และเป็นการสะท้อนการมองแบบผู้ชาย (ตกอยู่ภายใต้การครอบงำหรือวาทกรรมของผู้ชาย) ที่ลดทอนความแตกต่างของแต่ละเพศ (reduction of sexual difference) แนวคิดหลังสมัยใหม่คือวิธีคิดที่มีลักษณะหลากหลาย (ไม่นำไปเปรียบเทียบกัน) และท้าทายแนวคิดสมัยใหม่⁹¹

สตรีนิยมหลังสมัยใหม่โจมตีสตรีนิยมกระแสหลัก ที่พยายามหาความหมายของความเป็นผู้หญิง เพราะเชื่อว่าไม่มีทางที่จะค้นหาความหมายนั้นได้ คนที่ค้นหาความหมายคือคนที่กำลังหลงติดกับสิ่งที่เรียกว่าความจริง (ความเป็นหนึ่งเดียวและสากล) “คือผู้หญิงที่ถูกตอน” ไม่มีโอกาสยืนยันในความเป็นหญิงและละเลยความแตกต่างหลากหลาย⁹² จึงควรเปลี่ยนมุมมองการต่อสู้ เพราะที่ผ่านมายอมรับและใช้มาตรฐานของผู้ชาย (phallocentrism) เป็นเกณฑ์ในการตัดสินและประเมินสถานภาพของผู้หญิง ดังนั้น ถ้าพิจารณาตามแนวทางสตรีนิยมหลังสมัยใหม่เป็นเกณฑ์ ผู้หญิงและความเป็นหญิง ไม่มีแก่น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งแก่นของผู้หญิงเป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตน (เพราะไม่ยอมรับที่สิ่งถูกกำหนดไว้แล้ว และจริงๆ แล้วผู้หญิงมีความหลากหลาย) จากขบวนการต่อสู้เพื่อผู้หญิงโดยใช้ยุทธศาสตร์ที่อ้างความเหมือนกันของมนุษย์ (politics of identity) เช่น เจตจำนงเสรี สิทธิตามธรรมชาติ สิทธิมนุษยชนและความเสมอภาค เปลี่ยนสู่การต่อสู้ที่อิงอยู่บนฐานความแตกต่างหลากหลายหรือความเป็นอื่น (politics of difference) เน้นความแตกต่างที่ไม่สามารถเปรียบเทียบกันได้⁹³ (เปลี่ยนระบบคิดใหม่)

ในเมื่อผู้หญิงและผู้ชายมีความแตกต่างกัน สตรีนิยมควรนำไปสู่การยืนยันความเป็นผู้หญิงและต่อสู้เพื่อพื้นที่ของผู้หญิงเอง (ไม่ถูกครอบงำด้วยระบบคิดสมัยใหม่และชายเป็นใหญ่) สตรีนิยมหลังสมัย

⁹⁰ ไชยันต์ ไชยพร “ผู้หญิงกับความรู้ในประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมืองตะวันตก : ว่าด้วยวาทกรรมแห่งอุปสรรคของความรักระหว่างไอเฟียกับไอเฟีย” ตอนที่สาม : ว่าด้วยวาทกรรมนิทเช่และโพสโมเดิร์นนิซึม, เอกสารประกอบการเรียนการสอน, หน้า 3-6.

⁹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6-14.

⁹² Jacques Derrida อ้างใน ไชยันต์ ไชยพร “ผู้หญิงกับความรู้ในประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมืองตะวันตก : ว่าด้วยวาทกรรมแห่งอุปสรรคของความรักระหว่างไอเฟียกับไอเฟีย” ตอนที่สาม : ว่าด้วยวาทกรรมนิทเช่และโพสโมเดิร์นนิซึม, เอกสารประกอบการเรียนการสอน, หน้า 15-17.

⁹³ Keith Ansell-Pearson อ้างใน ไชยันต์ ไชยพร “ผู้หญิงกับความรู้ในประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมืองตะวันตก : ว่าด้วยวาทกรรมแห่งอุปสรรคของความรักระหว่างไอเฟียกับไอเฟีย” ตอนที่สาม : ว่าด้วยวาทกรรมนิทเช่และโพสโมเดิร์นนิซึม, เอกสารประกอบการเรียนการสอน, หน้า 12.

ใหม่ปฏิเสศการอ้างอิงฐานความคิดความรู้และความเข้าใจของผู้ชายที่กำหนดความเป็นผู้หญิง (ผู้หญิงต้องเป็นผู้กำหนดขึ้นเอง) เพศต้องมีความแตกต่าง ทำให้มนุษย์แตกต่าง และความแตกต่างทางเพศเป็นสิ่งจำเป็นที่ช่วยให้มนุษย์หญิงชายสามารถเข้าถึงความรู้เกี่ยวกับตัวเองได้ (หญิงไม่มีวันรู้อย่างชาย และชายก็ไม่มีวันรู้อย่างหญิง เพราะมันต่างกัน) และภาษาที่มีคุณสมบัตินำไปสู่ความเป็นสากลแต่ตัวมันเองกลับไม่เป็นสากล ความเป็นสากลและเป็นกลาง ความต้องการความเท่าเทียมที่ไร้เพศ ทำลายความแตกต่างทางเพศ และนำไปสู่แนวคิดสากล (เจตจำนงเสรี จริยธรรมแบบทาส) ความแตกต่างที่ไม่มีมิติสูง/ต่ำ ดี/เลว เหนือกว่า/ด้อยกว่า (non-hierarchical) ทำให้ผู้หญิงที่เคยมีสถานะต่ำกว่าหรือถูกกันออกไปให้เป็นตามที่ผู้ชายต้องการเท่านั้น มีเหตุผลในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายได้ไม่หนักแน่นเหมือนก่อน⁹⁴

การมีสิทธิเสรีภาพ (ตามการเรียกร้องความเหมือนกันแบบเดิม) ของผู้หญิงไม่สามารถสร้างความเป็นตัวตนของเธอได้ (ผู้หญิงไม่สามารถกำหนดความหมายหรือใช้ความคิดตัวเองเป็นมาตรฐานภายใต้โครงสร้างสังคมที่มีระบบคิดด้านเดียวครอบงำ) ไม่สามารถปลดปล่อยตัวเองจากกรอบที่ผู้ชายพันนาการไว้ สตรีนิยมหลังสมัยใหม่ทำลายแนวความคิดสมัยใหม่ ความเป็นสากล ระบบคิดแบบคู่ตรงข้าม อดีมาตฐานคิดของผู้ชายที่ครอบงำและมีอำนาจมาตลอดในประวัติศาสตร์ความคิด โดยเน้นที่ “ภาษา” นำไปสู่การเขียนแบบผู้หญิงเพราะเชื่อว่าปัญหาเกี่ยวกับผู้หญิงเป็นสิ่งที่ถูกครอบงำ แต่มีข้อวิจารณ์ว่าอาจคล้ายกับการลดระดับของปัญหาผู้หญิง เป็นแค่รูปแบบการเขียนหรือเป็นการ “เรังระบำด้วยปากกา” (เสรีภาพอุดมคติ) ไม่ใช่โลกแห่งความจริงที่มีชีวิตและเลือดเนื้อ เป็นเพียงการละวางปัญหา⁹⁵

แนวคิดที่อาจทำให้เกิดความแตกต่างไปจากเดิม (แปลกใหม่) แต่ไม่ต้องการเข้าไปแทนที่ของเดิม กล่าวคือไม่ได้ต้องการแสดงความเหนือกว่า จริงแท้และสมบูรณ์กว่า (เพราะมันไม่มี) เพียงแต่ต้องการเสนอมุมมองหนึ่งที่แตกต่าง เป็นเพียงสมมุติฐานหนึ่งที่จะต่อสู้กับแนวคิดเดิมที่ครอบงำสังคมไว้ (แต่ไม่ได้ต้องการเอาชนะ) ปฏิเสศความจริงที่สมบูรณ์แบบเดิมที่ดำรงอยู่อย่างมั่นคงในสังคม และให้ความสำคัญกับความเฉพา รวมถึงให้ความสนใจกับการครอบงำความคิดความเชื่อของอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ที่มีอำนาจในการกำหนดความหมายและให้คุณค่าสิ่งต่างๆ ความรู้และอำนาจของผู้ชายที่ครอบงำสังคมมานานได้สร้างแบบอย่างให้สังคมรับรู้ว่าคุณหญิงคืออะไร มีบทบาทหน้าที่อะไร และผู้หญิงแบบไหนที่ควรจะเป็น (การแบ่งแยกชายหญิง และการแบ่งแยกผู้หญิงออกเป็นหญิงดีและไม่ดีตามการให้ความหมายของสังคมชายเป็นใหญ่ ภายใต้การให้คุณค่าของระบบคิดแบบคู่ตรงข้าม) นอกจากนี้ สตรีนิยมหลังสมัยใหม่เสนอว่าร่างกายที่เคยถูกกดบังคับไว้และเป็นปัญหา อาจนำมาซึ่งศูนย์กลางความรู้แบบใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิม⁹⁶ (สตรีนิยม

⁹⁴ Luce Irigaray อ้างใน ไชยันต์ ไชยพร “ผู้หญิงกับความรู้ในประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมืองตะวันตก: ว่าด้วยวาทกรรมแห่งอุปสรรคของความรักระหว่างไซฟิอัสกับไซเฟีย” ตอนที่สาม: ว่าด้วยวาทกรรมนิทเช่และโพสโมเดิร์นนิสึม, เอกสารประกอบการเรียนการสอน, หน้า 20.

⁹⁵ Keith Ansell-Pearson อ้างใน ไชยันต์ ไชยพร “ผู้หญิงกับความรู้ในประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมืองตะวันตก: ว่าด้วยวาทกรรมแห่งอุปสรรคของความรักระหว่างไซฟิอัสกับไซเฟีย” ตอนที่สาม: ว่าด้วยวาทกรรมนิทเช่และโพสโมเดิร์นนิสึม, เอกสารประกอบการเรียนการสอน, หน้า 34.

⁹⁶ ไชยันต์ ไชยพร “ผู้หญิงกับความรู้ในประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมืองตะวันตก: ว่าด้วยวาทกรรมแห่งอุปสรรคของความรักระหว่างไซฟิอัสกับไซเฟีย” ตอนที่สาม: ว่าด้วยวาทกรรมนิทเช่และโพสโมเดิร์นนิสึม, เอกสารประกอบการเรียนการสอน, หน้า 35-38.

หลังสมัยใหม่พยายามเสนอแนะหนทางในการแก้ปัญหาเพื่อนำไปสู่ระบบคิดแบบใหม่ ที่ความแตกต่างไม่ใช่ประเด็นปัญหาของความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศ)

2.2 แนวคิดเรื่องการก่อมเกลารเรียนรู้ทางสังคม (Socialization)

มนุษย์ตั้งแต่มีชีวิตรอดหลังจากการคลอดของมารดา ทุกคนต้องมีการเรียนรู้ด้วยกันทั้งสิ้น การเรียนรู้ของคนจะมีลักษณะเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องตั้งแต่เกิดจนตาย การเรียนรู้เป็นตัวกำหนดทัศนคติและพฤติกรรมของบุคคล กล่าวคือพฤติกรรมของบุคคลจะเป็นอย่างไรย่อมขึ้นอยู่กับการเรียนรู้ที่บุคคลนั้นได้รับผ่านมาในอดีตทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม กระบวนการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ยู่ยากซับซ้อนเพราะการเรียนรู้ต้องประกอบไปด้วยส่วนประกอบต่างๆ ทั้งทางร่างกายและจิตใจที่พร้อมจะรับความรู้ ความคิด หรือสิ่งใหม่ๆ ความสามารถที่จะรับรู้ได้ของแต่ละบุคคลจึงมีความแตกต่างกัน ซึ่งอาจเป็นเพราะพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อมที่ไม่เหมือนกัน⁹⁷

มนุษย์ต่างเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา กระบวนการเรียนรู้เกิดจากมนุษย์ในสังคมมีความสัมพันธ์กัน โดยมีขั้นตอนต่างๆ ดังต่อไปนี้ ระยะเวลาที่ 1 ระยะเวลารับรู้ (awareness) เป็นการได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ จากประสาทสัมผัสทั้ง 5 (sensory organs) ระยะเวลาที่ 2 ระยะเวลาสนใจในตัว (interest) เป็นความสนใจในสิ่งที่ได้รับรู้มา และเมื่อมีความสนใจแล้วก็จะเกิดกระบวนการทางสมองต่อไป ในระยะนี้อาจมีการหาข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจมากขึ้นจนพอใจโดยวิธีการต่างๆ (เช่น การสังเกต การอ่าน การฟัง การถามและการทบทวน เป็นต้น) ระยะเวลาที่ 3 ระยะเวลาไตร่ตรองตัดสินใจ (evaluation or decision to try) คือการพิจารณาที่จะนำเอาความรู้หรือสิ่งใหม่ๆ เหล่านั้นไปใช้ โดยประเมินค่าว่าดีหรือไม่ เหมาะสมหรือไม่ ถ้านำไปใช้แล้วเกิดปัญหาจะทำอย่างไร ในระยะนี้อาจมีการหาข้อมูลเพิ่มเติมอีกก็ได้ ซึ่งบางคนอาจต้องใช้เวลาานเพราะอาจมีความรู้สึกหรือทัศนคติที่ดีหรือไม่ดี ชอบหรือไม่ชอบ ระยะเวลาที่ 4 ระยะเวลาทดลองปฏิบัติ (trial implementation) เมื่อไตร่ตรองจนกระทั่งมีความเข้าใจพอสมควรหรือดีพอแล้วก็จะเริ่มนำเอาความรู้หรือสิ่งใหม่มาทดลองใช้ ถ้าไม่ได้ผลดีก็จะเลิกใช้ แต่ถ้ายังมีความมั่นใจอยู่ก็อาจจะไตร่ตรองและทดลองทำใหม่อีกครั้งหนึ่ง และระยะเวลาที่ 5 เป็นการยอมรับไปปฏิบัติเป็นนิสัย (adoption) เมื่อทดลองได้ผลเป็นที่น่าพอใจแล้ว ก็จะนำมาใช้ปฏิบัติจนติดเป็นนิสัย ความคิดหรือสิ่งใหม่ๆ ที่คนเรายอมรับและปฏิบัติติดต่อกันเป็นเวลานาน จนเกิดความเคยชินอาจกลายเป็นความเชื่อที่ยึดเราอยู่กับสิ่งๆ นั้นก็ได้⁹⁸

การเรียนรู้มีขั้นตอนต่างๆ ดังต่อไปนี้ ขั้นมูลฐาน (basic socialization process) เป็นการฝึกให้สมาชิกของสังคมเรียนรู้ถึงทัศนคติ ค่านิยม ความสัมพันธ์ของบทบาทและวัฒนธรรม ตลอดจนลักษณะของ

⁹⁷ สกนธ์ จันทักษ์, ผลของการเรียนรู้ทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของเยาวชน, วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529, หน้า 23.

⁹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 24.

สังคมเป็นการเรียนรู้ที่ชัดแจ้ง (manifest level) ขั้นที่สอง ขั้นสะสมความรู้เป็นการเรียนรู้อย่างแฝงเร้น (latent level) เพิ่มพูนประสบการณ์ซึ่งมีอิทธิพลต่อจิตใจสำนึกที่ไปกำหนดบุคลิกภาพ บุคคลจะมีจิตสำนึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม มีเอกลักษณ์ (identity) ขั้นที่สาม พัฒนาความรู้สึกต่อโลก เข้าใจในเหตุการณ์ต่างๆ และขั้นสุดท้าย นอกจากเริ่มเรียนรู้และเข้าใจเท่านั้น กลายมาเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมที่เป็นทางการและลึกซึ้งมากขึ้น ขั้นตอนต่างๆ เหล่านี้มีอิทธิพลต่อกำนิยม ทศนคติ ความรู้ หรือที่เรียกกันทั่วไปว่าโครงสร้างของบุคลิกภาพขั้นพื้นฐาน⁹⁹

คนเราเรียนรู้ได้ 2 ทาง คือการเรียนรู้โดยตรง (direct learning) เป็นการตั้งใจปลูกฝังหรือสั่งสอน (indoctrination / intentional teaching) และการเรียนรู้โดยอ้อม (indirect learning) เป็นการเรียนรู้โดยไม่ตั้งใจ (unintentional learning) ไม่มีการวางแผน ไม่เป็นทางการ โดยแบ่งเป็น 3 แบบ คือ 1. แบบการถ่ายทอดการเรียนรู้ระหว่างบุคคล (interpersonal transfer model) การเรียนรู้จะมาจากความรู้ ข้อมูล และประสบการณ์ต่างๆ ที่ส่งสมกันมา ซึ่งอาจได้มาโดยตรงหรือประสบการณ์ทางอ้อม เรียนรู้จากความสัมพันธ์โดยการถ่ายทอดความรู้สึกและประสบการณ์เหล่านั้นอีกทีหนึ่ง ความคิดและความรู้สึกต่อสิ่งต่างๆ ไม่ได้เกิดจากความรู้ความเข้าใจหรือความรู้สึกต่อสิ่งนั้นโดยตรง แต่เป็นการโยกความคิดความรู้สึกกับคนอื่น 2. แบบการเอาเยี่ยงอย่างหรือการเลียนแบบ (identification model) ถ้าชอบก็จะเลียนแบบทำตาม และ 3. แบบการพัฒนาความคิดรวบยอด (cognitive development model) สามารถแยกแยะความแตกต่างได้ สร้างการรับรู้และตอบสนองเป็นการทำความเข้าใจเองได้ชัดเจนขึ้น¹⁰⁰

การกล่อมเกลาเรียนรู้ทางสังคม (socialization) โดยทั่วๆ ไปเป็นกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ซึ่งการเรียนรู้อาจเป็นได้ทั้งการเรียนรู้โดยตรงหรือโดยอ้อมแต่มีผลต่อทัศนคติและพฤติกรรม การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่บุคคลในสังคมได้มาซึ่งความโน้มเอียง (orientations) ต่างๆ อันได้แก่ ความรอบรู้ (knowledge or cognition) ความเชื่อ (beliefs) ทศนคติและความรู้สึก (attitudes and feelings) และค่านิยม (values) ที่เกี่ยวกับระบบ อำนาจและบทบาทต่างๆ โดยที่การเรียนรู้อาจเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการรักษาและส่งผ่าน (maintain and transmit) การเปลี่ยนแปลง (transform) หรือการสร้าง (create) ความโน้มเอียงก็ได้ ซึ่งความโน้มเอียงแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ¹⁰¹ คือ

1. ความโน้มเอียงเชิงรับรู้ (cognitive orientations) ได้แก่ ความรู้สึกและความเชื่อซึ่งความรู้สึกและความเชื่อดังกล่าวนี้ ไม่ได้เป็นเรื่องของความคิดหรือถูก แต่จะเกี่ยวข้องกับการมีความรู้ความเข้าใจต่อสิ่งต่างๆ มากน้อยเพียงใด

2. ความโน้มเอียงเชิงความรู้สึก (affective orientations) ได้แก่ ความรู้สึกต่างๆ ของบุคคลที่มี อาจเกี่ยวกับความรู้สึกผูกพัน ตลอดจนการยอมรับหรือไม่ยอมรับ

⁹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 28-29.

¹⁰⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 30-31.

¹⁰¹ สายทิพย์ สุคติพันธ์, การเรียนรู้ทางการเมืองของเยาวชน, วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524, หน้า 35.

3. ความโน้มเอียงเชิงประเมินค่า (evaluative orientations) ได้แก่ ความคิดเห็นในเชิงของการประเมินค่า ซึ่งมักเป็นการนำเอาค่านิยมเข้ามาเป็นเครื่องวัดหรือประเมินค่าสิ่งต่างๆ และเหตุการณ์ที่ต้องเผชิญ

ความรู้สึกหรือทัศนคติที่มีต่ออำนาจ แบ่งออกเป็นขั้นตอนต่างๆ ดังนี้ ขั้นตอนแรก (politicization) คือเข้าใจว่ามีอำนาจหนึ่งอยู่เหนืออีกอำนาจหนึ่ง และเริ่มตระหนักถึงกำลังบังคับจากภายนอกที่กดบังคับตนเองให้ต้องยอมปฏิบัติตาม และสังคมส่วนมากก็ให้สนับสนุนเชื่อฟังอำนาจนั้น ขั้นตอนที่สอง (personalization) คือรู้จักว่าผู้ใช้อำนาจต่างๆ เหล่านั้นมาจากบุคคลใดได้บ้าง ขั้นตอนที่สาม (idealization) เป็นการมองและเชื่อมั่นในอำนาจนั้น และขั้นตอนสุดท้าย (institutionalization) เป็นการเรียนรู้ถึงนามธรรมที่ผูกพันกับอำนาจและสถาบันในสังคม¹⁰²

การกล่อมเกลารเรียนรู้ทางสังคมเกิดขึ้นโดยผ่านสถาบันและตัวการที่เป็นตัวแปรในการเรียนรู้ต่างๆ ที่มีอิทธิพล บางตัวการมีบทบาทที่แน่ชัดว่าเป็นการสร้างการเรียนรู้ แต่บางตัวการมีบทบาทให้การเรียนรู้โดยอ้อม ตัวแปรในการเรียนรู้ที่สำคัญ¹⁰³ ได้แก่

1. ครอบครั เป็นตัวการในการเรียนรู้ที่มีอิทธิพลสูงและต่อเนื่องระยะยาว มีผลทั้งทางตรงและทางอ้อม อิทธิพลสำคัญคือการสร้างทัศนคติต่ออำนาจ กล่าวคือภายในครอบครัจะมีลักษณะการตัดสินใจร่วมกัน (collective decision) ซึ่งเป็นการใช้อำนาจ (authoritative) ในทัศนคติของเด็ก เนื่องจากการไม่ปฏิบัติตามหรือการไม่เชื่อฟังคำสั่งจะนำไปสู่การลงโทษ ดังนั้น ประสบการณ์ของเด็กเกี่ยวกับการตัดสินใจในครอบครัวยังส่งผลต่อความรู้สึกหรืออำนาจที่มีผลต่อสร้างทักษะเกี่ยวกับการมีปฏิสัมพันธ์ และนำไปสู่ทัศนคติและพฤติกรรมในอนาคต ถ้าเด็กถูกรับรองสั่งสอนให้มีพฤติกรรมแบบยอมรับและเชื่อฟัง ก็อาจทำให้เด็ก (โดยเฉพาะผู้หญิง) มีพฤติกรรมแบบยอมตาม (subjective) ครอบครัที่มีการพูดคุยเปิดโอกาสให้ตัดสินใจหรือมีทางเลือกจะทำให้เกิดรูปแบบการเรียนรู้ที่จะพัฒนาให้เด็กมีความรู้สึกที่ตัวเองมีความสามารถ (มีคุณค่าและมีอำนาจ) นอกจากนี้ ครอบครัวยังมีบทบาทในการก่อรูปทัศนคติในอนาคตของเด็กด้วย โดยเริ่มจากการสร้างความรู้สึกเป็นตัวของตัวเอง (self - identification)

2. สถาบันการศึกษา โดยทั่วไปบุคคลที่มีการศึกษาสูงจะตระหนักถึงความสามารถของตัวเองและความเกี่ยวข้องหรือผลกระทบจากการมีส่วนร่วมในสังคม จึงมีความสนใจและอาจเข้าไปมีส่วนร่วมกับกิจกรรมในขอบเขตที่กว้างขวางกว่าบุคคลที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่า สถาบันการศึกษาจะช่วยทำให้เด็กและเยาวชนมีความรู้เกี่ยวกับโลกและบทบาทของตนเองได้ง่ายขึ้น เพราะเด็กจะได้เรียนรู้ถึงสถาบันและความสัมพันธ์ต่างๆ ที่ชัดเจนมากกว่าการรับรู้ด้วยความรู้สึทางอารมณ์ นอกจากนี้ สถาบันการศึกษายังมีบท

¹⁰² เรื่องเดียวกัน, หน้า 38-44.

¹⁰³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 29-32.

บาทในการส่งผ่านค่านิยมและทัศนคติของสังคมอีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างทัศนคติเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร และความผูกพันกับสัญลักษณ์ต่างๆ

3. องค์กรศาสนา โดยเฉพาะในสังคมซึ่งมีความเคร่งครัดในการประกอบพิธีกรรม เช่น การเข้าโบสถ์ เข้าสุเหร่า ซึ่งในบางสังคมจะมีผู้นำนักและอิทธิพลอย่างมากต่อการสร้างทัศนคติ ค่านิยม ซึ่งจะเป็นส่วนประกอบสำคัญในการก่อรูปวัฒนธรรมโดยรวม

4. กลุ่มเพื่อน อาจหมายถึงกลุ่มเพื่อนของเด็ก กลุ่มเพื่อนทำงาน สมาชิกของกลุ่มจะมีความสัมพันธ์กันอย่างเสมอภาคและใกล้ชิดกัน บุคคลมักจะรับเอาทัศนคติและความคิดของเพื่อนไปเป็นของตนเอง อาจเนื่องมาจากการยอมรับนับถือหรือความต้องการที่จะเลียนแบบให้เหมือนเพื่อนในกลุ่ม กลุ่มเพื่อนจึงมีบทบาทต่อการเรียนรู้ โดยการกระตุ้น จูงใจหรือกดดันให้สมาชิกมีทัศนคติและพฤติกรรมแบบที่กลุ่มยอมรับ

5. กลุ่มอาชีพ อาจเป็นทั้งกลุ่มที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการก็ได้ ผูกพันกันด้วยอาชีพการงาน เช่น สหภาพแรงงาน สมาคมวิชาชีพ ฯลฯ กลุ่มเหล่านี้จะเป็นตัวการในการถ่ายทอดข่าวสารและความเชื่อถือ เมื่อบุคคลหนึ่งจัดตนเองเข้าร่วมกับกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ก็จะยอมรับต่อบรรทัดฐานของกลุ่ม และจะมีการประเมินค่าสิ่งต่างๆ ในแนวทางที่เป็นประโยชน์ต่อกลุ่มที่ตนสังกัดอยู่ กลุ่มที่มีขนาดใหญ่ มีความเหนียวแน่นและความจงรักภักดีสูง ก็จะยังมีบทบาทในการสร้างและปลูกฝังค่านิยมแก่สมาชิกเพิ่มมากขึ้นและมีอิทธิพลต่อความคิดและพฤติกรรม

6. สื่อมวลชน ในสังคมสมัยใหม่ที่มีการแพร่กระจายของข่าวสารอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพเป็นอย่างมาก เนื่องมาจากความก้าวหน้าของวิทยาการด้านการสื่อสารในกระบวนการส่งผ่านข่าวสารข้อมูล นอกจากสื่อมวลชนจะมีบทบาทในการสื่อและกระจายข่าวสารแล้ว ยังมีบทบาทในการส่งผ่านทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยมที่สำคัญๆ ในสังคมทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม และสามารถสร้างความรู้สึกร่วมกันที่มีอิทธิพลต่อการวางรูปแบบความเชื่อได้อีกด้วย

7. การเข้าเกี่ยวข้องกับระบบโดยตรง เป็นช่องทางให้มีความสนใจและพยายามถ่ายทอดให้ยอมรับและเห็นด้วยกับทัศนคติ ค่านิยม และอุดมการณ์ของระบบทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม และที่สำคัญคือบทบาทในการสร้างความสนใจที่จะมีส่วนร่วม (participant orientations)

วัฒนธรรมและการกล่อมเกลาเรียนรู้มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ทั้งนี้ เพราะวัฒนธรรมจะมีการถ่ายทอดอย่างต่อเนื่องได้นั้นก็ต้องอาศัยกระบวนการกล่อมเกลาเรียนรู้ทางสังคมเป็นหลัก เป็นการพูดถึงสิ่งเดียวกันแต่มีจุดเน้นในเรื่องระดับการอธิบายที่แตกต่างกัน ในการวิเคราะห์และมองภาพความสัมพันธ์ในสังคม การกล่อมเกลาเรียนรู้เป็นการอธิบายโดยใช้ระดับจุลภาค ส่วนวัฒนธรรมเป็นการอธิบายโดยใช้ระดับมหภาค¹⁰⁴

¹⁰⁴ ลิจิต ธีรเวคิน, วัฒนธรรมทางการเมืองและการกล่อมเกลาเรียนรู้ทางการเมือง, วิทยาลัยบูรณาการศึกษามหาวิทยาลัยมหาวชิราลงกรณ, 2529, หน้า 8.

กระบวนการกล่อมเกลาเรียนรู้ทางสังคม (socialization process) เป็นขั้นพื้นฐานที่ได้จะได้รับวัฒนธรรมเพื่อให้มีค่านิยม ความเชื่อและพฤติกรรมที่สอดคล้องกับสังคม ซึ่งกระบวนการกล่อมเกลาเรียนรู้ในครอบครัวจะมีบทบาทหลักและสำคัญในการสร้างและธำรงรักษาวัฒนธรรมเบื้องต้น เพราะเป็นสถาบันแรกที่คนในสังคมสังกัดตัวเองไว้ ตัวอย่างเช่น ระบบครอบครัวที่เป็นปิตุลาธิปไตยหรือพ่อเป็นใหญ่ (ในระบบสังคมชายเป็นใหญ่) เน้นการเคารพนับถือลดหลั่นกันอย่างเคร่งครัด ทำให้เชื่อฟัง ปฏิบัติตามและยอมสยบต่ออำนาจที่เหนือกว่าอย่างเข้มงวด สมาชิกในครอบครัวลักษณะนี้อาจมีลักษณะของวัฒนธรรมที่ไม่สอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตยที่เน้นถึงการมีสิทธิ เสรีภาพอย่างเท่าเทียมกัน¹⁰⁵ และนอกจากครอบครัวแล้ว สื่อมวลชนได้เข้ามามีบทบาทสำคัญเพิ่มมากขึ้นในการเรียนรู้ของคนในสังคมสมัยใหม่ด้วย

กล่าวโดยสรุปวัฒนธรรมมีผลกระทบต่อค่านิยม ความเชื่อ ปทัสถาน และพฤติกรรมของคนในสังคม การก่อรูปวัฒนธรรมเริ่มต้นขึ้นตั้งแต่กระบวนการกล่อมเกลาเรียนรู้ทางสังคม การวิเคราะห์วัฒนธรรมถ้าจะให้ได้ผลดี ต้องเริ่มจากกระบวนการกล่อมเกลาเรียนรู้ในครอบครัว สถาบันการศึกษา องค์กรศาสนา กลุ่มเพื่อน กลุ่มอาชีพ สื่อมวลชนและสถาบันอื่นๆ ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว การกล่อมเกลาเรียนรู้ทางสังคมที่สอดคล้องหรือเป็นไปตามทิศทางความคิดความเชื่อของระบบสังคมชายเป็นใหญ่เกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศจึงเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นจากอิทธิพลของตัวการต่างๆ เหล่านี้ (และอาจไม่ใช่สิ่งที่ถูกต้อง)

ขั้นตอนของกระบวนการกล่อมเกลาเรียนรู้ มีดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 เป็นขั้นตอนเริ่มแรกที่ทุกคนเกิดมาจะต้องได้รับการอบรมขัดเกลาหรือมีความโน้มเอียงเข้าสู่การมีสภาพเป็นสัตว์สังคม ขั้นตอนนี้สถาบันที่มีอิทธิพลมากที่สุดในฐานะที่เป็นตัวการในอบรมกล่อมเกลามากที่สุดคือสถาบันครอบครัวและสถาบันการศึกษา จุดประสงค์ของขั้นตอนนี้คือให้การอบรมเพื่อชี้แนะแนวทางให้มนุษย์ได้มีโอกาสเรียนรู้ถึงวิธีการในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมร่วมกับผู้อื่น ดังนั้น จึงเป็นขั้นตอนพื้นฐานที่มีความสำคัญของกระบวนการอบรมกล่อมเกลาทางสังคม และขั้นตอนที่ 2 เป็นขั้นตอนที่มนุษย์เริ่มมีเอกลักษณ์ส่วนบุคคล (personal identity) ซึ่งในขั้นตอนนี้จะเริ่มมีการพัฒนาไปสู่การมีพื้นฐานความรู้และความคิดความเชื่อเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ ประสพการณ์เริ่มมีอิทธิพลหล่อหลอมในจิตใจได้อำนาจ และมีส่วนกำหนดเป็น โครงสร้างบุคลิกภาพขั้นพื้นฐานของมนุษย์ด้วย¹⁰⁶

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้จะเห็นว่ากระบวนการกล่อมเกลาเรียนรู้ทางสังคมมีความสำคัญมากต่อแบบแผนความคิดและพฤติกรรมของคนในสังคม หรืออาจกล่าวได้ว่ากระบวนการนี้ได้สร้างทัศนคติและบุคลิกภาพของคนในสังคมขึ้น ซึ่งมีอิทธิพลในฐานะที่เป็นตัวการสำคัญในการกำหนดพฤติกรรม ทั้งนี้ เพราะระบบวัฒนธรรมต้องอาศัยกระบวนการกล่อมเกลาเรียนรู้ทางสังคมเป็นช่องทางหล่อหลอมความรู้สึกนึก

¹⁰⁵ Jane Freedman, *Feminism*, p. 14.

¹⁰⁶ ลีจิต ธีรเวทิน, *วัฒนธรรมทางการเมืองและการกล่อมเกลาเรียนรู้ทางการเมือง*, หน้า 25-26.

คิดหรือทัศนคติของคนในสังคมอย่างต่อเนื่อง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือกระบวนการเหล่านี้เป็นตัวเชื่อมประสานระหว่างสังคมกับบุคคลนั่นเอง¹⁰⁷

วัฒนธรรมมีผลต่อความคิดความเชื่อ ทัศนคติ ค่านิยมและพฤติกรรมของมนุษย์ วัฒนธรรมคือวิถีชีวิตที่คนถือปฏิบัติเป็นแบบแผนทัศนคติและพฤติกรรมของคนในลักษณะของกลุ่ม¹⁰⁸ วัฒนธรรมจึงไม่ใช่การวิเคราะห์หรืออธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมในระดับปัจเจกบุคคลเหมือนการกล่อมเกลาเรียนรู้ เพราะมีพื้นฐานความเชื่อที่แตกต่างกัน การอธิบายโดยใช้ระดับมหาคมีมีความเชื่อว่าการไม่ใช้ผลรวมของบุคคลหลายๆ คนเท่านั้น เพราะกลุ่มมีลักษณะเฉพาะตนของกลุ่มเองและให้ความสำคัญกับการมีอิทธิพลของบริบทสิ่งแวดล้อมต่างๆ ด้วย ดังนั้น ถ้าไม่เข้าใจเรื่องระดับการวิเคราะห์ก็จะเสี่ยงต่อความผิดพลาดหรือมีโอกาสที่ผลการวิจัยไม่สามารถตอบคำถามของการวิจัยได้¹⁰⁹

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษางานวิจัยต่างๆ พบว่ามีงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งเป็น 2 ประเด็น คืองานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นเรื่องผู้หญิงและความเป็นผู้หญิง และอีกประเด็นคืองานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารมวลชน ซึ่งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทั้ง 2 ประเด็น มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.3.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นเรื่องผู้หญิงและความเป็นผู้หญิง

วิทยานิพนธ์ของรัตติก รุณารทพิน เรื่องภาพลักษณ์ผู้หญิงโสดในสังคมไทย¹¹⁰ พบว่าการตัดสินใจดำรงชีวิตโสดมีประเด็นดังนี้ การตัดสินใจในชีวิตขึ้นอยู่กับผู้อื่น การมีประสบการณ์รักที่ประทับใจ การมีประสบการณ์รักกับเพศเดียวกัน การศึกษาและการทำงานเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิต ซึ่งขึ้นอยู่กับพื้นฐานความพอใจส่วนตัวเป็นสำคัญ หญิงโสดเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ อาจเพราะค่านิยมการแต่งงานและบทบาทการเป็นภรรยาและมารดาของผู้หญิงเปลี่ยนไป การแต่งงานไม่ใช่เรื่องสำคัญหรือเป้าหมายสูงสุดในชีวิต เดิมมีคำเรียกคนที่ครองโสดจนอายุมากกว่า “คนค้าง” อันหมายถึงการเป็นคนไม่สมบูรณ์ หญิงโสดเป็นสภาพที่ไม่ดีขัดต่อความเชื่อทางสังคม มักถูกตั้งข้อรังเกียจกล่าวโทษถึงข้อบกพร่องต่างๆ ผู้หญิงมักไม่มีสิทธิเลือก การเป็นโสดจึงถูกมองว่าไม่ได้รับเลือกจากชาย และดูถูกว่าคงมีพฤติกรรมผิดแปลกไป มีชีวิตที่ขมขื่นคับข้องใจเพราะไม่สามารถเป็นภรรยาและมารดาตามธรรมชาติ ถูกมองในด้านลบ เป็นคนเห็นแก่ตัว ปรับปรุงตัวไม่ดี หญิงโสดมักถูกขัดขวางไม่เป็นที่ต้องการ สังคมกล่อมเกลาให้ผู้หญิงเป็นภรรยาและมารดา โดยใช้บรรทัดฐานทางสังคม

¹⁰⁷ Laurel Richardson, *The Dynamics of Sex and Gender : A Sociological Perspective*, p. 41.

¹⁰⁸ ลิขิต ธีรเวคิน, *วัฒนธรรมทางการเมืองและการกล่อมเกลาเรียนรู้ทางการเมือง*, หน้า 8-9.

¹⁰⁹ อนุสรณ์ ลัมมณี, *การอธิบายกับการวิเคราะห์ทางการเมือง : ข้อพิจารณาเบื้องต้นในเชิงปรัชญาสังคมศาสตร์*, (กรุงเทพฯ : คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542), หน้า 135-144.

¹¹⁰ รัตติก รุณารทพิน, *ภาพลักษณ์ผู้หญิงโสดในสังคมไทย*, วิทยานิพนธ์สังคมศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล, 2537.

ปลูกฝังให้ทুম่เทชีวิตจิตใจให้การแต่งงานและครอบครัว อาจกล่าวได้ว่าหญิงโสคติซึ่งชีวิตแบบเดิม ล้มล้าง กระแสหลัก อยู่นอกบริบทอุดมการณ์สังคม การวิจัยพบว่ามีความแตกต่างระหว่างภาพหญิงโสคติที่ถูกสร้างขึ้นและภาพหญิงโสคติที่รับรู้ตนเอง ผู้หญิงเป็นมนุษย์ครบถ้วนสมบูรณ์ไม่จำเป็นต้องอาศัยการสวมบทบาทของการเป็นภรรยาและมารดา ควรเปิดโอกาสให้ผู้หญิงเป็นฝ่ายเลือกมากขึ้น คินอำนาจให้ตนเอง ปฏิเสธ โครงสร้างสังคมและความเชื่อบางอย่างที่มีพื้นฐานอยู่บนการไม่เคารพศักดิ์ศรีและความเสมอภาคของมนุษย์

วิทยานิพนธ์ของภัทรพร หงษ์ทอง เรื่องการศึกษาแนวคิดสตรีนิยมในนวนิยายของทมยันตี ระหว่าง พ.ศ. 2506 - 2534¹¹¹ พบว่าสถานภาพหลักของผู้หญิงคือภรรยาและมารดา แต่ที่เพิ่มขึ้นคือทำงานนอกบ้าน สตรีนิยมตั้งคำถามที่ต่างไปจากความคุ้นเคย ต้องการเรียกร้องความเท่าเทียม โดยวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับโครงสร้างอำนาจ ภายใต้โครงสร้างอำนาจชายเป็นใหญ่ ผู้หญิงไม่มีภาษาที่จะบันทึกอย่างที่ต้องการบอกทุกสิ่งมาจากผู้ชาย วรรณกรรมสตรี (woman's literature) คือเริ่มต้นการอ่านและเขียนใหม่อย่างมีสำนึกของผู้หญิงเน้นอารมณ์ความรู้สึก ผู้หญิงถูกสร้างจากจินตนาการผู้ชายที่ต้องการให้เป็น ข้อมูลในฐานะภรรยาและมารดามีให้วิเคราะห์ไม่รู้จบ ถือเป็นสถานะบ่งบอกความเป็นหญิงที่แท้จริง ภรรยาและมารดาเป็นประสบการณ์สำคัญในชีวิต ผู้หญิงสามารถสู้ด้วยสมองและสองมือโดยไม่ต้องหวังพึ่งพาผู้ชาย วรรณกรรมสตรีเน้นความเป็นหญิง สะท้อนปัญหาประสบการณ์เพื่อระบายความทุกข์ของผู้หญิงได้ลึกซึ้ง เพศนิยมจะหมดไป ต้องอาศัยความสำนึกของผู้หญิงเอง สิทธิสตรีเป็นความคิดสำคัญที่สื่อผ่านนิยายเพื่อเรียกร้องสิทธิที่พึงมี ไม่ได้ต้องการมีหนดเหมือนผู้ชาย ความเสียเปรียบของผู้หญิงไม่ได้เกิดจากผู้ชาย แต่เกิดจากค่านิยมผิดๆ ซึ่งสั่งสมมาจนเคยชิน ไม่จำเป็นต้องต่อต้านเพศชาย แต่ต่อต้านระบบโครงสร้างสังคมที่ยึดถืออำนาจชาย ผู้หญิงถูกหล่อหลอมด้วยศีลธรรมในขณะที่ผู้ชายแหกคอกมัน กฎเกณฑ์ทางสังคมหรือทัศนคติของผู้ชายกำหนดความเป็นหญิง ผู้หญิงถูกจองจำด้วยกฎเกณฑ์ทางสังคมที่มองไม่เห็น แต่ฝังอยู่ในรากเหง้าวัฒนธรรม หญิงชายต่างกันทางชีวภาพแต่ไม่ควรเป็นเครื่องกำหนดความต่างด้านในอื่น ต้องไม่ยอมแพ้ข้อกำหนดทางสังคม ไม่โทษตัวเอง และยอมรับว่าเป็นกรรมเก่า วรรณกรรมสตรีมีจุดหมายเพื่อสร้างนิยามและสำนึกใหม่

วิทยานิพนธ์ของเขียน นีรันคร์นุต เรื่องการถ่ายทอดอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ผ่านนิยายสารผู้หญิง¹¹² พบว่าความเป็นหญิงถูกปลูกฝังไม่ใช่ธรรมชาติ มีกลไกทำให้ผู้หญิงต่ำกว่าโดยถ่ายทอดอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ (วาทกรรม/องค์ความรู้ที่ถูกผลิตขึ้นภายใต้ระบบชายเป็นใหญ่ และวิธีคิดแบบทวิลักษณ์นำไปสู่ความเหนือกว่าของชาย) ภาพที่ถูกนำเสนออย่างหยุดนิ่งไม่เปลี่ยนแปลงและถือว่าเป็นอัตลักษณ์ของผู้หญิงคือภรรยาและมารดาเป็นธรรมชาติ ความสัมพันธ์หญิงชายต่อกันว่าผู้ชายเหนือกว่า ผู้หญิงเป็นรอง ผู้หญิงต้องการผู้ชาย (ที่พึง) ความสัมพันธ์ดังกล่าวถูกทำให้ปกติ การแบ่งขั้วตรงข้ามเกิดในทุกพื้นที่ นำไปสู่อำนาจผู้ชายและกดกัน

¹¹¹ ภัทรพร หงษ์ทอง, การศึกษาแนวคิดสตรีนิยมในนวนิยายระหว่าง พ.ศ. 2506-2534, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.

¹¹² เขียน นีรันคร์นุต, การถ่ายทอดอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ผ่านนิยายสารผู้หญิง, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

ผู้หญิงจากศูนย์กลางแห่งอำนาจ ดังนั้น การแบ่งแยกเป็นเครื่องมือสำคัญในการรักษาคุณค่าความเหนือกว่าของผู้ชาย ตอกย้ำอำนาจให้เข้มแข็งขึ้น การเสนอภาพผู้หญิงเป็นการให้ค่าว่าควรเป็นอะไร ภรรยาและมารดาที่ดีเป็นอุดมคติที่ยกย่อง นำเสนอการเป็นผู้หญิงที่สมบูรณ์มีทางเดียว ภรรยาและมารดาคือวาทกรรมกระแสหลักในทางกลับกันสร้างความเป็นอื่นให้ผู้อยู่นอกกรอบ ภรรยาและมารดาเป็นทั้งหน้าที่จุดหมาย ผู้หญิงสามารถก้าวข้ามพื้นที่ส่วนตัวแต่เป็นช่างเท้าหลังใน โลกสาธารณะทำให้ต้องรับภาระมากขึ้นจนกลายเป็นผู้หญิงเหนือมนุษย์ และการทำให้รู้สึกผิดเป็นการควบคุมที่มีประสิทธิภาพ คือการควบคุมในระดับจิตสำนึก

วิทยานิพนธ์ของลลนา กาศวิบูลย์ เรื่องการเมืองของการให้ความหมาย : นัยของ “ผู้หญิงไม่ดี”¹¹³ พบว่าผู้หญิงมีบทบาทเพิ่มขึ้น บทบาทเปลี่ยนแปลงความคาดหวังก็เปลี่ยนไป ผู้หญิงต้องรับผิดชอบงานในบ้านและนอกบ้าน เป็นภรรยาและมารดาที่ดี ภาพของผู้หญิงดีนับวันจะเพิ่มขึ้น สิ่งที่สังคมคาดหวังเป็นกรอบควบคุมผู้หญิง การกดขี่ไม่ได้มาจากผู้ชายเท่านั้นแต่สืบทอดจากผู้หญิงด้วย สังคมมองเรื่องเพศในทางลบ ผู้หญิงต้องถูกควบคุม การมีบทบาทมากขึ้นทำให้ผู้หญิงพยายามเปลี่ยนสถานะให้มีความเท่าเทียมกับผู้ชายในแง่กฎหมาย การศึกษา อาชีพแต่คงไว้ซึ่งบทบาทในครอบครัว ตอกย้ำอุดมการณ์ระหว่างเพศให้มั่นคงยิ่งขึ้น ผู้หญิงออกนอกพื้นที่ส่วนตัวพบกับอุปสรรค และหากต้องเลือกรับกับครอบครัวส่วนใหญ่เลือกครอบครัว ถ้าไม่ทำตามจะไม่ได้รับการยอมรับ เป็นปัญหาเฉพาะตัว กรอบเหล่านั้นไม่เคยถูกตั้งคำถาม ถือเป็นอำนาจที่สามารถควบคุมความคิดและการกระทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นเรื่องการเมืองในระดับพื้นฐานที่สุดของความสัมพันธ์

งานวิจัยของวันทนี วาสิกะสิน และสุนีย์ เหมาะประสิทธิ์ ศึกษาเรื่องสังคมไทยคาดหวังอย่างไรกับผู้หญิง¹¹⁴ พบว่าทัศนคติของสังคมมีลักษณะมาตรฐานสองชั้น (double standard) เป็นค่านิยมความไม่เสมอภาคระหว่างเพศ ผู้หญิงที่ไม่แต่งงานถูกเรียกว่าสาวทึบที่มีความหมายเชิงดูแคลน แสดงว่าสังคมได้วางมาตรฐานว่าผู้หญิงควรแต่งงาน มิฉะนั้น จะถูกมองเป็นผู้ไร้ค่าหาสามีไม่ได้ กำหนดคุณค่าผู้หญิงไว้ที่การแต่งงานและมีสามี ปัจจุบันผู้หญิงมีโอกาสเลือกคู่มากขึ้น บทบาทผู้หญิงคือลูกสาว ทำงาน ภรรยาและมารดา ซึ่งมักเกี่ยวข้องกับบทบาทในครอบครัว ผู้หญิงมีบทบาทมากขึ้นแต่ต้องประพฤติตนในกรอบที่เป็นแนวกำหนด เป็นแบบอย่างที่ดีพึงปรารถนาถือว่ามีคุณค่าสังคมยกย่อง ปัญหาคือค่านิยมและวัฒนธรรม (เกิดจากผู้หญิงเอง) รองลงมาคือการศึกษา กฎหมาย การเมืองและเศรษฐกิจ ไม่ควรต่อต้านผู้ชายหรือเป็นเหมือนผู้ชาย แต่เห็นว่าคุณค่าและทัศนคติในสังคม (ชายเป็นใหญ่) มีปัญหา

งานวิจัยของภัตสร ลิมานนท์ เรื่องการศึกษาทัศนคติและค่านิยมของสตรีไทยเกี่ยวกับการสมรส¹¹⁵ พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและพฤติกรรมการสมรสโดยเฉพาะผู้หญิงในกรุงเทพฯ เป็นโสดมากขึ้น เห็นว่าโสดดีกว่าแต่งงานเพราะต้องการก้าวหน้า มีอิสระ เป็นภาระและไม่กังวล เนื่องจากการเปลี่ยนแปลง

¹¹³ ลลนา กาศวิบูลย์, การเมืองของการให้ความหมาย : นัยของ “ผู้หญิงไม่ดี”, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

¹¹⁴ วันทนี วาสิกะสิน และสุนีย์ เหมาะประสิทธิ์, สังคมไทยคาดหวังอย่างไรกับผู้หญิง, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541).

¹¹⁵ ภัตสร ลิมานนท์, การศึกษาทัศนคติและค่านิยมของสตรีไทยเกี่ยวกับการสมรส, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529).

ทางเศรษฐกิจ การศึกษาและค่านิยมการสมรส ปฏิเสธความคิดว่าชีวิตคู่เป็นสิ่งที่ผู้หญิงต้องการ เดิมเมื่อถึงวัยอันควรต้องแต่งงาน ไม่มีอิสระเลือกอยู่ตามลำพังเพราะจุดหมายสำคัญที่สุดของผู้หญิงคือแต่งงาน เมื่อเข้าสู่วัยมีคู่ให้เลือกคนหนึ่ง (มากกว่าหรือไม่เลือกไม่ได้) หญิงโสดไม่มีใครต้องการ การแต่งงานทำให้ผู้หญิงสมบูรณ์ ปัจจุบันผู้หญิงอายุแรกสมรสสูงขึ้นเพราะทัศนคติเริ่มเปลี่ยนแปลง การแต่งงานไม่ใช่เป้าหมายสูงสุดในชีวิต หญิงโสดไม่ใช่คนผิดปกติและไม่เป็นที่ต้องการ การทำงานสำคัญกว่าการมีครอบครัว เดิมภรรยาและมารดาสำคัญกว่างาน ผู้หญิงมีการศึกษาและรายได้ทำให้โอกาสในการเจริญพันธุ์ลดลงตามสัดส่วนประชากร ปัจจัยทางเศรษฐกิจมีผลเปลี่ยนแปลงทัศนคติ นอกจากนี้ ข้อจำกัดของอายุ โอกาสและรูปร่างหน้าตาไม่สำคัญสำหรับผู้ชาย

2.3.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารมวลชน

วิทยานิพนธ์ของมณฑลลี ศิลาวิเศษฤทธิ์ เรื่องการถ่ายทอดอุดมการณ์ทางการเมืองของระบอบราชาธิปไตยในละครโทรทัศน์จักรๆ วงศ์ๆ¹¹⁶ พบว่าสังคมถ่ายทอดอุดมการณ์ผ่านการสื่อสาร ทำให้ยอมรับโดยสมัครใจ กล่อมเกลางจนตกตะกอนเป็นสามัญสำนึก กลุ่มที่ครองอำนาจครอบงำอุดมการณ์โดยการปลูกฝังเพื่อเสริมสร้างสถานะของตน ช่องทางหนึ่งคือสื่อ ละครคือเรื่องราวที่บรรจุความคิดความเชื่อและค่านิยมเหล่านั้น ทำให้คล้อยตามผู้รับไม่ต่อต้าน ทำหน้าที่ถ่ายทอดอุดมการณ์และตอกย้ำมายาคติ ถ้าผู้รับทราบว่าการถ่ายทอดมีลักษณะบังคับผู้รับมักต่อต้าน ถ้าดึงดูดโดยสมัครใจและความบันเทิงการถ่ายทอดได้ผลดีที่สุด กระบวนการสร้างความหมายทางสังคมจากระบบสัญลักษณ์ให้ความสำคัญกับภาษาเพราะแสดงถึงความคิดที่ใช้ตีความสัญลักษณ์ (รูปสัญลักษณ์/กิริยา) และภาษา (ความคิด/การกระทำ) ในละครเป็นสื่อถ่ายทอดความหมาย สร้างและปลูกฝังในระดับมายาคติ ถูกตอกย้ำซ้ำแล้วซ้ำเล่าจนกลายเป็นโครงสร้างที่เป็นแบบแผน เนื้อหาของละครทำให้ผู้ชมซึมซับอุดมการณ์ที่แฝงอยู่โดยไม่รู้ตัว แม้ว่าอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่จะปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับสังคม แต่การปรับตัวดังกล่าวเป็นรูปแบบภายนอก ในแก่นสารยังคงรักษาอุดมการณ์ไว้อย่างมั่นคง

วิทยานิพนธ์ของฉัตรกุล ทองเกตู เรื่องการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาวัฒนธรรมวัยรุ่นที่ปรากฏในภาพยนตร์ไทย ปี พ.ศ. 2535¹¹⁷ พบว่าวัยรุ่นเป็นกลุ่มที่ถูกนำเสนอมากที่สุดและชมภาพยนตร์มากที่สุด วัยรุ่นที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศถูกนำเสนอทางบวกได้รับการยอมรับมากกว่ารังเกียจ สื่อกำลังมีอิทธิพลแพร่หลายในปัจจุบันนำเสนอความรู้ความบันเทิงสามารถชักจูงโน้มน้าวใจได้ดี เป็นการพักผ่อน และมีภาษาสากด ทำให้คนไม่รู้หนังสือเข้าใจได้ ช่วยหาประสบการณ์โดยจำลองสถานการณ์ที่เกิดขึ้นทำให้รับรู้และเข้าใจในเวลาอันสั้น เป็นภาพสะท้อนให้ทราบถึงสภาพและความต้องการของสังคม ปลูกฝังค่านิยมโดยไม่รู้ตัวและไม่

¹¹⁶ มณฑลลี ศิลาวิเศษฤทธิ์, การถ่ายทอดอุดมการณ์ทางการเมืองของระบอบราชาธิปไตยในละครโทรทัศน์จักรๆ วงศ์ๆ, วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.

¹¹⁷ ฉัตรกุล ทองเกตู, การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงวัฒนธรรมวัยรุ่นที่ปรากฏในภาพยนตร์ไทย ปี พ.ศ. 2535, วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

ต่อต้าน สื่อมวลชนกำหนดวัฒนธรรมและเป็นช่องทางถ่ายทอดวัฒนธรรม หล่อหลอมความคิดและพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมจนกลายเป็นแบบแผนปฏิบัติที่สืบต่อกันมา

วิทยานิพนธ์ของนิทรพร ทิพา เรื่องการวิเคราะห์เนื้อหาเพลงพื้นบ้านหมอลำเพื่อการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม¹¹⁸ พบว่าสะท้อนการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะความรักมากที่สุด การสื่อสารเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร ค่านิยมความเชื่อ โดยการให้ความบันเทิงผสมผสานความรู้ที่เรียกว่า edutainment ซึ่งเป็นหลักการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ค่านิยมกำหนดพฤติกรรม เป็นความรู้สึกที่คนในสังคมเห็นว่ามีคุณค่าคือวิถีชีวิตและแบบแผนปฏิบัติ การแสดงความรู้สึกในสถานการณ์ต่างๆ ที่เข้าใจร่วมกันยอมรับและนำไปปฏิบัติมีส่วนในการขัดเกลาสังคมและมีความสำคัญต่อกระบวนการสังคม ที่สำคัญคือถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งเพื่อปลูกฝังให้ปฏิบัติคนให้สอดคล้อง รับรู้พร้อมกัน เป็นกรอบแนวทางการดำเนินชีวิตที่มีเจตนาแฝงอยู่ การสื่อสารเกี่ยวข้องกับการจูงใจ วัตถุประสงค์พื้นฐานของการสื่อสารคือการเป็นหน่วยที่มีอิทธิพล (affecting agent) ซึ่งก็คือการจูงใจนั่นเอง

วิทยานิพนธ์ของอุทุมพร เลื่องลือเจริญกิจ เรื่องแบบแผนการชมละครโทรทัศน์ของผู้ชาย¹¹⁹ พบว่าละครโทรทัศน์เป็นสื่อบันเทิงที่มีเกือบทุกสถานีเพื่อตอบสนองความต้องการ โดยเฉพาะผู้หญิง ชายหญิงในทุกสังคมถูกแบ่งแยกให้ต่างกัน จริงๆ แล้วไม่ควรแบ่งแยกเพศ ละครเป็นรูปแบบความบันเทิงของคนส่วนใหญ่ทุกเพศทุกวัย ปัจจุบันผู้ชายจำนวนมากติดตามละครโทรทัศน์ รายการที่คนส่วนใหญ่ติดตามคือละครหลังข่าวภาคค่ำ คือหัวใจของสถานีเพราะคนสนใจมากที่สุด (ที่มาของเรตติ้งและรายได้) เป็นสื่อที่หาง่ายราคาถูกและช่วยผ่อนคลายความเครียด ประเภทละครที่นิยมคือแนวชีวิตรัก ละครโทรทัศน์เคยจัดว่าเป็นวัฒนธรรมชั้นต่ำไร้รสนิยม (น้ำเน่า) ปัจจุบันต้นทุนการผลิตสูงทำให้ผู้ผลิตต้องขยายกลุ่มเป้าหมายและผลิตซ้ำละครโทรทัศน์ที่เคยประสบความสำเร็จ ละครโทรทัศน์กำเนิดปี 2498 พร้อมกับโทรทัศน์ ละครไม่ใช่เรื่องจริงแต่เหมือนจริง โดยเฉพาะการอิน (in) ที่เห็นได้บ่อย ละครมีแนวโน้มตามสังคมเพื่อตอกย้ำทัศนคติความเชื่อ สนับสนุนค่านิยมถือว่าเป็นกระบวนการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดอุดมการณ์กำหนดพฤติกรรมว่าควรเป็นอะไร โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างเพศ บทละครทำให้หนียามีชีวิตและสามารถสะท้อนบริบทสังคมความเชื่อได้เป็นอย่างดี

วิทยานิพนธ์ของสุณิสา จันทบูรณ เรื่องการรับรู้ภาพครอบครัวผ่านละครโทรทัศน์¹²⁰ พบว่าครอบครัวเป็นสถาบันสำคัญที่สุด ประกอบด้วยชายหญิงคู่หนึ่งที่มีความสัมพันธ์ทางเพศต่อกัน เราสามารถรับรู้ประสบการณ์ครอบครัวผ่านละคร สื่อมีส่วนสำคัญ สร้าง ขยายและตอกย้ำความหมายที่มนุษย์เป็นผู้กำหนด

¹¹⁸ นิทรพร ทิพา, การวิเคราะห์เนื้อหาเพลงพื้นบ้านหมอลำเพื่อการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม, วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

¹¹⁹ อุทุมพร เลื่องลือเจริญกิจ, แบบแผนการชมละครโทรทัศน์ของผู้ชาย, วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

¹²⁰ สุณิสา จันทบูรณ, การรับรู้ภาพครอบครัวผ่านละครโทรทัศน์, วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

สื่อมวลชนคือสื่อกลางระหว่างสมาชิกกับสังคม เป็นการผลิตและแพร่กระจาย “สาร” (ชุดแห่งสัญลักษณ์ที่มีความหมาย) ซึ่งมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ ละครโทรทัศน์นำเสนอเรื่องราวผ่านบทสนทนา บทละครจึงมีอิทธิพลต่อสังคม และในขณะเดียวกันก็ได้รับผลกระทบจากสังคมด้วย (two ways communication) สะท้อนสิ่งที่มีอยู่ให้สังคมทราบและสร้างภาพสังคมขึ้นใหม่จากการเลือกและให้ความหมายสิ่งต่างๆ มีจุดประสงค์เพื่อความบันเทิงเป็นหลัก ถ่ายทอดความคิดผ่านเนื้อหาละคร นำเสนอความสัมพันธ์ในครอบครัว สอดแทรกค่านิยมเป็นอิทธิพลทางอ้อม ทำหน้าที่ตัวแทนในการขัดเกลาทางสังคม (socializing agent) เป็นสถาบันที่ได้เปรียบที่สุดในการนำเสนออุดมการณ์ เพราะคนใช้สื่อตลอดชีวิต และไม่บังคับให้รู้แต่ซึมซับอุดมการณ์ไว้ด้วยความสมัครใจ ซึ่งได้ผลดีมีประสิทธิภาพมาก ละครมักถ่ายทอดอุดมการณ์ความรัก ครอบครัว และความสัมพันธ์ชายและหญิงเป็นหลักตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน เป็นภาพสะท้อนสังคมที่จำลองมาจากชีวิตจริง

วิทยานิพนธ์ของเพาวิภา ภมรสถิตย์ เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างละครโทรทัศน์กับสังคมไทย¹²¹ พบว่าตั้งแต่ปี 2498 ที่มีละครโทรทัศน์เป็นครั้งแรก จนถึงปี 2516 (19 ปี) ละครโทรทัศน์มีผลกระทบเกี่ยวข้องและมีความสัมพันธ์กับสังคม การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางสังคมจากบทละครโทรทัศน์ถือว่ามีความเหมาะสมมาก เนื่องจากบทละครแต่ละเรื่องบ่งบอกถึงความสัมพันธ์ทางสังคมในรูปแบบต่างๆ และสะท้อนภาพสังคมแต่ละยุคสมัย ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับละครทั้งจำนวนเรื่อง เวลาการออกอากาศ ชื่อเรื่องและสภาพสังคมจากเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อประกอบการวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่าตลอด 19 ปี ละครโทรทัศน์มีความสัมพันธ์และมีบทบาทกับสังคมไทยทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม เป็นเครื่องมือและสื่อกลางสร้างความมั่นคงเพราะคุณสมบัติที่มีประสิทธิภาพและความนิยมของละคร สามารถแสดงวัตถุประสงค์ได้ชัดเจนโดยทั่วถึงและเท่าเทียม

วิทยานิพนธ์ของจรินทร์ เลิศจิระประเสริฐ เรื่องอาชีพของสตรีในละครโทรทัศน์¹²² พบว่าส่วนใหญ่มีอาชีพบริการ (แม่บ้าน คนใช้ เลขา ประชาสัมพันธ์) บทบาทบริหารมีน้อยและไม่สำคัญถูกนำเสนอในลักษณะที่ไม่น่าปรารถนา คือเป็นหญิงเจ้าอารมณ์ จู้จู้จิก อาชีพผู้หญิงในละครมีจำกัดและตายตัว อาชีพเป็นเพียงองค์ประกอบ สถานภาพแต่งงานสำคัญกว่าอาชีพ เพราะกิจกรรมของตัวละครคือความรักและการแต่งงาน ดังนั้น ตัวละครหญิงที่แต่งงานถือว่าประสบความสำเร็จในชีวิต นั้นย่อมบ่งบอกถึงการมีครอบครัวของตัวละครหญิงเป็นสิ่งสำคัญ คุณลักษณะของหญิงโสดคือไม่มีความน่าดึงดูดทางเพศ ค่อนข้างไม่มีความสุข เห็นแก่ตัวและไม่เป็นผู้หญิง (เพราะผู้หญิงคือภรรยาและมารดาถึงจะสมบูรณ์ ซึ่งมีลักษณะตายตัวและดั้งเดิม) ส่วนตัวละครชายทั้งที่แต่งงานและไม่แต่งงานไม่มีความแตกต่างกัน ละครสามารถต่อยอดเนื้อหาที่ต้องการได้ไม่ยาก แก่นเรื่องคือครอบครัว การแต่งงานและความรัก ทำหน้าที่เป็นกลไกการถ่ายทอดมายาคติว่าชีวิตผู้หญิงคือการแต่งงาน เป็นการบอกว่าคุณผู้หญิงควรเป็นอย่างไร ไม่ใช่ผู้หญิงเป็นอย่างไรจริงๆ สะท้อนสังคมชายเป็นใหญ่ที่ดำรงอยู่มาเนิ่นนาน ละครโทรทัศน์มีส่วนปลูกฝังและสร้างภาพ ถ่ายทอดความจริงและสร้างความจริงขึ้นอย่างเป็นระบบ แต่ไม่เสนอเนื้อ

¹²¹ เพาวิภา ภมรสถิตย์, ความสัมพันธ์ระหว่างละครโทรทัศน์กับสังคมไทย, วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.

¹²² จรินทร์ เลิศจิระประเสริฐ, อาชีพของสตรีในละครโทรทัศน์, วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.

หาที่จัดกับค่านิยม “สาร” ที่ละครนำเสนอมีอิทธิพลต่อทัศนคติ ความรู้สึกของคนดูในลักษณะการอบรมบ่มเพาะ ตั้งแต่เด็กและเมื่อโตเป็นผู้ใหญ่ก็ยังคงอยู่ (ต่อเนื่อง) โดยเฉพาะการผลิตซ้ำเรื่องเดิม (ตอกย้ำ)

วิทยานิพนธ์ของศศิลักษณ์ แจ่มสุข เรื่องการนำเสนอภาพตัวละครเอกในละครโทรทัศน์¹²³ พบว่าโทรทัศน์มีบทบาทในสังคมเพิ่มมากขึ้นทุกที มีส่วนอย่างมากในการกำหนดพฤติกรรม ละครเปิดโลกทัศน์ของผู้ชมให้กว้างขึ้นเสนอสิ่งที่เราไม่รู้เป็น โลกแห่งประสบการณ์ เวลาที่มีผู้ชมมากที่สุด (prime time) คือละครเสมอ แสดงให้เห็นความนิยมที่มีต่อละคร การมีผู้ชมจำนวนมากทำให้สิ่งที่ละครนำเสนอมีบทบาทต่อสังคมทั้งในแง่การชี้นำและสะท้อนความคิดความเชื่อ ค่านิยมและ โครงสร้างของสังคม แม้ศรีเรือนเป็นคุณสมบัติผู้หญิงดี มีแล้วจะมัดใจชายได้ ถือเป็นการเล่นบทบาทดั้งเดิมของผู้หญิง อุดมการณ์ความสัมพันธ์ชายหญิงสะท้อนสังคมชายเป็นใหญ่ เป็นที่มาของค่านิยมเกี่ยวกับผู้หญิง ตัวละครหญิงมีบทบาทในบ้านและมีจุดหมายเรื่องการแต่งงานเป็นหลัก ละครคือกระบวนการสร้างสรรค์และสืบทอดสัญลักษณ์ต่างๆ ในสังคม รวมถึงการสืบทอดความเป็นชายและความเป็นหญิงด้วย กำหนดขอบเขตรับรู้เพื่อสนองต่ออุดมการณ์ ค่านิยม บทบาทและสถานะของชายหญิง อะไรควรอะไรไม่ควร บอกกฎเกณฑ์สังคมให้มีแนวคิดและยึดบรรทัดฐานในทิศทางเดียวกัน คุณสมบัติของตัวละครหญิงคือต้องสาวและสวย สะท้อนว่าความงามเป็นคุณสมบัติที่ผู้หญิงพึงมี จึงดูความสนใจชายได้ดี ตัวละครถูกสร้างซ้ำๆ จนเป็นวัฒนธรรมการนำเสนอ เป็นแบบฉบับที่ยอมรับกันโดยปริยาย เนื้อหาในละครส่วนใหญ่มุ่งให้ทุกอย่างเหมือนเดิม ไม่ว่าจะเป็นความรัก ครอบครัว สถานะหญิงชาย และชนชั้น

วิทยานิพนธ์ของรุจิเรข ชครัตน์ เรื่องภาพและกระบวนการสร้างภาพชายรักร่วมเพศในละครโทรทัศน์ไทยกับการรับรู้ภาพแบบฉบับของผู้ชม¹²⁴ พบว่าโทรทัศน์เป็นสื่อที่มีคุณสมบัติในการเข้าถึงผู้รับเกือบทุกครัวเรือน มีอิทธิพลในการส่งสารกลายเป็นแหล่งส่งผ่านวัฒนธรรม โดยปริยาย ร้อยละ 60 ของรายการโทรทัศน์เป็นรายการบันเทิง และละครติดอันดับหนึ่ง มีผู้ชมเป็นจำนวนมากติดตามสม่ำเสมอ (loyalty) มีส่วนสะท้อนวิถีชีวิต รวมถึงแพร่กระจายวัฒนธรรมค่านิยม สร้างภาพสะท้อน (portray) ที่เป็นลักษณะเฉพาะให้สังคมรับรู้ ซึ่งภาพนั้นเป็นองค์ประกอบหนึ่งของโครงสร้างสังคมที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติและพฤติกรรม กระบวนการสร้างภาพคือการสร้างลักษณะบางอย่างทำให้เกิดชุดความหมายในการรับรู้ร่วมกัน ภาพแบบฉบับคือรูปแบบทัศนคติที่คนกลุ่มหนึ่งมีภาพในใจต่อคนกลุ่มหนึ่งอย่างเหมารวม การรับรู้เป็นกระบวนการแปลหรือตีความสิ่งที่ได้เห็นให้มีความหมายตามที่เข้าใจขึ้นอยู่กับประสบการณ์ สื่อมีส่วนในการสร้างภาพเนื่องจากเราไม่สามารถมีประสบการณ์จริงทั้งหมด แต่มีประสบการณ์ผ่านสื่อ (mediated experience) บ่อยครั้งเราไม่รู้จักคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งจากการมีปฏิสัมพันธ์โดยตรง แต่รับรู้ผ่านสื่อ โดยเฉพาะ โทรทัศน์ที่มีคุณสมบัติทั้งภาพและเสียง (visual media) ละครก็เป็นโลกของการสร้างความจริง (make believe) เป็นสื่อที่มีความสมจริง (realistic medium) สังคมแบ่งมนุษย์ออกเป็น 2 เพศ คือชาย (male) และหญิง (female) ตามลักษณะทางชีววิทยาที่มีมาแต่กำเนิด ส่วนความ

¹²³ ศศิลักษณ์ แจ่มสุข, การนำเสนอภาพตัวละครเอกในละครโทรทัศน์, วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.

¹²⁴ รุจิเรข ชครัตน์, ภาพและกระบวนการสร้างภาพชายรักร่วมเพศในละครโทรทัศน์ไทยกับการรับรู้ภาพแบบฉบับของผู้ชม, วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

เป็นชาย (masculinity) และความเป็นหญิง (femininity) เป็นสิ่งที่สังคมคาดหวังว่าเพศชายและเพศหญิงควรเป็นเช่นไร ซึ่งเป็นการรับรู้และยึดถือร่วมกันในสังคม (taken for grant)

วิทยานิพนธ์ของนุชรี ดันติวิจิตร เรื่องการศึกษาการรับรู้ประโยชน์จากละครโทรทัศน์ของผู้หญิงในกรุงเทพมหานคร¹²⁵ พบว่าโทรทัศน์เป็นสื่อที่แพร่หลายและมีอิทธิพลมากในสังคมเนื่องจากสามารถสื่อสารได้ชัดเจนที่สุด ละครโทรทัศน์ได้รับความนิยมอย่างมากจากผู้ชมทุกระดับ ปัจจุบันนำเสนอละครเพิ่มขึ้นทั้งจำนวนเรื่องและเวลาออกอากาศ ละครจำลองสถานการณ์ในชีวิตจริง ในขณะที่ตัวละครพูดคุยกันผู้ชมได้เรียนรู้ประสบการณ์ ผลการศึกษาพบว่าผู้ชมละครหญิงส่วนใหญ่เป็นโสดมากกว่าครึ่ง ผู้ชมมีความพอใจเปิดรับชมด้วยเหตุผลต่างกัน ส่วนมากชมเพื่อความบันเทิง เนื่องจากโทรทัศน์มีบทบาทในการเข้าถึงและถ่ายทอดข้อมูลได้ดีตอบสนองความต้องการได้ ผู้ชมมักนำสิ่งที่ได้จากละครไปพูดคุยกันนอกจากรับรู้ยังนำไปถ่ายทอดกลายเป็นความคิดที่ยึดติด ละครมีเนื้อหาซ้ำๆ กัน ผู้ชมเรียนรู้การดำเนินชีวิตและครอบครัวเป็นสำคัญ รายการโทรทัศน์โดยเฉพาะละครมีอิทธิพลสูงกว่ารายการอื่น เพราะคนส่วนใหญ่นิยมเป็นที่แพร่หลายตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันทั้งจำนวนผู้ชมและระยะเวลา ละครสอดแทรกสาระจากโครงเรื่องและคำพูดของตัวละคร ในขณะที่ชมละครจะมีทัศนคติความเชื่อผสมผสานอยู่

วิทยานิพนธ์ของจิตชัย สุกระจันทร์ เรื่องการวิเคราะห์เนื้อหาด้านจริยธรรมในละครโทรทัศน์ที่ออกอากาศระหว่างเดือนมิถุนายนถึงกรกฎาคม พุทธศักราช 2537¹²⁶ พบว่าจริยธรรมคือกฎเกณฑ์ที่ยอมรับว่าถูกต้องและดีงาม (ควรทำ) ส่วนค่านิยมเป็นสิ่งที่นิยมปฏิบัติเพื่อได้รับการยอมรับจากสังคม ไม่จำเป็นต้องส่งผลดี ละครมีบทบาทต่อคนจำนวนมากไม่น้อยเอามาปะปนกับชีวิตจริง เนื่องจากละครถ่ายทอดได้เป็นธรรมชาติและใกล้เคียงความจริงมากที่สุดจนผู้ชมเกิดความคล้อยตาม เท่ากับละครมีอิทธิพลชักจูงกำหนดความคิดและพฤติกรรม เด็กส่วนใหญ่ใช้เวลาว่างดูโทรทัศน์ซึ่งให้ข่าวสารประสบการณ์ ละครมีผลต่อการเรียนรู้พฤติกรรมที่สนับสนุนสังคม เนื้อหารายการช่วง prime time ทำให้เรียนรู้ลักษณะภายนอก พฤติกรรมทางเพศ ภาพยนตร์โทรทัศน์ทั้งบวกและลบ รวมทั้งโครงสร้างและปฏิสัมพันธ์ในครอบครัว ตัวละครหญิงมีความสำคัญมากกว่าชาย มีไม่กี่บทบาทเน้นที่ภรรยาและมารดา มักเกี่ยวข้องกับการแต่งงาน บ้าน ครอบครัวและความรัก

วิทยานิพนธ์ของไสลทิพย์ จารุภูมิ เรื่องการศึกษาความพึงพอใจที่ได้รับจากละครโทรทัศน์¹²⁷ พบว่าโทรทัศน์มีบทบาทเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตปัจจุบัน โดยเฉพาะละครได้รับความนิยมมาตลอด ผู้ชมติดตามต่อเนื่อง ละครมักเกี่ยวข้องกับผู้หญิงและบทบาทเพศ การดำเนินเรื่องซ้ำทำให้ละครมีศักยภาพส่งเสริมระบบคุณค่า อาจถือเป็นเรื่องไร้สาระหรือ “ละครน้ำเน่า” แต่ปรากฏว่าเป็นที่นิยมอันดับต้นเสมอ เนื่องด้วยความ

¹²⁵ นุชรี ดันติวิจิตร, การศึกษาการรับรู้ประโยชน์จากละครโทรทัศน์ของผู้หญิงในกรุงเทพมหานคร, วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.

¹²⁶ จิตชัย สุกระจันทร์, การวิเคราะห์เนื้อหาด้านจริยธรรมในละครโทรทัศน์ที่ออกอากาศระหว่างมิถุนายนถึงกรกฎาคม พุทธศักราช 2537, วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.

¹²⁷ ไสลทิพย์ จารุภูมิ, การศึกษาความพึงพอใจที่ได้รับจากละครโทรทัศน์, วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.

ได้เปรียบและเหมาะสมในการถ่ายทอดอุดมการณ์ทำให้ต้องสนใจประสบการณ์และค่านิยมความเชื่อจากการ
ดูละคร

วิทยานิพนธ์ของศศิวิมล สันติราษฎร์ภักดิ์ เรื่องการศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบการถ่ายทอด
วัฒนธรรมไทยผ่านสื่อนวนิยายและสื่อละครโทรทัศน์เรื่อง “สี่แผ่นดิน”¹²⁸ พบว่าสื่อมวลชนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิด
ชิดกับสังคมวัฒนธรรม การสื่อสารเป็นเครื่องมือถ่ายทอดทัศนคติและกลายเป็นสถาบันทางสังคมที่ทำให้เกิด
การเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการ ผู้ผลิตละครโทรทัศน์มักผลิตซ้ำ (reproduction) บทละครจากนวนิยายที่นิยม
มาสร้าง สามารถสะท้อนบริบทสังคมโดยรวมและความคิดของผู้ประพันธ์หรือผู้เขียนบทแล้วแต่กรณี ละคร
โทรทัศน์กลายเป็นรายการที่ขาดไม่ได้ในสังคมไทยโดยเฉพาะช่วงหลังช่วงวิกฤตค่า เป็นกระบวนการผลิตซ้ำ
เพื่อสืบทอดอุดมการณ์ให้ทราบว่าใครควรทำอะไร ที่ไหน เมื่อไหร่และอย่างไร เพื่อรักษาคุณค่าและความ
หมายดั้งเดิม โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างเพศ (ชายเป็นใหญ่) เนื่องจากบรรจุอุดมการณ์เรื่องนี้ไว้มากที่สุด

วิทยานิพนธ์ของรัชดา แดงจำรูญ เรื่องภาพของโสเภณีในละครโทรทัศน์¹²⁹ พบว่าสื่อทำหน้าที่
ถ่ายทอดและต่อยอดทัศนคติเกี่ยวกับผู้หญิงในสังคมชายเป็นใหญ่ เกี่ยวข้องกับกระบวนการกล่อมเกลாத่างสังคม
(socialization) ผู้หญิงที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนจากบรรทัดฐานเป็นผู้หญิงที่ผิดแปลกไปจากผู้หญิงคนอื่น เพราะ
ละเมิดความเป็นหญิงที่กำหนด นิยามของโสเภณีคือ “หญิงคนชั่ว” ละครกลายเป็นแหล่งเติบโตของอุดมการณ์
เนื้อหาในละครเป็นผลการเลือกสรรสิ่งที่น่าสนใจมานำเสนอ โดยทั่วไปมักกล่าวถึงความสัมพันธ์ในสังคมหรือ
บทบาททางเพศ (ชีวิตรักชายหนุ่มหญิงสาว) ละครโทรทัศน์มีอิทธิพลสูงกว่ารายการอื่น ประชาชนส่วนใหญ่
นิยมดูมากที่สุด ยกเว้นบางช่วงซึ่งมีลักษณะชั่วคราวแต่รายการที่มั่นคงและยั่งยืนก็คือละครโทรทัศน์นั่นเอง
กลุ่มผู้ชมมีทุกเพศทุกวัย แต่กลุ่มใหญ่ที่เป็นหลักและมีความเหนียวแน่นมากที่สุดคือกลุ่มผู้หญิง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹²⁸ ศศิวิมล สันติราษฎร์ภักดิ์, การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบการถ่ายทอดวัฒนธรรมไทยผ่านสื่อนวนิยายและสื่อละครโทรทัศน์เรื่อง “สี่แผ่นดิน”, วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

¹²⁹ รัชดา แดงจำรูญ, ภาพของโสเภณีในละครโทรทัศน์, วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.